

148213

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK GENÇLİĞİNİN DEĞERLERİ
(LİSELİ GENÇLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA)**

**DOKTORA TEZİ
Ertan ÖZENSEL**

148213

Enstitü Ana Bilim Dalı: SOSYOLOJİ

Tez Danışmanı: Prof.Dr. H.Musa TAŞDELEN

MAYIS-2004

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

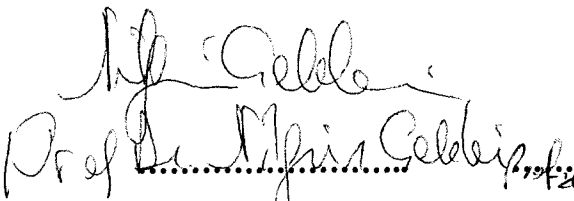
TÜRK GENÇLİĞİNİN DEĞERLERİ
(LİSELİ GENÇLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA)

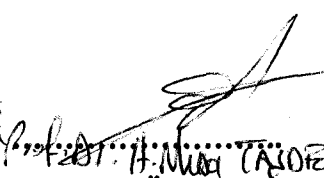
DOKTORA TEZİ

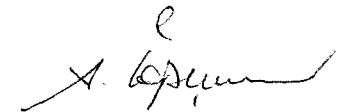
Ertan ÖZENSEL

Enstitü Ana Bilim Dalı: SOSYOLOJİ

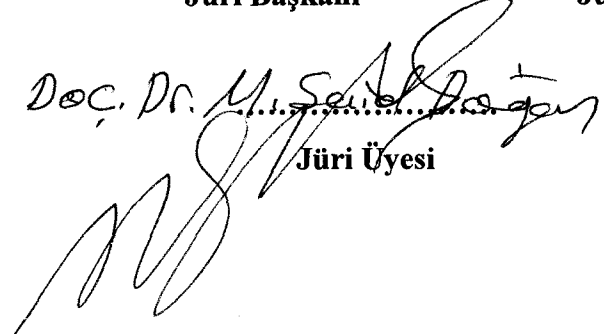
Bu tez, .../.../... 2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

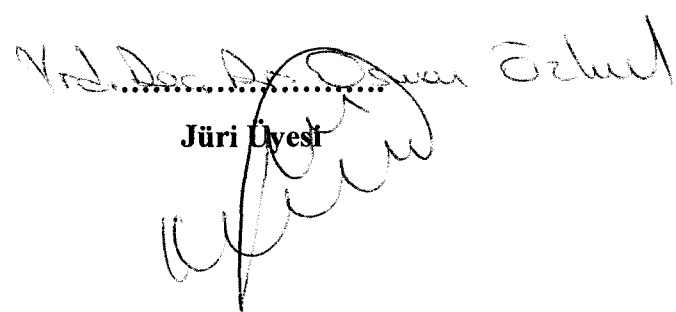

Prof. Dr. N. M. Çelbi
Jüri Başkanı

H. N. Çelbi
Jüri Üyesi

A. Toprak
Jüri Üyesi

Doc. Dr. Abdullah Toprak
Jüri Üyesi

Doc. Dr. M. S. Toprak
Jüri Üyesi

V. D. Toprak
Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle, bu çalışmanın başından sonuna kadar bana yol gösteren ve yüreklendiren, büyük katkılar sağlayan tez hocam Sayın Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN'e minnettar olduğumu belirtmek isterim. Akademik hayatımda ve çalışmamın her aşamasında eleştirilerini ve fikrî katkılarını esirgemeyerek bana destek olan hocam Sayın Doç. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU'na, araştırmamın istatistikî işlemlerinin yapılmasında yardımını gördüğüm Sayın Yrd.Doç.Dr. Abdullah KOÇAK'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, akademik çalışma hayatımda her zaman desteklerini gördüğüm Sayın Doç. Dr. Yasin AKTAY ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYDIN'a teşekkürü etmeden geçemem. Bütün bunların dışında, burada zikretmediğim ve bu çalışmanın saha uygulaması sırasında doğrudan ya da dolaylı katkı sağlayan dostlarıma teşekkür etmek isterim.

Türk gençliğinin değerlerini ortaya koymaya çalıştığım bu araştırmanın, Türk toplum analizine ve konuyla ilgili araştırma yapan sosyologlara küçük de olsa bir katkı sağlayacağını umuyorum.

Mayıs 2004

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	IV
ÖZET	VII
SUMMARY	VIII
GİRİŞ	1
1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1.Toplumsal Değerler.....	5
1.1.1.Toplumsal Değer ve Değerlerin Mahiyeti.....	5
1.1.2.Tutum ve Değer Farkı.....	15
1.2.Toplumsal Değerlerin Sosyolojideki Yeri ve Toplumsal Değer Araştırmaları....	18
1.2.1.Pozitivizm ve Sosyal Olgular.....	19
1.2.2.Anlayıcı Yöntem ve Max Weber.....	20
1.3.Günümüzde Değer Araştırmaları.....	24
1.4.Biyolojik ve Sosyal Kategori Olarak Gençlik.....	29
1.4.1.Biyolojik Bir Kategori Olarak Gençlik.....	30
1.4.2.Sosyal Bir Kategori Olarak Gençlik.....	32
1.5.Gençliğin Toplumsal Sorunları ve Lise Gençliğinin Türk Toplumundaki Niceliksel Yeri.....	36
1.5.1.Gençliğin Toplumsal Sorunları.....	36
1.5.2.Lise Gençliğinin Türk Toplumundaki Niceliksel Yeri.....	40
2.METODOLOJİ	47
2.1.Metod ve Teknikler.....	47
2.1.1.Değer Türleri.....	47
2.1.2.Sınırlılıklar.....	51
2.1.3.Sörvey ve Örnekleme.....	51
2.1.4.Kullanılan Soru Formunun Özellikleri.....	53
2.1.5.Araştırmada Kullanılan İstatistik Teknikler.....	57
3.ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	62
3.1.Katılımcıların Demografik ve Genel Nitelikleri.....	62

3.2.Değerlerin Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapma Puanlarının Değerlendirilmesi.....	76
3.3.Değerlerin Faktör Analizleri ve Anova Sonuçları.....	83
3.4.Kurumların Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapma Puanlarının Değerlendirilmesi.....	107
3.5.Kurumların Faktör Analizleri ve Anova Sonuçları.....	113
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135
KAYNAKLAR.....	140
EKLER.....	145
ÖZGEÇMİŞ.....	176

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No
TABLO 1: 1997 yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Ülke Nüfusu.....	40
TABLO 2: 1997 Yılı Genel Nüfus sayımına göre 12-25 yaşların toplam nüfus içindeki yeri.....	41
TABLO 3: 2000-2001 Öğretim yılında bölgelere göre ortaöğretim öğrenci sayısı...	42
TABLO 4: 2000-2001 Öğretim yılında orta öğretimde sayısal durum.....	43
TABLO 5: 2000-2001 Öğretim yılında genel ortaöğretimde öğrenci sayısı.....	44
TABLO 6: 2000-2001 öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretim öğrenci sayısı.....	44
TABLO 7: Araştırma örnekleminimize giren illerde, genel ortaöğretim okullarında 2000-2001 öğretim yılında öğrenci sayısı.....	45
TABLO 8: Araştırma örnekleminimize giren illerde, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında 2000-2001 öğretim yılında öğrenci sayısı.....	46
TABLO 9: Araştırmanın yapıldığı şehirler.....	62
TABLO 10: Gençlerin okudukları lise türleri.....	63
TABLO 11: Gençlerin cinsiyet dağılımları.....	63
TABLO 12: Gençlerin yaş dağılımları.....	64
TABLO 13: Gençlerin doğduğu yerleşim yerleri.....	64
TABLO 14: Gençlerin hayatlarının çoğunu geçirdiği yerleşim yerleri.....	65
TABLO 15: Gençlerin babalarının hayatta olup olmadığı.....	65
TABLO 16: Gençlerin annelerinin hayatta olup olmadığı.....	66
TABLO 17: Gençlerin babalarının eğitim durumu.....	66
TABLO 18: Gençlerin annelerinin eğitim durumu.....	67
TABLO 19: Gençlerin babalarının meslek durumu.....	68
TABLO 20: Gençlerin annelerinin meslek durumu.....	68
TABLO 21: Gençlerin kardeş sayıları.....	69
TABLO 22: Ailede yaşayan toplam birey sayısı.....	70
TABLO 23: Kendi aile fertleri dışında birilerinin evde yaşama durumu.....	71
TABLO 24: Ailenin ortalama aylık gelir durumu.....	72
TABLO 25: Ailelerin oturdukları eve sahip olma durumları.....	72
TABLO 26: Ailelerin oturdukları evin türü.....	73
TABLO 27: Ailelerin herhangi bir otomobile sahip olma durumları.....	73
TABLO 28: Ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri (SES).....	74

TABLO 29:	Değerlerin A.O. ve SS Puanları.....	76
TABLO 30:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Bireysellik ve Toplumsal Uyum).....	85
TABLO 31:	Okulların Aldıkları Ortalamalar ve SS Puanları (Bireysellik ve Toplumsal Uyum).....	88
TABLO 32:	İllerin Aldıkları Ortalamalar ve SS Puanları (Bireysellik ve Toplumsal Uyum).....	89
TABLO 33:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Dinî-Geleneksel).....	90
TABLO 34:	Dinî-Geleneksel faktörün, lise türüne göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları (Dinî-Geleneksel).....	92
TABLO 35:	Dinî-Geleneksel faktörün, şehirlere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları (Dinî-Geleneksel).....	93
TABLO 36:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Erdemli ve Çevreci Olmak).....	96
TABLO 37:	Erdemli ve Çevreci Faktörünün İllere Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	97
TABLO 38:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Güç ve Rahatlık).....	98
TABLO 39:	Güç ve rahatlık Faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları.....	100
TABLO 40:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Milliyetçilik).....	101
TABLO 41:	Milliyetçilik Faktörünün, Okullara Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	103
TABLO 42:	Milliyetçilik faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları.....	104
TABLO 43:	Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Dürüstlük).....	105
TABLO 44:	Dürüstlük Faktörünün İllere Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	106
TABLO 45:	Dürüstlük faktörünün SES'e göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları.....	107
TABLO 46:	Kurumların A.O. ve SS Puanları.....	107
TABLO 47:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Milliyetçilik).....	114
TABLO 48:	Milliyetçi Kurum Faktörünün, İllere Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	116

TABLO 49:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Geleneksel–Dinî).....	117
TABLO 50:	Geleneksel–Dinî Kurum Faktörünün Lise Türlerine Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	117
TABLO 51:	Geleneksel–Dinî Kurum Faktörünün, İllere Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	118
TABLO 52:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Hukuk Devleti).....	120
TABLO 53:	Hukuk Devleti Kurum Faktörünün Lise Türlerinin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	121
TABLO 54:	Hukuk Devleti Kurum faktörünün İller Arasındaki Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları.....	122
TABLO 55:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Sosyal Aktiviteler).....	123
TABLO 56:	Liselerin Aldıkları Ortalama ve SS Puanları (Sosyal Aktiviteler).....	123
TABLO 57:	Şehirlerin Aldıkları Ortalama ve SS Puanları (Sosyal Aktiviteler).....	124
TABLO 58:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Demokrasi).....	125
TABLO 59:	Şehirlerin Aldıkları Ortalama ve SS Puanları (Demokrasi).....	126
TABLO 60:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Para ve Ekonomi).....	127
TABLO 61:	İllerin Ortalamaları ve SS Puanları (Para ve Ekonomi).....	128
TABLO 62:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Eğitim ve Öğretim).....	129
TABLO 63:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Üretim ve Çalışma).....	130
TABLO 64:	Liselerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları (Üretim ve Çalışma)..	131
TABLO 65:	İllerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları (Üretim ve Çalışma).....	132
TABLO 66:	Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları (Sosyal Devletin Temel Kurumları).....	133
TABLO 67:	Liselerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları (Sosyal Devletin Temel Kurumları).....	133
TABLO 68:	İllerin Faktördeki ortalamaları ve SS Puanları (Sosyal Devletin Temel Kurumları).....	134

ÖZET

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer Değişimi, Sosyal Değişme, Gençlik, Lise Gençliği

“Türk Gençliğinin Değerleri” başlıklı araştırmamız, ülkemizin yedi coğrafi bölgesini temsil edeceği düşünülen İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Samsun, Elazığ ve Diyarbakır il merkezlerinde, liseye devam eden 1394 genç öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, gençlerin mevcut toplumsal değer yapılarını ve toplumumuzda önemli işlevlere sahip mevcut toplumsal kurumları önemseme durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi “değer” konusu sosyologlar arasında önemli bir tartışma alanı olmuştur. Tartışmaların odak noktası da, değerlerin ancak öznel bir yaklaşımla ele alınabileceğidir. Oysa toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların tümünün kendine ait değer içerdiği bilinmektedir. Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren ölçütlerdir. Ayrıca sosyal kişi ve bu kişinin davranış örüntüleri sosyolojik incelemenin başlangıç noktasıdır. Nitekim Max Weber’in Protestan etiği üzerinde yaptığı çalışma ve Protestan etiğinin yarattığı bir çalışma ahlakı, sanayi toplumunun oluşmasında değerlerin oynadığı role işaret etmesi bakımından oldukça anlamlıdır.

Araştırma sonucunda, gençlerin bireysel ve toplumsal modern değerlere katılımlarının yüksek olduğu, hatta bu değerlere katılımın ahlaki ve dini değerlere katılımından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin Milli ve dini değerlere katılımı heterojen bir dağılım sergiledikleri, bölgesel, cinsiyet ve lise türlerine göre çeşitli farklılıklar arz ettiği ortaya çıkmıştır.

SUMMARY

VALUES OF TURKISH YOUTH

Keywords: Value, Value of Change, Social Change, Youth, High School Youth

This study of the “Values of Turkish Youth” is based on the data of an applied research on 1394 high school students from seven city centers supposed to represent the seven main geographical regions of Turkey, namely, İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Samsun, Elazığ, and Diyarbakır.

In this research, I tried to explore how the Turkish youth pay heed to some existing social values and institutions which play important functions in Turkish society.

As well known, the issue of “value” has been an important matter of discussions among the sociologists. The focal point of the debates has indicated that values can be treated only in subjective approaches. On the other hand, all basic social institutions are involved with values in complicated ways. Values are the measures that attach meaning to socio-cultural elements of the society. Moreover, social person and the behavioral patterns of that person is starting point of a sociological investigation. As a matter of fact, Max Weber’s famous study of the *Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* has been very meaningful in terms of founding the correlation of the constitution of industrial society and the formation of values in the case of the role played by Protestant Ethic in the formation of a work ethics.

In the end of the this study, it is found out that the participation of youth to modern individual and social values is high, even the adoption of these values by the young people seems to be higher than the adoption of religious and ethical values. The adoption of these values differs according to regional, sexual and kind of high school.

GİRİŞ

Sosyoloji tarihine baktığımızda, sosyologlar arasında belki de hiçbir konu, değerler kadar tartışılır olmamıştır. Değerlerin hiçbir gerçekliğe sahip olmadığı, bireylerin kişisel değerleri ile ilgilenmeksizin incelenemeyeceği; ancak öznel bir yaklaşım olarak ele alınabileceği gerekçesiyle klâsik sosyal bilimciler değerleri incelemekten kaçınmışlardır.

Oysa toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların hepsinin kendine ait değerler içerdiği bilinmektedir. Sözelimi, aile, eğitim, din gibi toplumsal kurumların, bu değerlerin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenirler. Ayrıca, bir toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, kişinin üstlendiği sosyal rollerdir. Bu roller de toplumun tabakalaşma sistemi ile sosyal yapıyı oluşturan sosyal süreçlerle yakından ilgilidir.

Bir toplumdaki iyi-kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından oluşturulur. Böylece, toplumdaki sosyal kontrol ve ödüllendirme araçları değer kaynaklıdır.

Değerlerin kaynağı, sosyal kişinin dışındadır. Kişiler bunları kontrol edemez; çünkü bunlar, kişinin kontrol edemeyeceği çoklukta ve farklılıkta olabilirler. Örneğin kişinin sahip olduğu sosyal saygınlığın kaynağı sadece aile ile sınırlandırılmaz. Modern toplumlarda ailenin dışında, sosyal saygınlık kazandıran çeşitli mekanizmalar vardır. Eğer bir toplumdaki bireyler güçlü inançlara ve belirlenmiş ideallere sahip olmasalardı, hangi davranışın ölçülebileceğine dair normlar da olmayacaktı.

Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren ölçütlerdir. Sosyal kişi ve bu kişinin davranış örüntüleri sosyolojik incelemelerin başlangıç noktasıdır. Kültürel öğeleri göz ardı eden hiçbir model bugün yaşamakta olduğumuz sosyal süreçleri açıklamaktan uzaktır. Bir diğer anlatımla, ekonomik, siyasî ya da sosyal bir probleme getirilen makro düzeydeki yapısal değişkenlere göre ayarlanmış bir model önerisi, bu

modelin objesi olan sosyal kişilerin rasyonel tercihlerinin hangi kültürel bağlamda ortaya konulduğunu görmemektir. Bir olgunun içinde yer aldığı kültürel çerçeve ve bu çerçevedeki inançlar, değerler, normlar ve tutumlar anlaşılmadan sadece makro düzeyde yapısal değişkenlerle açıklanabilmesi mümkün değildir. Bu noktada Max Weber'i hatırlamamak mümkün değildir. Ona göre Protestan etiğinin yarattığı bir çalışma ahlâkı sonucunda, insanların büyük bir başarıya güdüsü ile hareket ederek modern kapitalizmin Luther ve Calvin mezheplerinin yaygın olduğu yerlerde ortaya çıktığı hipotezi, sanayi toplumunun oluşmasında değerlerin oynadığı role işaret etmesi bakımından anlamlıdır.

Bütün bunlar, değerlerin mutlak değişmezliğine vurgu yapmaz. Çünkü eş zamanlı olarak var olan iki farklı toplumda kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklardan dolayı farklı değer yargılarının varlığı bilinmektedir. Yine bir toplumda hızlı sosyal değişme, mevcut değerlerin toplumun farklı katmanlarında yer alan mevcut değerlerin farklılaşmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, değerlerin içeriklerinin araştırılabilmesi, onların rölatifliğinin ve dinamik hallerinin göz önünde tutulabilmesiyle mümkün olabilecektir.

Herhangi bir toplum yapısının analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki, kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da bilindiği gibi değerler aracılığıyla mümkün olur. Bu nedendir ki, herhangi bir toplum yapısının analizine katkıda bulunacak en önemli unsur, o toplumun sahip olduğu değer yargılarının tespiti olacaktır. Böylece, o toplumun yapı ve işlevlerine ilişkin ileriye yönelik projeksiyonlarını yapılabilmesi de mümkün olabilecektir. Bu anlamda da değer araştırmaları sosyoloji açısından önemli bir işleve sahiptir.

Yukarıda sözü edilen değişimin en önemli aktörü genç kuşaklardır. Çünkü gençlik, herhangi bir toplumda demografik bakımdan en hareketli ve dinamik kesimi oluşturmaktadır. Diğer bir söyleyişle, gençler, farklı ekonomik, siyasal, kültürel etkilere toplumun diğer kesimlerine oranla daha fazla açıktır. İşte bu sebeple, araştırmamızın

objesi Türk gençliği olarak seçilmiştir. Böylece, ülkemizde son yirmi yılda cereyan eden değişimin yansımalarını daha somut olarak görmek mümkün olacak ve bu konudaki tartışmalara da açıklık kazandırmaya bir katkı sağlanacaktır.

Ayrıca, hem genç kuşağı temsil kabiliyetinin yüksek oluşu hem de değişim döneminin ilk kuşağı oluşu nedeniyle araştırmamızın evreni lise son sınıfta okuyan gençlik olarak tespit edilmiştir.

Ülkemizin son yirmi yıldır yaşamakta olduğu ekonomik değişim doğal olarak sosyal ve kültürel değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu süreci kimi aydınlarımız batılılaşma / modernleşme yolunda kat edilmiş bir mesafe olarak görüp ve olumlu olarak değerlendirirken kimi aydınlarımız da geleneksel Türk kültüründen bir kopuş olarak görüp kaygı verici bir durum şeklinde değerlendirmişlerdir. Bir yanda sosyal psikolojik bir olgu olan kuşak çatışmalarının derinleşmesi öte yanda özellikle kentlerde genç kuşağın yeni yaşama biçimlerine olan ilgisi söz konusu kaygıyı sürekli beslemektedir. İşte, böyle bir sosyo-kültürel ortamda Türk toplumunun değerlerinin araştırılması anlamlı olacaktır.

Lise gençliğinin değerlerini tespit ederken gençlerin belirli değer itemlerine ve toplumsal kurumlara katılım düzeylerini ölçtük. Ayrıca, belirlenen faktörlere katılımın bağımsız değişkenlerimiz olan cinsiyet, bölgeler (şehirler), okullar ve sosyo-ekonomik seviyeleri (SES) arasında herhangi bir farklılığın olup olmadığını da tespit ettik. Bu bağlamda, araştırmamız üç ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm; Kavramsal çerçevemizi teşkil etmektedir. Bu bölümde, toplumsal değerleri ve değerlerin mahiyetini ortaya koyduk. Ayrıca, değerlerin sosyolojideki yeri ve değer araştırmaları konusunda değerlendirmeler yapıldıktan sonra gençliği biyolojik ve sosyal kategori bağlamında ele alarak inceledik.

İkinci bölüm; araştırmamızın metodoloji bölümüdür. Bu bölümde, araştırmamızın sınırlılıkları, örnekleme, kullandığımız değer ölçeğinin mahiyeti ve araştırmada kullanılan istatistikî teknikler hakkında açıklamalar yaptık.

Üçüncü bölüm ise, araştırma sonuçlarının değerlendirilmesine ayrılmıştır. Bu bölümde, öncelikle araştırma örneklemeimize giren deneklerin demografik özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, araştırmamızın özünü teşkil eden değer ölçeği ve kurumlar ölçeği sorularının sonuçlarına ve yorumlarına ayrılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Değerler

Sosyologlar arasında tartışmaya yol açan konuların başında değerler gelmektedir. Pozitivist sosyoloji okullarının etkisiyle, değerleri uzun süre incelemekten kaçınan sosyologlar değerlerin, hiçbir sosyal gerçekliğe sahip olmadığı, bilimsel açıdan ele alınamayacakları öznel ve ahlaki kriterlerle incelenebileceklerini savunmuşlardır. Fakat özellikle Weber'in "verstehende" (anlayıcı) sosyolojisinin ve protestan ahlakı tezi etkisiyle değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğu, bilimsel analiz ve incelemeye tabi tutulabileceği üzerinde durulmuştur. Özellikle son 10-15 yıldır toplumsal değer araştırmaları sosyolojinin önemli bir inceleme alanı haline dönüşmüştür. Araştırmamıza Max Weber'in toplumsal değer araştırmaları üzerindeki esinleyici etkisine dair ayrı bir bölüm eklenecektir. Öncelikle temel kavramları tanımlamak ve aydınlatmak gerekmektedir.

1.1.1. Toplumsal Değer ve Değerlerin Mahiyeti

Değerlerin ele alınıp incelenmesinde kesin mantıksal tanımlar yerine bir takım betimsel tanımlamalara gidilmektedir. Betimsel olarak tanımlandığında değer; Kişiye ve gruba yararlı kişi ve grup için istenir veya kişi veya grup tarafından beğenilen her şeyin 'değere' sahip olduğu ileri sürülebilir [Fichter, 1990: 142]. Ancak bu tür tanımlamalar, kavram üzerinde bir takım çelişiklere ve karışıklıklara neden olmaktadır. Örneğin, toplumda önemli bir kurum olan aile, kendi başına bir sosyal değer midir? Yoksa ailenin değeri toplumda yerine getirdiği işlevlerin sosyal ihtiyaçları karşılamaında mı aranmalıdır? Elbette ki asıl nokta nesnenin (objenin) kendisine aktardığı/atfettiği önemliliğidir. Bu bağlamda da aile yalnızca sosyal bir değer olarak değerli olmakla kalmaz aynı zamanda kendisi de sosyal bir değer olur.

Değer yalnızca bir inançtan, subjektif bir yargıdan mı ibarettir, yoksa kişilerin inançlarının dışında objektif bir gerçekliği temsil eder mi tartışması ile karşılaşılmaktadır. Bu nokta, değer konusunu sosyologlar arasında hiçbir konuda olmadığı kadar tartışılır hale gelmiştir. Sosyal değerlerin hiçbir gerçekliğe sahip

olmadığından, değerlerin bireyin kişisel değerleriyle ilişkili olmaksızın incelenmeyeceğinden söz eden sosyal bilimciler söz konusudur. Buna karşılık kişilerin değerleri yerine objelerin birer değeri olduğunu söyleyen Campbel (1964) ve Katz (1960) gibi sosyal bilimciler vardır.

Sosyal değerleri incelerken şu üç ögenin dikkate alınması gerekmektedir.

- a) Bizatihi bir değer olan nesnenin kendisi
- b) Nesnenin sosyal gereksinimleri karşılama kapasitesi
- c) İnsanların bu nesneyi, tatmin vermesi ve tatmin verme kapasitesinden dolayı takdir etmesi [Fichter, 1990: 142].

Bir toplumda bir davranış, zaman içinde davranışın normları veya çeşitli modelleri olarak görülebilirler. Bu bağlamda da belli değerli nesnelere, hem sosyal değerdirler hem de sosyal değerlerin ölçütleri olabilirler.

Değerler, sosyolojide, bireylere, gruplara, örüntülere, hedeflere ve sosyo-kültürel nesnelere verilen önem üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütlere göre tanımlanabilirler. Bu noktadan hareketle değer; özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut genelleştirilmiş davranış prensipleridir [Theodorson, 1979: 455]. Bu bakış açısına göre ele alındığında değerler yalnızca bir grup üyesinin belli önermeleri kabulü olmayıp, aynı zamanda her bir üyenin sosyalleşme sürecinde içselleştirmekte olduğu kişisel bağlılıkları olarak da kabul edilmelidir. Çünkü değerler, sosyal normlar içinde daha özgül (specific) ve somut davranışın genelleştirilmiş standartlarını sağlarlar.

Bu bağlamda da Gökçe [1994: 133-134] Hillmann'ın tanımını "değer, toplumsal nitelikli, kültürel olarak reaktif, sosyal yapı ve bireyler itibarıyla farklı şekiller alan ve toplumlara göre farklılık arz eden oryantasyon standartları" olarak aktarır.

Zaten değerleri doğaları nedeniyle, aynı değere sahip bireyler için bu değeri oluşturan özgül normlar üzerinde ortak anlamlandırma mümkün de olmayabilir. Ancak bu hiçbir zaman değerlerin, kişilerin davranışları üzerindeki yönlendirici etkisini ortadan kaldırmaz. Gerçekte de kişilerin herhangi sosyal yaşamındaki herhangi bir eylemi tek bir değer standardına göre de şekillenmez.

Değerler kendi başlarına bir kognitif kategori teşkil etmezler, bunların başka sahalara ait değerlerle mutlaka ilişkili olmaları gerekir [Güngör, 1998: 77]. Hatta, insanın sadece bir değer sahası içindeki davranışları değil, çeşitli değer sahalarındaki davranışları da tutarlı olmaktadır.

Değerler her zaman olmamakla birlikte, davranışta birer bağımsız değişken rolü oynar. Örneğin; bir insanın resim sergilerini gezmesi, eğer prestij kazanmak gibi bir sosyal değer uğruna değilse, bize onun estetik değeri hakkında bilgi verir [Güngör, 1998: 71].

Fakat ne şekilde olursa olsun; değerler arasında bir uzlaşma vardır. Bir kimse demokrasiye çok değer veriyorsa, herhangi bir şekilde antidemokratik bir anlayışa aynı şekilde değer veremez. Bir adım daha öteye gidecek olursak, demokrasiye verdiği değerle birlikte farklılıklara değer vermesi de kaçınılmaz görölmektedir.

İlk bakışta, bu kimselerin zihinlerini kalın duvarlarla bölümlere ayırdıklarını ve her bir bölümdeki muhtevanın öbürüne karışmadığını düşünebiliriz. Nitekim psikoloji tarihinde hadisenin gerçekten böyle olduğunu düşünenlere rastlanır. Fakat insan zihninin bütünlüğü ve dinamik yapısı bu düşüncenin yanlışlığını gösterir. Gerçekte olan şudur; birey için birbiriyle tutarsız hatta tam zıt görünen değerler, o şahsın zihninde özel bir yorumla bağdaştırılmıştır [Güngör, 1998: 76].

Toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri de içerirler (Ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim, din, vs.). Ancak nasıl bu kurumların işleyişini

birbirinden bağımsız düşünemiyorsak değerleri de birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Değerler, kişilerin bilişsel (cognitive) kurgulamalarının başlıca öğeleridirler. Değerler arasında üst düzeyde bir ahengin oluşumu, kişinin çevreye uyumunun zorunlu şartlarından biridir.

Bir toplumda değerlerin ifade edildiği ve simgelendiği temel mekanizmalar ise kişinin üstlendiği sosyal rollerdir. Kişinin rolünü oluşturan davranış örüntüleri en çok önemli olandan en az önemli olana doğru bir süreklilik üzerinde değerlendirilirler. Örneğin, bir lise öğrencisinin, öğrenci rolü içindeki davranışlarına ilişkin beklentilerinin hepsi aynı düzeyde olamaz. Onun için derslere devam edip sınıfını geçme, bir sosyal aktiviteye katılmaktan daha değerlidir.

Ayrıca, kişinin toplumdaki çoğul sosyal rolleri de, değer açısından farklılık gösterir. Bu, kültürdeki başat kuruma ve ikinci derecede de bireyin yaş, cinsiyet ve benzeri özelliklerine bağlıdır. Örneğin, bir din adamının dini rolünü, ekonomik, siyasal ve diğer rollerden daha yüksekte tutması beklenir. Başka bir deyişle toplum, rolleri sosyal değer dereceleri ile çepeçevre kuşatır ve bireyler de davranış örüntülerini bu değerlere göre saptamalıdır [Fichter, 1990: 146].

Değerler bu açıdan bizim yaşamımızı derinden etkilerler. Onlar, her gün tecrübe ettiğimiz gerçekliğin önemli bir parçasıdır. Hayatımıza bir yapı ve bir yön verirler. Beşeri varoluşun anlamına katkıda bulunurlar. Onlar, bazı motivasyonları oluşturmada, nesneleri kavramada ve düşünmede bize yardımcı olurlar. Onlar hayatımızın her kademesinde ve tercihlerimizde -eş, arkadaş, meslek ve grup- iş başındadırlar. İyi hayat beklentimizde değerler içerir. Ömür boyu sürecek bağlılıklarımızı üretirler ve hatta bazen bizim nasıl ölmemiz gerektiğini bile söyleyebilirler [Kilby, 1993: 55].

Sosyal değerler, toplumun tabakalaşma ve sistemine olduğu kadar davranış örüntülerine sosyal rollere ve sosyal süreçlere de yakından bağlıdır. Değerler bu bağlamda üç bakış

açısından sınıflandırılabilirler [Fichter, 1990: 148]. Fakat daha öncede belirttiğimiz gibi aslında değerler her üçünde de birbirinden ayrık değildirlir ve birbirleriyle çelişmezler.

1. Değerler zorlayıcılık değerlerine göre sınıflandırılabilirler. Böylece değerler sosyal kişileri etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar.
2. Sosyal değerler süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilirler.
3. Değerlerin en anlamlı sınıflandırılması, değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerleri dini, siyasal, ekonomik ve benzeri açıdan ayırırız.

Allport, Vernon ve Lidzey (1960), çalışmalarında değerleri; bilimsel, ekonomik, siyasal, sosyal ve dinî olmak üzere altı temel kategoride incelemişlerdir.

Benzer bir şekilde Güngör (1998: 84) değerleri altı grupta toplar: estetik, teorik, iktisadi, siyasal, sosyal ve dini değerler.

Değerler, ayrıca grup ölçekli değerler ve bireysel değerler olarak da tasnif edilebilir [Kilby, 1993: 55]. Buna göre grup ölçekli değer grup yapısının bir parçasıdır. Grup içerisindeki kurallar ve normlar grubun değerlerini teşkil ederler. Genel olarak paylaşılan değerler grup dinamiğinin özünü oluştururlar ve grubun içsel bağlanışını kuvvetlendirirler. Sözgelimi bir sporcu grubunun ya da bir bilim adamları grubunun farklı türden grup değerleri vardır. Sporcular için "fair play" önemli bir grup değeriyken; bilim adamları için "özgür araştırma" bu tür bir özellik arz eder.

Grup ve toplum ölçekli değerler ve inançlar her birimizin beşeri varoluşu için bir temel sağlarlar. Onlar, bu düzeyde neyin "gerçek" neyin iyi ve olması gereken olduğunu bize söylerler.

Ayrıca grup ve kültür ölçekli değer ve inançlar bize neyin önemli neyin önemsiz olduğunu göstererek motivasyonel davranışlarımız için gereken motivasyonları üretirler. Grup değerleri ayrıca sürekliliğin ve güvenliğin de kaynağıdır. Kluckehohn [1951: 400] "Değerler niçin vardır?" diye sorar ve şu cevabı verir; "çünkü toplumsal hayat onlar olmadan imkansızdır. Toplumsal sistem grup amaçları ve değerleri olmaksızın işlemez." Değerler toplumsal hayat için bir tahmin ölçütü sunarlar. Bu açıdan değerler bireye toplumsal hayata katılımında bir güvenlik, anlamlılık, amaçlılık ve geleceğe yönelimlilik hissiyatı kazandırır [Kilby, 1993: 59].

Değerlerin genel nitelikleri [Gökçe, 1991: 133] şu şekilde sistematize eder:

1. Sosyal değer, temel seçici oryantasyonun standardıdır. Yani bu bağlamda değerler bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriterleridir. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.
2. Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiş ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedirler. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadırlar. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır.
3. Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına entegre olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.
4. Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel, (arzu ve eylem boyutunu belirten) hem de hissi-duygusal yönünü belirten ifadelerdir.

Sosyal değerler belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Bu sosyal sonuçlar literatürde sosyal değerlerin işlevleri olarak adlandırılmaktadır. Bu işlevleri Fichter [1990: 150] şu şekilde ifade etmektedir:

1. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırırlar. Bireyin çevresindekilerinin gözünde "nerede durduğunu" bilmesine yardım ederler.
2. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklaşırlar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde "en iyi" olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.
3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini "en iyi" hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.
5. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, "doğru" şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlarlar.
6. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin aksiyonlarından biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.

Sosyal değerlerin işlevlerini göz önüne alarak değerler önemlidir, çünkü toplumda yaşayan kişiler önemlidir gibi bir değerlendirmeye gitmek de konuyu basitleştirmiş olur. Aslında sosyologlar için değerler, insanoğluluyla bağlantılı olmasının dışında hiçbir anlama da sahip değildir. Çünkü sosyal bir varlık olarak kişi ve bu kişinin ortaya koyduğu davranış örüntüleri sosyolojik incelemenin başlangıç noktasıdır.

Bireyin toplum içindeki sosyal statüsü, yani kişinin başkalarınınca değerlendirilmesi ister kazanılma, ister atfedilme yoluyla olsun, tüm bunlar dışarıdan gelir. Kişi bütün bunları

kontrol edemez. Çünkü bunlar kişinin tümüyle kontrol edemeyeceği değer koşulları ve ortamlarıdır. O halde değerlerin kaynağı da sosyal kişinin dışındadır.

Sözelimi sosyal saygınlık kişiye iyi bir aileye mensup olmasından dolayı gösterilir, kişinin kendinden dolayı değil. Çünkü iyi bir aileden gelmek toplumda yüksek bir değer ölçütüdür. Aynı biçimde kişinin sahip olduğu servetinin büyüklüğünden kaynaklanan yüksek değer de yine kişiye dışarıdan aktarılmıştır. Öte yandan kişiye içsel olan sosyal değer kaynakları da vardır. Bunlar, değerlerin ikinci düzlemini oluştururlar. Bireyin insanlık onuru; bireye saygıyı gerektirir. Kişinin davranışlarıyla değerlendirilmesi, iyi hareketleri için övülmesi, kötü hareketleri için azarlanması da kişinin sosyal değerlendirilmesinde bir temel oluşturur. Kişisel dokunulmazlık hakkı, insanlık gerçeğine dayandırılır. Bu dokunulmazlık, sorumluluk ve onur toplumdan kökenlenmez ve bireye dışarıdan aktarılmaz [Fichter, 1990: 144].

Herhangi bir toplumda, değerlerin kişiler üzerinde bütünüleyici bir etkiye sahip olmalarına karşın, zaman zaman bu değerler bazı sosyal problemlerin kaynağını da oluşturabilmektedirler. Sosyal problem; kısaca, sosyal değerler ile sosyal davranışlar arasındaki fark olarak tanımlanabilir.

Kişiler yüce değerlere, güçlü inançlara ve belirlenmiş ideallere sahip olmasalardı, hangi davranış kalıbının ölçülebileceğine ilişkin hiçbir norm da olmayacaktı. Örneğin, kişilere ve mülkiyete yönelik hiçbir yüce değer olmasaydı bunların çiğnenmesine ilişkin hiçbir yaptırım da olmayacaktı. Aynı biçimde, çocuk suçluluğu, kötü alışkanlık ve düşünce özgürlüğü sosyal problemlerde tanımlanamayacaktı. Tabidir ki sosyal değerler mutlak değildir. Her zaman kişilerin ulaşabileceklerinden daha yukarıdadırlar. Davranış ile değer arasındaki açıklık hiçbir zaman tümüyle kapanamaz. Aslında kişilerin her zaman başarabileceklerinden daha çoğunu istediklerini söylemek, her zaman sosyal problemlerin çıkacağını da söylemektir. Bu anlamda da sosyal değerler, sosyal problemlerin nedenidirler.

Bir kültürdeki en yüksek değerler üzerinde genel bir kabul olsa bile yine de toplumda bir diğeriyle çatışan pek çok değer bulunabilir. Sözgelimi aile kurumunun değeri, ekonomi kurumunun değeri ile uyuşmazsa veya eğitimsel rolde temsil edilen değerler evdeki rollerle uyuşmazsa çatışma çıkar. Zaman zaman dinin kuralları da devletin veya iş dünyasının değerleriyle çatışabilirler [Fichter, 1990: 161].

Üyelerin davranış örüntüleri, gelenek ve kurallarla sıkı sıkıya kontrol altına alınmış toplumlarda, değer çatışmaları son derece nadir gözlenmektedir. Bu tür geleneksel toplumlara nazaran, bireylerin önemli ölçüde öz yönelimli olarak düşünüldüğü toplumlarda ise değer farklılıkları, değer çatışmaları ile birlikte yoğunlaşırlar.

Modern toplumlarda yaşanan değer çatışmasının en güzel örneklerinden birisi Batı toplumlarındaki kürtaj tartışmaları ile verilebilir. Kürtaj vb. doğum kontrol faaliyetleri etrafındaki tartışmada, iki farklı değer grubu tartışılır. Bir tarafta insan hayatının değerini vurgulayan kürtaj karşıtları, diğer yanda kadının kendi bedenini ve hayatını kontrol etme hakkını savunan, kürtaj yanlıları vardır. Çatışma iki değer arasındadır; insan hayatının değeri ve özgürlük.

Başka bir değer çatışması türü, diğer motivasyonel pozisyonlarla zıtlık içindeki bir değeri içerir. Buna örnek dini değerler ile ekonomik durumlar arasında yaşanır. Faiz yasağına karşın, enflasyonist etkilerden korunmak amacıyla parasını bankaya yatıran Müslümanlar buna en güzel örnektir.

Sosyal bilimler, hiçbir değişmeyen mutlak değerleri incelemezler. Bunlar daha çok, felsefe, teoloji ve ahlakın inceleme alanına girerler. Değişim tüm toplum ve kültürlerde en önemli özelliklerden birisidir. Değer sistemleri de toplumdan topluma: aynı toplumda, zamandan zamana ve aynı toplumda bölgeden bölgeye farklılık gösterirler. Bu durum değerlerin değişebilirliğini ve esnekliğini gösterir.

Belli bir toplum ve zamanda ve gene belirli bir koşullar seti altında hangi değerin daha öncelikli ve önemli olduğu noktasında bir çatışmanın yaşanabileceği üzerinde yukarıda durulmuştur. Bunun yanı sıra toplumsal şartlar değiştikçe, bu şartların değişimine bağlı olarak bir toplumdaki değerler hiyerarşisi de değişebilir. Bir kişi belli bir toplumsal durumda önemseydiği ve diğer değerlere oranla öncelikli olarak kabul ettiği bir değeri, başka bir toplumsal durumda önemsemeyebilir ve göz ardı edebilir. Sözgelimi, anarşi dönemlerinde güvenliğe verilen önem artarken, böyle bir tehlikenin olmadığı bir dönemde kişi özgürlüğü öncelikli bir değer olarak görülebilir. Bu, aynı toplumda farklı zamanlardaki değerler arasındaki zorunlu rölâtifliği vurgulamamıza olanak tanır. Ayrıca, eşzamanlı olarak varolan iki farklı toplumun araçlarındaki kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklarından dolayı farklı değer yargılarına sahip olacakları öngörülebilir. Bu da değerlerin kültürel rölâtifliği konusuna işaret eder.

Değerlerin içeriklerinin araştırılabilmesi için onların bu rölâtifliğinin ve yarı-sabit hallerinin göz önünde tutulması gerekir [Kilby, 1993: 104].

Değerlerin bu değişebilirliği yanında bir de "sonul değerler" vardır. Bu türden değerlerin sayıları azdır. Fakat son derece önemlidir. Kişiler, davranışlarını bu değerlere göre ayarlarlar. Sonul sosyal değerlere örnek olarak, aile yaşantısında şefkat; siyasal sistemde, demokratik anlayış, dinde tek tanrılık ve adalet örnek verilebilir.

Ayrıca, değerlerin doğası hakkında farklı tartışmalar da sosyolojik literatürde bulunmaktadır. Natüralist sosyologlar değerlerin ampirik bir içeriğe sahip olduğunu dolayısıyla saha araştırma konusu olabileceğini söylemişlerdir. Natüralist sosyolog Perry, "General Theory of Value" (1926) ve "Realms of Value" (1954) adlı eserlerinde değerleri, insanların ilgileri, ilgi objeleri, ilgilerin cinsi, miktarı ve yoğunluğu çerçevesinde açıklayabileceğimizi söylemektedir. Bu görüşe göre bir şey ilgi konusu olduğu takdirde değer taşır ve ona değer atfedilir. Fakat bir şey yalnızca pozitif ilgi konusu olamaz, aynı zamanda negatif ilgi de söz konusudur. Ayrıca bir şey aynı zaman dilimi içinde hem pozitif hem de negatif ilgilere konu olabilir, o zaman hangi ilgi ağır basarsa o şeyin değeri de ona göre belirlenir.

Burada Perry'nin yaklaşımına katılmak mümkün değildir. Çünkü bu mantığa göre değerler; kültür içinde kalıplaşmış standartlar ya da başvuru kriteri olarak alınmayıp, kişilerin ilgilerinin tatmini noktasına indirgenip, kişiden kişiye, ortamdan ortama değişebilen subjektif yargılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Değer konusunun bu yaklaşımla ele alınması sosyolojik bir araştırmaya imkan vermez. Nitekim benzer eleştirilerde bulunan Pepper (1958) gerek insanda, gerek toplumda, seçici sistemlerin bulunduğunu; bunların her birinin bir takım davranış sistemlerini idare ettiğini ve normatif düzenlemeler getirdiğini söylemektedir. Ayrıca, insanların ilgileri birer seçici sistem olarak rol oynamaktadır. Bundan dolayı değerler sosyolojik araştırma konusu olarak ele alınabilirler.

1.1.2. Tutum Ve Değer Farkı

Sosyolojik literatürde değer kavramının tutumla eş anlamda kullanıldığına rastlanılmaktadır [Newcomb, 1965; Cambel, 1964]. Bu sosyologlar, tutumu oluşturan üç temel unsur bilgi, duygu ve hareketin aynı şekilde değer içinde geçerli olduğunu düşünmektedirler. Buna göre bir değere sahip olan kişi onu hem izlenecek en doğru yol olarak görür, hem de o konu da duygusal davranır. Yani değerlere karşı pozitif bir tavır alır, aksi durumlarda ise negatif bir tavır içinde olacaktır [Topçuoğlu, 1999: 12].

Diğer taraftan bir çok yaygın sosyoloji literatüründe ve sosyal psikolojide değer ile tutum kavramları arasında önemli bir ayırım gözetilir. Tutum kavramının geleneksel tanımları, genellikle bir tutumun ne olduğuna ilişkin değişik ve farklı yönleri ön plana çıkarır. Sözelimi Allport tutumu "yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici yada dinamik bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu" [Freedman, Sears, Carlsmith, 1989: 267] olarak tanımlar. Allport'un tanımında tutumun eğilim boyutu ağırlık kazanır. Allport'un tanımıyla paralellik arz eden diğer tutum tanımlarında da tutumun "geçmiş yaşantılarımızın birikimli tortusu" [Güvenç, 1976: 26] ya da "her hangi bir grup, kişi, obje veya konuyla ilgili süreklilik arz eden duygu, inanç ve davranış eğilimlerimizin bütünü" [Baron vd, 1981: 643] olduğu söylenir. Buna göre tutum, davranışçı psikolojik gelenekte, öncelikle davranışlarımızdaki sürekliliğe atıfta bulunur [Mitchell, 1979: 9].

Tutum, bir nesneye, nesne gruplarına ve kişiye ya da topluluklara karşı benimsediğimiz davranışların genel eğilimidir. Tutumların, kanaatlerden daha sürekli olduğu ve daha yavaş değiştiği de ileri sürülür [Arı, 1984: 46].

Doob'a [Freedman, Sears, Carlsmith, 1989: 268] göre ise tutum "bireyin içinde yaşadığı toplumda önemli olduğu düşünülen örtülü ve güdüleyici bir tepki"dir. Doob, sonuçlarından çok bir tutumun mahiyeti üzerinde durur ve bu yüzden bireyin davranışları üzerinde tutumlarının etkisinin varsayım olarak içermekle birlikte açık davranışı içermemekte olduğu düşüncesindedir. Tutumu örtülü olarak bir davranış gibi tanımlar.

Günümüz sosyal psikolojisinde, tutum ile ilgili daha yaygın olan üçüncü bir tanım daha vardır. Tutum buna göre "bilişsel ve duygusal öğeleri bulunan ve davranışsal bir eğilim içeren oldukça kalıcı bir sistemdir. Tutum, olumlu ya da olumsuz değerlendirme ve duyguları içeren; bir konu, bir nesne ya da kişiyle ilgili bir düşünce, inanç ve bilgiler bütünüdür [Freedman, 1989: 269]. Bu tanım, tutumda üç önemli bileşen olduğunu gösterir. Duygusal, bilişsel ve davranışsal. Bu bileşenler, bir tutumda değişik yollarla ve değişik derecelerde organize olabilir [Mitchelle, 1979: 10].

Bu bağlamda değer ile tutum arasındaki ilişkiyi ve farklılığı değerlerin tutumlarımızın duygusal ve bilişsel boyutlarına yaptığı katkılara bakarak analiz edilebiliriz. Şerif [1985: 105]'e göre; Bir tutum yerleşik bir değer, bireyce benimsenmesinden sonuçlanan psikolojik kalıcılığı veya hazırlığı ifade eder. Bir diğer kişinin içinde özümşenip kişide bir hazır olma durumu olup, belirli bir takım nesnelere veya durumlara karşı biçimlendikten sonra değer, tutumun içeriğidir diyebiliriz. Şerif, böylelikle değerlerin tutuma nazaran daha toplumsal ve dışarıklı bir öge olduğunun altını çizer. Ona göre, bir değer, toplumsal bir grup tarafından önemsendikten sonra nesnel bir beraberlik kazanır ve tutumlarımızı yönlendirir. Kişi bir gün portakal suyu içerken ertesi gün kola içebilir, ama anne ya da babasına karşı sevgisinde herhangi bir farklılığın oluşması beklenemez. Eğer, böyle farklılıklar vuku bulursa toplumca ayıplanır. Toplumsal değerlerin varlığı toplumsal öznenin bağımsız ve hatta onun varlığına önceldir. Bunlara uygun olarak

Şerif, toplumsal değerleri bireyin içerik olarak özümsemiş ölçütleşmiş durağanlıklar olarak tanımlar. Bu açıdan bireyin dışında kalırlar ve nesnel bir genellik taşırlar. Toplumsal değerler bireydeki toplumsallıktır [Şerif, 1985: 103].

Bu yüzden toplumsal değer, bizim davranışlarımızın ve tutumlarımızın kendileri aracılığıyla yargıladığımız, onları sevk ve idare eden toplumsal kuralların duygusal içeriğidir. Birey, eğer topluma uyum sağlamak istiyorsa, toplumca benimsenmiş değerlere uygun davranmak zorundadır. Aksi halde davranırsa, ya ahlaken "kötü", ya dinen "sapık", ya hukuken "suçlu" ya da siyaseten "hain" olarak yasaklanır.

Bu anlamda, tutum ile değer arasındaki farkı ortaya koyan en anlamlı kavramlaştırma Kilby'den [1993: 38] gelmektedir. Ona göre tutumlar değerleri temel alan davranış kalıplarıdır. Sözelimi nükleer santrallerin zararını öğrenen bir çok kişi nükleer santral yapımına karşı bir tutum geliştirmektedir. Bu tutumun altında ise insan hayatına verilen değer yatar.

Değerler üzerinde uluslararası düzeyde araştırmalar yapan Rokeach da [1968a, 1968b, 1973] tutum ve değeri birbirinden ayırır. Bu ayrımında yedi farka değinir. Bunların en ayırt edici olanı, tutumun bir inançlar organizasyonu, değerlerin ise tek bir inancı işaret ettiği iddiasındadır. Bir başka söyleyişle bir tutum içinde birçok değer itemi bulunabilmektedir.

Ancak, değer, tek bir inanç ifadesi halinde belirtilmiş olması, onun tek bir inanç iteminden ibaret olduğunu gösterir mi? Bu konuda Güngör [1998], farklı bir anlayış sergiler. Ona göre değerler, tutumlar için birer rehber rolü oynarlar. Kişi öyle bir zihin organizasyonuna sahiptir ki, insanlar, objeler ve davranışlar hakkındaki görüşleri bir temel referans noktasına göre şekillenir. Böyle bir referans noktası ancak birçok inancın tek bir esas oluşturacak biçimde netleşmesiyle meydana gelir.

Değerler, tutumlardan daha geniş kapsamlıdır. Tutumlar belirli nesne, grup ya da kişilerle ilgiliyken, değerler daha genel ve belirsiz nesne, grup, kişi ya da durumları kapsar. Sözelimi bir kişinin bir partiye karşı siyasal tutumundan söz edebiliriz. Bu siyasal tutumun temeli olarak da; o siyasal partinin temsil ettiği adalet, özgürlük vb. değerleri gösterebiliriz.

Tutumlar, ayrıca daha kişisel ve bireyselken değerler daha genel geçerdir. Sözelimi bir filozofun, bir tarihçinin, bir avukatın, bir terzinin aynı konu üzerinde farklı tutumlara sahip olması normalken değerler mesleklere bağlı olmaksızın aynı kalabilirler. Bu anlamda binlerce tutum ayırt edilebilir. Fakat değerlerin sayısı ancak onlarca denebilecek kadar azdır.

Değerler kişinin tutum ve davranışlarını olumlu ya da olumsuz etkileyebilirler. Sözelimi çocuk sevgisine sahip birisi evliliğin ilk yıllarından itibaren çocuk sahibi olmayı umut eder. Fakat, çocuk sevgisinden çok, kişisel becerisini, kariyerini önemseyen bir kişi, eşinden daha farklı bir tutum içinde olmasını bekleyecektir.

1.2. Toplumsal Değerlerin Sosyolojideki Yeri Ve Toplumsal Değer Araştırmaları

Bu bölümde genel olarak sosyal bilimler tarihine ve sosyolojik düşüncenin klasik ustalarına (Durkheim, Weber ve Parsons) başvurarak değerlerin 'sosyal bir olgu' olarak ele alınabilme şartları incelenmeye çalışılacaktır.

Bilindiği gibi sosyal bilimler geleneğinde, metodolojik açıdan iki önemli yaklaşım vardır: Pozitivizm ve Tarihselcilik. Pozitivist yaklaşım, sosyal bilimlerin Newton Fizikini örnek alarak çalışmasının yerinde olacağını savunur. Pozitivistlere göre "nasıl ki doğayı ona egemen olan yasaları ortaya koyarak açıklayan, yani 'nomotetik' çalışan bir 'doğa bilimi' var ise, tarihi ve toplumu da onlara egemen olan yasaları ortaya koyarak, yani yine 'nomotetik' çalışan bir 'sosyal bilim' de vardır, olmalıdır" [Özlem, 1998: 17] anlayışını savunurlar.

Pozitivist yaklaşıma karşı çıkan tarihselci anlayışın savunucularına göre ise; insanı, tarihi ve toplumu konu edinecek olan bilimlerin, objelerin tekilliği, tekrarlanamazlığı, bir defalığı ve özgüllüğü sebebiyle asla nomotetik çalışamazlar. Onlara göre “insan, tarih, toplum, kültür dünyasının esasen bir tekiler dünyası”dır; her toplum her kültür bu tekilliği içerisinde ele alınmalıdır; bu kültürel dünya, yasalarla açıklanacak bir dünya olmayıp, anlamaya/yorumlamaya konu edilecek bir dünyadır [Özlem, 1998: 9].

1.2.1. Pozitivizm ve Sosyal Olgular

Pozitivist yaklaşımın sosyolojik gelenekteki en önemli temsilcileri arasında Comte, Spencer ve Durkheim gibi isimler yer alır.

Sosyolojinin kurucusu Comte, onun “oluşumu için genel bir plan sağlama”ya uğraşmaktadır [Giddens, 1990: 255]. Comte gibi Durkheim de sosyolojinin insanın toplumsal davranışının ayrı bir araştırma alanı olarak belirlenmesinin mantıksal olarak doğa biliminin yöntemlerinden ayrılmayı gerektirmediğini düşünmektedir. Sosyal olgular doğal nesnelere gibi ele alınabilir [Durkheim, 1986: 51].

Durkheim’a göre; sosyolojinin hedefi, doğa bilimsel yasaların nesnel konumunun aynına sahip olan ilkeleri formüle etmektir. Sosyoloji de dahil olmak üzere, her bilim, toplumsal olgularda gözlenen düzenlilikler üzerine kurulu serinkanlı genellemelerden geçerek, yavaş yavaş ve dikkatlice ilerler [Giddens, 1990: 257].

Bu yüzden Durkheim kendi anlayışını “bilimsel rasyonalist olarak betimler” [Keat ve Urry, 1994: 99-100]. Durkheim’a göre bir sosyal olgunun üç boyutu vardır: Öncelikle sosyal olgular bize dışsaldır. Bu boyut sosyal olgunun toplumsallığını ve toplumsal hayatı gösterir. Sosyal olguların ikinci boyutu ise, onların bireysel görünümünden farklı olarak genel olduğudur. Sosyal olguların üçüncü ve son boyutu ise onların taşıdığı zorlayıcı güçtür [Durkheim, 1986].

Durkheim'in en etkili çalışması, *İntihar: Toplumbilimsel bir inceleme (1992)*, toplumsal yapı ile değerler arasındaki etkileşim hakkında oldukça güçlü ve mevcut verilere uygun bir teoriyi 'İntihar' olgusu bağlamında tartışır. Durkheim bu çalışmasında toplumsal uyumsuzluk (anomie) dönemlerinde intihar oranlarında bir artış yaşandığını gözlemler. Bu tür dönemler, genellikle toplumsal değerler hakkında bir karmaşanın yaşandığı ve değerlerin anlam içeriklerinin kişilere göre rölatifleşip belirsizleştiği dönemlerdir. Değerler simgesel olarak toplumda bireylerin tutunacakları ve toplumsal yapıyı ayakta tutan tutkal vazifesi görürler. Anomi dönemleri ise toplumsal yapının çözüldüğü dönemlerdir. Böylelikle Durkheim, toplumsal yapı, kurumlar ve değerler arasındaki uyumun önemini vurgular.

Yasin Aktay da Güneydoğu'da yaşanan intihar olaylarını yorumlarken Durkheim'in eserine atıfta bulunur. Aktay'a göre de intihar olayları ya toplumsal değerlerin aşırı bir biçimde çözüldüğü ya da gene aşırı bir biçimde ön plana çıkarıldığı dönemlerde yaygınlaşır [Aktay, 2000].

Karl Marx ise değer problemini ekonomik temelli olarak inceler. O'na göre ekonomik metaların iki türlü değeri vardır; Kullanım değeri ve mübadele değeri. Marx'da değer kavramından çok ideoloji ve bilinç kavramları ağırlıklı olarak yer alır [Bkz; Aron, 1986: 146-196].

1.2.2. Anlayıcı Yöntem ve Max Weber

Sosyal bilimlerdeki tarihselci yaklaşımlar büyük ölçüde Alman felsefe geleneğinden kaynaklanır. Alman felsefe geleneğinde Kant'ta en özgün ifadesini bulan bir doğal gerçeklik ve tinsel gerçeklik ayırımı vardır [Özlem, 1990: 3]. Bu ayırımın etkileri, Dilthey ve Rictkert aracılığıyla, Weber'in anlayıcı sosyolojisinde izlenebilir. Weber'in anlamacı/anlayıcı (verstehende) sosyolojisindeki eğilimleri bir yandan formel sosyolojik taleplere bir yandan da tarihselci taleplere cevap verir [Özlem, 1990: 52].

Weber bu talepler doğrultusunda sosyolojiyi şu şekilde tanımlar: Sosyoloji (oldukça müphem olan bu kelime burada kullanılan anlamıyla) toplumsal eylemi yorumlayarak anlamaya, böylece hem onun gerçekleşme biçiminin hem de sonuçlarının nedensel açıklamasını vermeye yönelik bir bilimdir. Eylem kavramını, bireyin öznel bir anlam atfederek yaptığı insan davranışını anlatmak üzere kullanıyoruz. Bu öznel anlam ister dışsallaşsın, ister iç dünyasında kalsın; ister bir hoşgörüden oluşsun, “toplumsal” eylem ise onu yapan bireyin ona attığı anlam gereğince başkalarının davranışlarını ilgilendiren ve böylece seyrinde onların yönlendirdiği eylemdir [Weber, 1978: 4].

Weber, bu tanımıyla, kendi sosyolojisi içerisinde pozitivist ve tarihselci yaklaşımları uzlaştırmaya yönelir. Böylelikle, zihni tasarımlarla (değerler, ideolojiler ve inançlar) iktisadi, toplumsal koşulların ilişkisinin dinamiğini sorgulamaya yönelir. Weber’in bu yöndeki bir sorgulamaya en önemli katkısı elbette onun *Kapitalizmin Ruhunu ve Protestan Ahlakı* (1997) adlı eseri olmuştur. Yirminci yüzyılın başlarında yayınlanan bu eserin uyandırdığı yankıyı, Türkiye’de Weber’in bir izleyicisi olarak tanınan merhum Sabri F. Ülgener şöyle dile getirir:

Max Weber’in ileri sürdüğü tez, yirminci asır başlangıcında çok şaşırtıcı bir tesir hasıl etmiş ve bir çok münakaşalara sebebiyet vermiştir; ilk intibain bu derecede şaşırtıcı olmasını haklı görmek lazım gelir; zira kapitalizmin köklerini kimi teknik hususiyetlerde, kimi para ekonomisinin inkişafında, yahut umumiyetle kâr ve temettü teminine müsait bir sahada ararken o, kapitalizmi kâr ve temettü hırsına düşman “zühdiassetik” bir muhitte aramak lüzumunu ileri sürdü [Ülgener, 1984: 28].

Weber’in çalışmalarının tamamına yayılmış “geleneksel bir teorik perspektif” [Schroeder, 1991: 9] olmasa da, o şu üç temel konuyu kendi sosyolojisinin merkezine yerleştirmiştir: “1. Dini fikirlerin ekonomik davranışa etkisini araştırmak 2. Sosyal tabakalaşma ile dini fikirler arasındaki ilişki 3. Batı kültürünün kendine özgü özelliklerini tespit etmek ve açıklamak” [Bendix, 1998: 192]. Bu noktalar toplumsal grupların sosyal statüsü ile onların taşıdıkları sosyal değerler arasındaki dinamik

ilişkiyle alakalıdır. Böylelikle Weber, sosyoloji tarihinde değerlerin toplumsal bir olgu olarak ele alınmasının yolunu açan bir usta olarak görülebilir.

Weber, Protestan Ahlakı'nda, kapitalizmin gelişimi ile Batı'da ortaya çıkan yeni tip bir hayat stili arasındaki seçmece yakınlaşmayı ortaya koyar. O'na göre, Protestan hareketinin bilhassa Kalvinist kollarının özelliği olan Tanrı takdiri anlayışı, inananların zihninde kendi kurtuluşlarına ilişkin bir endişe yaratıyordu. Kalvinistler, kaderciliğe teslim olmak yerine, bir seçimi karakterize edebilecek bir hayat biçimini, düzenli ve mazbut bir hayatı, mesleğe (Beruff) adanmışlığı ve eğlenceden, lüksten ve zevkten uzak bir hayatı yaşayarak, dinsel kurtuluşlarını teminat altına almaya çalıştılar. Weber'e göre, bu tür bir hayat tarzı, hızlı sermaye birikimine, rasyonel davranışa ve iş hayatında başarıya azmine yönelimliydi. Sonuçta, bu değerler, Kalvinistler arasında, hayli derin bir biçimde yavaş yavaş yerleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Calvinizm, taşıdığı "iş paradoksu" neticesinde sekülerleşmeye de olanak tanımıştır. Weber, bu açıklamasını tamamlamak için başka etkenleri de göstermiştir: Profesyonel bir bürokrasiye dayanan modern ulus devletin ortaya çıkışı; bilimde ilerleme; rasyonel ruhun zaferi [Landes, 1995: 14].

Fakat bu durum, yalnızca Protestanizme özgü bir faktör değildir. Weber'in Protestanizme atfettiği her şey Yahudiliğe de atfedilebilir [Sombart, 1913]. Avrupa Yahudiliği büyük oranda kentli ve bazı açılardan da modern görünüşlüydü; ama Avrupa'yı dönüştürememişlerdir. Çünkü Yahudilik Avrupa'da marjinal bir pozisyona sahipti. Protestanizmin en önemli etkisi, pek çok sanayi öncesi toplumlarda geçerli olan başarıyı engelleyen dinsel normlar setinin yerine ekonomik başarıya yol açan normları koymasındır [Inglehart, 1995: 6].

Weber'in Amerikalı takipçisi ve işlevselciliğin kurucusu Talcott Parsons'a göre ise değerler sadece biyolojik ihtiyaç yada kategorilerle tanımlanamaz. Onlar toplumsal uyumun göstergeleridir. Değerlerin Parsonsçı yorumuna sosyolojik literatürde şu üç eleştiri yöneltilmiştir: 1. Toplumlarda, değerler üzerindeki bir uyumsuzluğa karşın varolurlar; 2. Parsons, değerleri normatif olarak kabul etmek yerine pragmatik olarak

kabul etmektedir; 3. Sosyal yapıların sınırlayıcı gücünü görmezden gelir [Abercrombie, Hill, Turner; 1994: 444].

Weber'in çalışma çerçevesini ve sosyolojik yaklaşımını Türk sosyal bilimler geleneğini ilk özümseyen bilim adamı Sabri Ülgener'dir. Ülgener, Weber'in çerçevesini kullanarak çözülme devri Osmanlı toplumundaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değerleri analiz etmiştir [Ülgener, 1981a, 1981b, 1983]. Ülgener bu çalışmalarında Osmanlı toplumun 15. ve 16. yüzyıllardaki iktisadi çöküşünü "zihniyet" kavramı aracılığıyla inceler. Ülgener'e göre zihniyet sadece dini fikirlere oluşmaz; ancak zihniyeti oluşturan öğeler arasında en önemlisi yine de dini değerlerdir. Zihniyet, bireyin iktisadi davranışında reel olarak izlediği ve bu davranışı yönlendiren inanç ve değerlerin bütünüdür. Osmanlı toplumunda yerleşik iktisat zihniyeti; kadercı, durağan, gelenekçi özellikler taşır. Bu sebeple Osmanlı iktisadi hayatı yeni zamanlara uyum sağlayamamış ve Batı kapitalizmi karşısında yenik düşmüştür. İktisadi zihniyetin yukarıda saydığımız özellikleri, bu çözülmenin müzmin sebeplerini teşkil eder. Ülgener ayrıca, çözülmenin bazı siyasi, ticari, coğrafi sebepleri olduğunu da belirtir.

Ülgener, Cumhuriyet Türkiye'sinde önemli değişikliklere uğramakla birlikte aynı iktisadi zihniyetin tortulaşmış biçimlerini gözlemler. Ona göre Türk işadamları, halen modern kapitalist müteşebbis zihniyetine sahip değildirler.

Ülgener'e göre tutum ve davranışları bakımından Türk işadamları şu iktisadi zihniyet örüntüsüne sahiptirler: a. Kararsız ve kaprisli b. Ani ve çabuk kâr peşinde c. Plasman olarak sermaye piyasasına pek de yeni sayılmayacak olan ilgi ve ilişkisi ile beraber mal varlığının büyük kısmı ile hâlâ arsa ve emlak [gayrimenkul], yerine göre altına yöneltmekle çıkış noktası arayan sermayedar [Ülgener, 1983: 56].

Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi Türk işadamlarının iktisadi değer anlayışları ve çalışma ahlâkları hâlâ geleneksel değer kalıplarındadır.

Ülgener'in zihniyet ve sosyo-ekonomik değer araştırmaları ampirik nitelikleri olmayıp tarihsel bir özelliğe sahiptirler.

1.3. Günümüzde Değer Araştırmaları

1960 yıllarından itibaren hem nitelik hem de nicelik olarak toplumsal değer araştırmalarında önemli bir artışın olduğu gözlenebilir. Bu çalışmalar arasında Rokeach (1973), Schwartz ve Bilsky (1987, 1990), Schwartz (1992), Inglehart (1976, 1977, 1979, 1982, 1995, 1997), Flanagan (1982 a, 1982 b, 1979), Allport- Vernon ve Lindzey (1960), Braitwate (1985), Stets ve Leik (1993), Humprey ve Hugh-Jones (1992) sayılabilir. Aşağıda bu çalışmalardan Schwartz (1992) ile Inglehart (1995, 1997) üzerinde daha ayrıntılı bir biçimde durulacaktır.

Rokeach (1973), Williams (1968) ve Kluckhohn (1951)'un değer kavramının merkezliğini iddia eden yaklaşımlarını benimseyen Schwartz'a göre değerler insanların kendilerini de dahil olmak üzere diğer insanları ve olayları değerlendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir. Schwartz (1992), makalesinde bağlamların geniş çeşitliliği içerisinde değerlerin önemini ve merkezliğini bulgulamaya yönelik geniş ölçekli bir projeyi tartışır. Bu proje, değerler hakkındaki şu üç esaslı soruyu konu edinir. 1. Bireylerin değer öncelikleri onların toplumsal davranışlarını nasıl etkilemektedir? Bireylerin toplumsal yapıdaki ortaklaşa konumları (eğitimleri, yaşları, cinsiyetleri, meslekleri vb.) dolayısıyla sahip oldukları ortak tecrübe onların değer önceliklerini nasıl etkiler? Bunun yanısıra bireylerin biricik yaşantıları (travmalar, aile içi ilişkileri, göç vb.) bu öncelikleri, değiştirmek midir? 2. Bireylerin inandığı değer öncelikleri onların davranışsal yöntemlerini ve tercihlerini nasıl etkilemektedir? Başka bir deyişle, değer öncelikleri, politik, dini, çevresel ve diğer alanlardaki ideolojileri, tutumları ve eylemleri nasıl etkilemektedir?

Araştırmanın cevaplamayı hedeflediği üçüncü ve en önemli soru değer önceliklerindeki uluslararası ve kültürler arası farklılıkların neler olduğu, onların sebep ve sorunlarının nasıl tanımlanacağıdır.

Schwartz, bu sorular doğrultusunda (Schwartz ve Bilsky, 1985, 1990) yedi ülkede toplanan verilerle test ettikleri beşeri değerlerin evrensel içeriği ve yapısıyla ilgili teoriyi bu kez 20 ülkeden toplanan 40 örnekleme gözden geçirir ve geliştirir.

Inglehart'ın çalışmaları (1995, 1997), 43 ülkede sürdürülen ve dünya nüfusunun %70'ini temsil eden bir örneklemin değerleri ve insanları hakkındaki muazzam bir veri kümesini analiz etmektedir. Bu veriler, kültürel, ekonomik ve politik değişkenlerin çok yakından birbirine bağlı olduğunu göstermektedir.

Bilindiği gibi, modernleşme teorisi içerisinde iki temel yaklaşım vardır. Marksist modernleşme teorisi ve Weberci modernleşme teorisi. Marksist yaklaşım, ekonominin politika ve kültüre nazaran öncelikli olduğunu ileri sürerken, Weberci yaklaşım kültürün, ekonomik ve siyasi hayatı şekillendirdiğini iddia eder.

Inglehart, 43 ülkede yürütülen araştırma verilerinin yukarıda bahsi geçen modernleşme teorilerinden hiç değilse birini desteklediğini söyler. Bu verilerden elde edilen kayıtlara göre modernleşme sürecinin izlediği basamaklar sanayileşmenin izlediği basamaklara benzemektedir. Ekonomik büyüme, toplumdaki mesleki uzmanlaşmayı, bürokrasiyi, merkezileşmeyi, eğitim ve seviyenin artmasını, inanç ve değerleri etkilemekte, aynı zamanda onlardan da etkilenmektedir.

Inglehart'ın 1990-1991 dünya değerleri süreyi oldukça geniş bir alanı kapsar. Kişi başına düşen yıllık milli geliri 300 dolardan az ülkelere, 30.000 dolardan fazla ülkelere ve ekonomisinin hakim olduğu demokrasilerden, eski-sosyalist ve otoriter devletlere kadar geniş bir varyasyon bu araştırmada yer alır.

Inglehart, çalışmasında kullandığı modernleşme ve postmodernleşme kavramlarını şu iki varsayıma dayandırır: 1. Farklı kültürel öğeler birbirini tutan, tutarlı bir örüntüde bir araya gelir. 2. Toplumda birbirini tutan kültürel örüntüler vardır ve bu örüntüler

ekonomik ve teknolojik gelişmeyle bağlantılıdır. Bu iki varsayım, birlikte bazı örüntülerin gözükmesinin diğerlerine nazaran daha muhtemel olduğunu ima eder ve ekonomik gelişme bundan dolayı tahmin edilebilir. *1990-1991 Dünya Değerleri Sürveyi*'ni analiz ederek, bu sürveyin aynasından iki temel değişim dalgasını ayırt eder; Modern kayma ve postmodern kayma. Söz konusu sürvey, “Ekonomik kalkınma, kitle değerlerinde ve inanç sisteminde belirli değişikliklere yol açar.” hipotezini test etmek için kullanılmıştır.

Inglehart, modern kaymayı, Weberci tezin biraz değiştirilmiş bir biçimiyle izah etmektedir. Buna göre, modernleşmenin anahtarı dinsel yönelimli dünya görüşünden, devlet yönelimli dünya görüşüne geçmektedir. Modernleşme şu iki bileşeni içerir; Sekülerleşme ve Bürokratikleşme. Bu iki bileşeni de içeren asli unsur rasyonelleşmedir.

Son 25 yıl içerisinde dünya ölçeğinde yaşanan yeni gelişmeleri Inglehart, postmodern kayma olarak adlandırır. Postmodern kaymanın ekonomik temelleri, Kuzey Amerika'da, Doğu ve Güney Doğu Asya'daki ekonomik mucizeye dayanmaktadır. Gelişmiş sanayi toplumlarında ekonomi, politik sistemler üzerinde kültürel geri beslemelerin etkisi artmıştır. Inglehart, postmodernleşmeyi modernleşmeden şu beş önemli ögeyle ayırt eder. 1. Kıtık değerlerinden güvenlik değerlerine kayma 2. Etkileyiciliğin azalması ve bürokratik otoritenin kabul edilebilirliği 3. Batının bir model olarak reddi ve sosyalist alternatifin çöküşü 4. Bireysel özgürlüğe ve duygusal deneyime verilen önemin artması ve bütün otorite türlerinin reddi 5. Bilimin, teknolojinin ve rasyonelliğinin prestijinin azalması.

Yine de bununla birlikte Inglehart, sekülerleşme ve bireyselleşme noktalarında modern ve post modern kayma arasında bir süreklilik ilişkisini tespit eder.

Inglehart'ın 1990-1991 Dünya Değerleri Sürveyi'ne temel teşkil eden verilerin elde edildiği 43 ülkeden biri de Türkiye'dir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye, geleneksel otorite ve kıtık değerleri bölgesine daha yakın görünmektedir.

Türkiye'de değer araştırmaları'nın sayısı son derece azdır. Gençlikle ilgili sosyolojik araştırmalar, özellikle gençlerin sosyo ekonomik problemleriyle ilgili olarak yapılmıştır. Gençlerin benimsediği değerler hakkında yapılmış araştırmalar oldukça sınırlıdır.

Gökçe (1983)'nin "Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları"nı araştıran çalışması bu açıdan epey dikkat çekicidir. Gökçe, ortaöğretim gençliğinin başarı kavramını yükledikleri anlam bakımından beklenti ve sorunlarını konu edinir. Literatürde Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın (1972) İzmir lise gençliği üzerine yaptığı "Gençlerin Tutumları: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma" ve Gökçe'nin "Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlâki Değerleri" (1994) örnek olarak verilebilir.

Son zamanlarda, Türk gençliğini konu edinen analitik çalışmalar yoğunlaşmıştır. Avrupa'da yeni kuşak Türk gençliğinin kimlik ve uyum sorunlarını tartışan Taşdelen'in [Taşdelen vd., 2000] çalışması da üzerinde durulmayı hak eden bir muhtevaya haizdir. Çalışma analitik olarak Avrupa'daki Türk gençlerinin göç problemleriyle birlikte yaşadıkları çift dillilik, çift vatanlılık fenomenlerini inceler.

Türkiye'de toplumsal değerler ve ahlaki değerler hakkında yapılmış önemli araştırmalar arasında Güngör (1998), Tüsiad Raporu (1991), Topçuoğlu (1999), Aydın (2003), Çileli (1990, 2000) sayılabilir.

Merhum Erol Güngör'ün profesörlük tezi olarak hazırladığı araştırma, değerler psikolojisi alanında yapılmış ve dört yıl süren bir çabanın sonucudur. Çalışma iki kısımdır. Birinci kısımda, değerler psikolojisi alanındaki araştırma ve teoriler hakkında derli toplu bilgi sunulmuş, ikinci kısımda ise Güngör, kendi araştırmasının teorik ve tecrübi yönlerini aktarmıştır. Araştırmanın asıl konusu ahlaki değerlerdir. Araştırma, Türkiye'deki değerler sistemi üzerine çalışanlar için son derece aydınlatıcı ve yol göstericidir.

Inglehart'ın Dünya Değerleri Sürveyi'nin Türkiye ayağını teşkil eden araştırma, Yılmaz Esmer yönetiminde bir grup araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve bu araştırmanın sonuçları, 1991 yılında TÜSİAD raporu olarak bilimsel kamuoyunun dikkatlerine sunulmuştur. Türkiye değerler araştırması Türk insanının ne geleneksel ne sanayi ne de sanayi ötesi toplum kalıplarına oturmadığını göstermektedir. Değişmekte olan Türkiye'de, geleneksel toplumun temel unsurlarını oluşturan aile, din, ordu gibi kurumların toplumsal değer sisteminin odağını teşkil etmeyi sürdürdükleri bu araştırmada da gözlenmiştir. Fakat bununla birlikte, bu kurumlarla alakalı bir aşınma da yaşanmaktadır. Sosyo-ekonomik değerlerde de geleneksel ve modern çatışması görülmektedir.

Üniversite Gençliğinin Değerleri başlıklı çalışmasıyla Topçuoğlu da (1999) Türkçe literatüre, özgün bir katkıda bulunmaktadır. Türk toplumunun bugünü ve geleceği için son derece önemli bir toplumsal kategorinin, üniversite gençliğinin değer yapısını ortaya çıkarmak bakımından bu araştırma son derece anlamlıdır. Araştırma üç bölümü kapsamaktadır. Birinci bölümde değer kavramı üzerinde teorik bir tartışma özetine yer verilmektedir. İkinci bölümde araştırmanın metodolojisi açıklanmakta ve üçüncü bölümde de alan araştırmasının verileri analiz edilmektedir. Alan araştırmasının örneklemi ODTÜ ve Selçuk Üniversitesi öğrencilerinden seçilmiştir. Bu iki üniversite gençliğinin değerleri arasında da ayrıca bir karşılaştırma yapılmıştır.

Aydın (2003)'in araştırması ise çalışan gençliğin dinî değerleri üzerindedir. Aydın, çalışmasında, çalışan gençliğin dinî değerlerini ve dinî değer yapısını ortaya koymaya çalışmıştır.

Meral Çileli (2000)'nin araştırması 1989'dan 1995'e kadar Türk Gençliğinin değer yönelimlerindeki değişimi konu edinir. Araştırma, Rokeach Değer Araştırması'nın Ankara'da 1989'da 219, 1992'de 318 ve 1995'de 397 genç üzerinde uygulanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Türk gençliğinin 1989'dan 1995'e kadar olan değer değişimlerinin, daha çok yarışmacı ve bireysel yönelimler içerdiği tespit edilmiştir. 1995 yılındaki

gençliğin değer önceliklerinde benzeri karakteristikler yer almıştır. Bu değerler, toplumun tecrübe ettiği değişimlere uygun olarak dönüşmüştür.

1.4. Biyolojik Ve Sosyal Bir Kategori Olarak Gençlik

Kategorilerin tanımlanmasında en önemli nokta kişilerin bir takım özellikleri paylaşıyor olmalarıdır. Kategoriler, örgütlenmiş birliklerden farklıdır ve kategoriler ancak sahip oldukları ortak özellikleri nedeniyle sosyal bir birim olarak incelenebilirler. Bu nedendir ki sosyal kategoriler fiziki dış gerçeklikle değil de gözlemcilerin yargılarında bir araya gelmiş kişileri ifade eder. Paylaşılan her özelliğe göre kişileri kategorileştirmek mümkündür. İlkokula giden çocuklar, ev hanımları ve 12-25 yaş arasındaki gençler gibi.

Konumuz "gençlik" olduğundan, gençlik kategorisini oluşturan iki temel unsurdan biri, belirli yaş grupları arasındaki (12-25) gençlik ve burada ana ölçüt biyolojiktir ve bu yaşlar arasındaki bedensel ve zihinsel gelişme öncelikle temel alınır. Diğer unsur ise, aynı yaş grupları arasındaki nüfustur ve burada ise ana ölçüt, sosyal unsurlar; yani değer ve davranış örüntüleridir.

Bu araştırmada gençlik hem biyolojik hem de sosyal bir kategori olarak ele alınacaktır. Böylece "gençlik" kavramı iki düzeyde ele alınıp değerlendirilebilecektir.

Gencin biyolojik bir kategori ya da sosyal bir kategori olarak ele alınması birinin diğerine öncelenmesinden ileri gelmemektedir. Bu iki kategoriyi aslında birbirinden ayırmak da pek mümkün olmamaktadır. Genci, salt biyolojik ya da salt sosyal kategori olarak tek başına ele almak, farklı rolleri işgal eden bireyleri karşımıza çıkaracaktır. Fakat birini diğerinden tamamen ayırarak incelemek "bir kategori olarak genç"i anlama güçlüğü de beraberinde getirecektir. Çünkü genç ne tek başına belirli yaşlar arasında bulunan bir kişidir, ne de bu yaşın getirdiği fizyolojik ve ruhsal özelliklerden sıyrılmış, sosyal bir varlıktır. Gencin sosyal bir kategori olarak tanımlanabilmesi, ancak onun toplum içindeki statü ve statülerine atfeden rollerle donanmış olmalarından

kaynaklanmaktadır. İşte bu roller esnasında genç, tek başına bir rol oynamaktan çıkıp sosyal bir varlık olabilme özelliğine kavuşabilmektedir.

1.4.1. Biyolojik Bir Kategori Olarak Gençlik

Gençlik kavramı tanımlanırken, farklı dönemler ve sınıflandırmalar yapılsa da, genel kabul gören tanıma göre gençlik; "Çocuklukla erişkenlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir" [Yörükoğlu-2000;13]. Erginlikle başlayan bu dönem, bedensel, cinsel ve ruhsal olgunlukla sona erer. Gençlik çağının yaş sınırının saptanmasında farklı yaklaşımlar olmakla beraber, yabancı literatürde ve ülkemizde yapılan araştırmalarda bu çağın 12-25 yaşlarını kapsadığı kabul görür. Örneğin V. Beş yıllık kalkınma planı Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu ülkemiz için 12-24 yaşları arasını, gençlik çağı olarak kabulünü uygun görmüştür.

Tüm bu tanımlarda, gençlik çağı bedensel ve cinsel gelişmeye göre yapıldığından başlangıç ve bitiş belirsiz olabilmektedir. Çünkü ergenliğe giriş yaşı, erken ya da daha geç yaşta olabilmektedir. Genellikle 12-15 yaş arası ergenlik gelişimini içine alan ilk gençlik dönemi, 15-21 yaş arası asıl gençlik dönemi, 21-25 yaş arasında uzamış gençlik olarak değerlendirir. Birleşmiş Milletler örgütü genci "15 ile 25 yaşları arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişi" olarak tanımlanır. Bu tanıma göre genç, cinsel olgunlaşmasını tamamlamış, ancak bağımsızlığını kazanıp, yetişkinler arasına katılmamış bir kişidir.

Bütün bu tanımlarda genç, biyolojik yaş ile ağırlıklı olarak değerlendirilmiştir. Oysa olaya farklı bir boyuttan bakıldığında, biyolojik olarak tek başına 'yaş'ın genç kavramını tanımlamakta yeterli olmadığı görülmektedir. Toplumsal yaşamda genç kavramı, fizyolojik özelliklerinin dışında, ne çocuk ne de olgun olan kimselerin oluşturduğu bir kategori olarak görülür (Sosyal bir kategori olarak genç konusuna bir sonraki bölümde değinilecektir). Çünkü gençlik sadece biyolojik bir kavram değildir. Gençlik hem biyolojik, hem ruhsal hem de toplumsal bir kavramdır.

Günümüz toplumlarına bakıldığında, erişkinliğe geçişin belli sınırı da olmadığı görülür. Daha çok evlenme, seçme ve seçilme yaşları gibi belirlemeler söz konusudur. Yasalarda belirlenen erişkinlik yaşı 18'dir. Fakat bu yaş onu tam anlamıyla bağımsız bir erişkin yapmaz, ekonomik bağımsızlık eş seçimi gibi konularda hala tam bağımsız değildir.

Gençlik, dönem itibariyle belirli psiko-sosyal sorunların yaşandığı bir dönemdir de. Bu yüzden gençlik dönemini çocuklukla yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi olarak görüp, bu şekilde ele almakta yanlış olacaktır. "Çünkü gençlik dönemi daha önceki yıllarda çözümleyemediği bir takım cinsel ve agressif çatışmaların yeniden ortaya çıkmasından daha fazla şeyler ifade etmektedir. Yaşantının çok önemli bir dönemidir ve bu yaşta gençlerde çeşitli çatışmaların birikimi ile büyük karışıklıklar da meydana gelebilir [Lorand, 1961: 37]. Ayrıca gencin duyguları "çok şiddetlidir ve çok değişkendir, genç hemen doyuma ulaşmak ister, engellere hoşgörüsü gelişmemiştir. İçinde bulunduğu gerçekleri yeterince denemez ve kendinin eleştiri yeteneği de geliştirmemiştir." [Ekşi, 1994: 15]. Masterson; [1958: 511-517], gençlerle yetişkinlerin kişilik yapılarını karşılaştırılmış ve farklılıkları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Yetişkinler, bilinçaltı dürtülerini bastırmış ve çeşitli savunmalarla kontrol altına almış kişilerdir. Oysa, gencin bilinçaltı dürtüleri yeterince bastırılmamıştır, genç bu dürtülerini kontrol altına alamaz.
2. Yetişkin belli ölçülerini, değer yargılarını bulunmuş ve bunlar yerleşmiş durumlardır. Oysa genç, hala çocukluk istekleri ile sonraki çevresel etkileri arasındaki çatışmayı çözememiştir. Kendine uygun düşecek değer yargılarını araştırmaktadır.
3. Yetişkin, herhangi bir işte çalışmaya ve anne babasından ayrı yaşama gücü ve imkanına sahiptir. Genç ise henüz bu aşamada değildir, ekonomik ve duygusal bakımdan henüz anne babaya bağımlıdır. Onlara dayanma ihtiyacı hisseder.
4. Yetişkin gerek cinsel dürtüler ile gerek ana babasından duygusal bakımdan bağımsız hale gelmekle ilgili içsel çatışmaları çözebilmiştir. Genç ise hem cinsel hem de evden kopmakla ilgili çatışmalarını hala çözmeye çalışan kişidir.

Erikson da her gencin kendi kişilik duygusunu kazanabilmesi yolunda bilinçli veya bilinç dışı bir savaşımdan geçtiğini, bu savaşında bazı gençlerin daha sessiz kaldığını, fırtınalar yaşadığını söyler. Ayrıca o, gencin aile ve toplumda değişik derecelerde sürtüşmeler yaşamasını doğal olarak görür ve bu bunalımı coşkulu bir ırmağın yatağını bulmasına ve yerleşmesine benzetir [Ekşi, 1994: 106]. Gençlerin bu tür süreçlerden geçmesi doğaldır ve bir çok sosyal bilimci tarafından da bu süreç "gencin yabancılaşması" ve "koşullar arası boşluk" gibi kavramlarla ifade edilir ve literatürde geniş bir tartışma alanı bulur.

1.4.2. Sosyal Bir Kategori Olarak Gençlik

Genç olma, biyolojik yaş ile ilintiliymiş gibi görülebilirse de, konuya daha derinlemesine bakıldığında aslında biyolojik yaşın "genç" kategorisini belirlemede tek başına yeterli olmadığı anlaşılacaktır.

Sosyal bir kategori olarak gençliği ele aldığımızda, gençlik sadece hayat süreci içinde, çocukluk dönemini yetişkinlik dönemine bağlayan bir dönem değildir. Gençlik, artık daha çok tüm hayat süreci içinde önemli bir yere sahip olan, kendini kabul ettirme, yönelme ve karar verme dönemidir. İleriki hayatı için en önemli ve merkezi kararların alındığı bir süreçtir.

Sosyal bir kategori olarak genç'i ele alırken karşımıza çıkan temel süreç, "sosyalleşme"dir. "Kişinin içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel yapısını, bir başka deyişle kişinin içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini, normlarını, geleneklerini ve bunlara somutluk kazandırmasını sağlayan araçları ile bu araçları kullanma tarzlarını öğrenmesini sosyalleşme olarak adlandırıyoruz. 15-25 yaş arasında sosyalleşme ile kastedilen hususları davranış ve düşüncelerine temel olan alışkanlığını geliştireceği bu hususları davranış örüntüleri [pattern] halinde benimseyip sahipleneceği varsayılır" [Çelebi, 1991: 295-296].

Belli başlı sosyalleşme çevreleri; aile, okul, akran grupları, dinî müessese ve işyeridir. Sosyalleşme süreci çocuğun doğumuyla birlikte aile içinde başlar. İlk kuşaktan çevre olması hasebiyle, ferdin en çok etki altında kaldığı yıllar büyük ölçüde aile hakimiyeti altında geçer. Aile, ferde toplumun küçük bir modelini sunar. Aile içerisinde anne, baba ve kardeşler çocuğa bazı davranış şekillerini, toplumla ilgili temel değer ve normları aktarırlar. Çocuğun sosyalleşmesinde en önemli rol ise, anneye aittir [Taşdelen vd., 2000: 21].

Sosyal yapı içinde yer alan öğeler arasında karşılıklı fonksiyonel ilişkiler ağı vardır. Bu fonksiyonel ilişkiler, bireylerin toplum içindeki yerlerini belirlerler. Bireyleri belirli davranış kalıplarını doğru yöneltirler. Beklentilerini, tutum ve davranışlarını yönlendiren değer yargılarını, norm ve düşünce sistemlerini etkilerler. Bireyler de davranışlarını bu sosyal normlara ve sosyal kurumların beklentilerine göre ayarlarlar. Toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını yöneten normatif değerler sistemi olan sosyo-kültürel yapı içinde toplum tarafından meşru olarak kabul edilmiş, hedefler, ilgiler ve amaçlar yer alır. Söz konusu olan bu hedefler, toplumu oluşturan bireylerin isteklerini sınırlandırıcı ve yönlendirici bir rol oynarlar. Toplum bireylerini yönlendiren sosyal ilişkiler sistemi olan sosyal yapı da bu hedeflere giden yolları tanımlar ve düzenler.

Toplum, genelde sosyalizasyon süreci, özelde de eğitim ve aile kuramları yoluyla bireyleri topluma adapte eder, gençleri olgun kişiler haline getirir. Bireylerin topluma sosyalize edilmesi, birey için olduğu kadar toplum içinde sancılı bir süreçtir. Çünkü öğeleri birbirinden farklı iki bütünlük, tabiatları birbirinden ayrı iki varlık tipi birbirlerini kabul etmek durumundadır. Toplum gence değil, fakat genç toplum sosyalize olur [Çelebi, 1991: 296].

Sosyalleşme birinci ve ikinci sosyalleşme olarak ikiye ayrılır. Birinci sosyalleşme, ferdin çocukluk çağında, cemiyyetin bir üyesi olma yolunda geçirdiği ilk sosyalleşmedir. Genellikle, aile, okul, arkadaşlık grubu gibi birincil grup olma özelliği taşıyan sosyal çevrede gerçekleşir. İkinci sosyalleşme ise, birinci sosyalleşme süreci tamamlandıktan

sonra sosyalleşen ferdin toplumun objektif dünyasının yeni bölümlerine –iş çevresi, dernek ve siyasi parti gibi– dahil olduğu sonraki süreçtir. Bu sayede fert toplum hayatına fonksiyonel anlamda uyum sağlar [Taşdelen vd., 2000: 22].

Bu tür kurumların var olması da yeterli değildir. Kurumların ihtiyaçları karşılayabilme kapasitesine sahip olması gerekir. Eğer bu süreç sağlıklı olmazsa, mevcut yapıya tecrübesi olamayan gençler el atma hakkını kendilerinde görme eğilimi içine girebileceklerdir. Bu da mevcut yapılanmanın sağlıklı bir şekilde oluşmamasına yol açacaktır.

Sosyalleşme süreci içinde karşımıza çıkan önemli bir sorun da “kültür ikilemi”dir. Kültür ikilemi daha çok, iki farklı kültürün bir arada olduğu ortamlarda birbirinden farklı değer ve davranış şekilleri arasında tercih yapma durumlarında ortaya çıkar.

Kültür ikilemi, aynı sosyal çevrede farklı kültürlere mensup insanlar arasında uyum bakımından başlangıçtaki en önemli engeldir. Kültürel farklılık ve çelişkilerin toplumsal ilişkileri belirleyici unsurlar olarak öne çıkarması toplumda kutuplaşmaya yol açar. Toplumda çeşitli değer grupları arasındaki değer ve normlar itibariyle çelişkilerin mevcudiyetini sürdürmesinden çok bunlar arasındaki bir çatışma ortamı veya diğer bir ifade ile içine kapalı bir karşıt kültür adacığının oluşması, toplumun sosyal bütünlüğünü bozar [Taşdelen vd., 2000: 23]. Böyle bir durumdan etkilenen ve çatışmaya düşen önemli toplumsal kategorilerden biri de gençlerdir.

Gençlik, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada görüldüğü daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Beden gelişmesi, sosyal gelişme ve ekonomik gelişme birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak bireylerin sosyal olgunluğa erişmesini sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle gençliği, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir geçiş dönemi olarak tanımlamak mümkündür [Gökçe, 1976: 18]. Gençlik döneminde, bedendeki olgunlaşmanın yanında düşünce, duygu, davranış, değer ve tutum biçimlerinde önemli karmaşıklıklar görülmektedir. Genç bir taraftan kendini

yetişkin sayarken, diğer taraftan da çocukluğuna devam eder. Bu süreçte genç, başta anne-baba olmak üzere bir çok merkezden müdahale görür. Fizyolojik gelişme ve değişikliklerin oluşturduğu bedensel ve psikolojik yorgunluk onda içsel bir huzursuzluğu yaratabilir. Sosyal çevrenin tutumu ve baskısı onda bu huzursuzluğu daha da artırabilmektedir.

Gencin bu dönemde çevresiyle kurduğu ilişkilerde duygular ön plandadır. Hayallerinde gerçekleştirdiği beklentileri vardır. Gerçek dünya, çoğu kez bu beklentilere uymamaktadır. Gencin içinde bulunduğu duygusal ve sosyal çatışmalar, toplumuna uyumsuzluğu, çevreye ilgisizliği ve toplumuna karşı yabancılaşmasını beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca çevreyi reddetmek, otoriteye karşı gelmek, saldırgan davranışlara baş vurmamak, aileden bağımsız olmayı istemek gibi davranış örüntülerine girebilmektedir.

Gençliği yanlış bir takım olumsuzlukların toplandığı bir ağ olarak ele almak da doğru bir yaklaşım olmaz. Gençlik, tutkuların ve ideolojilerin filizlendiği, yeniliğe ve ileriye doğru atılımların yapıldığı, kendini kanıtama ve kendi kimliğini oluşturmaya çalıştığı ve toplumsal değerleri benimseyip onları uygulamaya çalıştığı bir dönemdir. "Onura ve başarıya paradan çok değer verirler. Çünkü paraya gereksinimleri olmamıştır. Eli açık ve iyilikseverdirler. Çünkü kötülükleri tanımamışlardır. Çabuk güvenir, çabuk bağlanır. Çünkü aldatılmamışlardır. Yüksek amaçları ve hayalleri vardır, çünkü daha yaşamın sillesini yememişlerdir. Koşulların sınırlayıcı etkilerini öğrenmemişlerdir" [Yörükoğlu, 2000: 15-20].

Mevcut sosyalizasyon ajanlarını da dikkate aldığımızda gençlikte sorunlu üç tip kişilik yapısının olduğu da söylenebilir:

1. Bağımlı tip; ana-babaya bağımlı geleneksel beklentilere uygun bir kişilik yapısı.
2. Bağımsız tip; Her türlü otoriteye başkaldıran, çevresine uyum yapmayan bir kişilik yapısı.

3. İlgisiz tip; Çevresinde olup bitenlere önem vermeyen, ilgi göstermeyen, sorumlu olmaktan kaçan bir kişilik tipi [Gökçe, 1984: 3].

1.5.Gençliğin Toplumsal Sorunları Ve Lise Gençliğinin Türk Toplumundaki Niceliksel Yeri

1.5.1. Gençliğin Toplumsal Sorunları

Gençlik, herhangi bir toplumda, demografik bakımdan en hareketli ve dinamik kesimi oluşturmaktadır. Hareketlilik ve dinamiklilik onların farklı ekonomik, siyasal, kültürel etkilere açık olmalarının hem sebebi hem de sonucu durumundadır. Onlar toplumun geçmişi ile geleceği arasında kurulmuş bir köprü vazifesi görürler. Yaşlılar genellikle, yaşamlarında amaçladıklarını elde etmiş, başarılı ya da başarısız olmuş, fakat yeniliklere yönelik her türlü ilgiden önemli ölçüde uzaklaşmış kesimlerdir. Bu açıdan bakıldığında, toplumda meydana gelen sosyo-ekonomik ve kültürel değişmelere muhafazakar tepkiler toplumun genellikle yaşlı kesimlerinden gelmektedir.

Türkiye, nüfus bakımından son derece genç bir ülkedir. Ülkedeki hareketliliği, değişimi ve dinamikliliği önemli ölçüde nüfusun bu kesiminin sağladığında hiçbir kuşku yoktur. Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve siyasal değişmesi ve modernleşmesinde genç nüfusun önemli katkılarda bulunması gerektiği söylenebilir.

Gençlerin Toplumsal Değişmeye bağlı olarak çeşitli sorunları vardır. Bu sorunlar; yabancılaşma, kimlik bunalımı, değerlerdeki değişmeler, anomi, sosyal psikolojik sorunlar ve kaygı olarak sınıflandırılabilir.

Yabancılaşma: Gençlerin bir kısmı toplum ve yakın çevresinden gelen baskıları uzaklaştırma yolunda mücadele edecekleri yerde, bunlara yenik düşerek Keniston'un yabancılaşma dediği duruma girerler. Ona göre, toplumun içinde fiziksel olarak yaşayan, ama psikolojik açıdan toplumdaki kopmuş olan bu bireyler, bir kimlik sahibi

olmak ve toplumda özel bir yer kabul etmek istemezler. Miller de bu gençlerin çoğu kez kimlik bunalımına ya da kimlik dağılmasına uğradıklarını söyler [Yavuzer, 1993: 305]. Yabancılaşma ve ruhsal bozukluk ilişkisi çerçevesinde yapılmış araştırmaların temel varsayımı, modern toplumun hızlı akışının, toplumun üyelerinde kendinden yabancılaşma olgusuna katkıda bulunduğudır. Bu durum, geleneksel aile tabanına oturan sanayileşmemiş ülke gençlerinde, geleneksel rollerin etkisiyle fazla etkili olmazken, modern toplumlarda, kişilik kazandıracak (hem de bir kişilik kazanmaya en fazla gereksinim duydukları bir dönemde) bir role ulaşamamanın tesiri ile yabancılaşmaları olasıdır [Alkan, Ergil, 1980: 235]. Verili düzene ve sisteme ikame edecek alternatifleri üretmedikleri gibi, toplumdaki genel sisteme yabancılaşmış hayat tarzlarını da yaratmaktadırlar [Bayhan, 1997: 230]. Yabancılaşan gençlerin toplumla ilişki kurmaları birkaç biçimde olur. Bu tanıma giren genç, toplum olayları ile daha az ilgilidir. Normlara ve örgütlere karşı ilgisizdir. “İş arama bahanesi ile daha fazla yer değiştirir, seyahat eder. Bu yüzden çevre hissi yoktur. Mahalli yaşantının sıcaklığından, yüze yüze temasından yoksundurlar. Gelirleri daha henüz düşüktür. Ev, bark kurmamışlarsa koruyacakları mülkleri, çıkarları da pek yoktur. Ulusal ve uluslararası haberleri dinlemeye daha az heveslidirler” [Yücekök, 1987: 28]. Bu gençler, diğer kişi ve gruplarla temas eksikliği, kendilerini tecrit etme, anlamsızlık, güçsüzlük, normsuzluk ya da alt kültürlerinin normlarına bağlılıklarından ötürü yabancılaşma eğilimini potansiyel olarak bünyelerinde barındıracaklardır.

Kimlik Bunalımı: Gençte, ergenlik çağından itibaren kimlik arayışı sürekli iniş, çıkış ve dalgalanmalar gösterir. Çünkü genç kendisine yakışacak bir kimlik aramaktadır. Kendisini sürekli tartmakta, değerlendirmekte, eleştirmektedir. Kendisini ana babasından ayıran özelliklerini öne çıkarmakta, kimliğini yeni baştan düzenlemeye çalışmaktadır [Yörükoğlu, 2000: 92-93]. Kimliğin oluşumu bir çok deneme ve yanılmadan, yine bir çok engel aştıktan sonra gerçekleşir. Gençlerde de deneyim eksikliğinin varlığı kabul edilirse, kimlik bunalımının sürdüğü ya da kimliğin olgunlaşmadığı sonucuna gitmek kolay olur. “Genç, kendi kendine yaratmanın, kabuk değiştirmenin sancılarını çekmektedir. Çünkü başkalarından değişik olmak kolay değildir. Özgür ve bağımsız olmayı istemek kolay, ancak bağımsızlığını nasıl kullanacağını bilmek güçtür. Bu nedenle ana, babasından değişik olmak için başkaldıran

bir genç kendini bir süre boşlukta bulur; kendini dayanaksız ve güvensiz görür. Bu nedenle ana babanın uyduluğundan kurtulayım derken yaşıt kümelerinin egemenliği altına girer. Deneye yanıla, kendi aradığı benliğine yaklaşır. Sıradan biri olmakla, herkesten başka olmak arasında bir yerde karar kılar” [Yörükoğlu, 2000: 100-101].

Değerlerdeki Değişmeler: “Gelişmekte olan ülkelerde bir taraftan ekonomik gelişme, sanayileşme, şehirlere göç, kötü şehirleşme, hızlı nüfus artışı, ekonomik bunalım, geçim sıkıntısı, dengesiz gelir dağılımı ve işsizlik gibi çok yönlü sorunlar; diğer taraftan gelişmiş ülkelerde oluşan tüm olumsuzlukların kolaylıkla gelişmekte olan ülkelere yansımaları ve toplumları etkileyerek benimsenmesi, manevi ve ahlaki değer yargılarının yozlaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca, gence evde aşılana *değer* ile toplumdaki geçerli değerler bir çok noktada çelişmektedir. Mesela, evde doğru sözlülük, hakseverlik ve yalan-dolana başvurmanın yanlışlığı öğretilirken, toplumda kıyasıya yarış, bencillik, başarı ve kazanç için insanların birbirini çiğnediğine tanık genç birey, değer kargaşasına ve bunalımına düşmektedir” [Aktuna, 1988: 31]. Gencin algıladığı değer çatışması, kendisinde hissettiği bireysel güçsüzlük ve de sistemde gördüğü yetersizliğin derecesi, mevcut değer değişimini ölçmemizde ciddi kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anomi: Gençlik çağı, çocukluk ve yetişkinlik çağı arasında bir geçiş dönemi ve kişiliğin mayalanma dönemidir. Bu anlamda gençler, bir yandan toplumdaki anomi ve yabancılaşmadan etkilenirken, diğer yandan da, kendi yaş dönemlerine özgü anomi ve yabancılaşmayı yaşamaktadır. Toplum içinde biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan kendi özellikleri ile bir kitle meydana getiren gençler, aynı zamanda bir gençlik kültürü de oluşturmaktadırlar. Gençlik kültürünün değerleri toplumun değerleri ile uyum içinde olduğu ölçüde gelecekteki hayata hazırlık olarak düşünülebilir. Buna karşılık, eğer bu değerler toplumun değerleri ve kültürü ile kesin bir çatışma içinde ise, o zaman uyumsuzluğa neden olabilirler. Bu uyumsuzluk, anomi ve yabancılaşmanın göstergesidir [Bayhan, 1997: 228]. Toplumun global kültürü ile çatışan gençlik kültürü, Merton'un anomi teorisi bağlamında, isyan davranışı oluşturmaktadır. Düzene ve topluma karşı olan bu isyan bir tepkiyi içermektedir. Bu davranış biçiminde bireyler, varolan toplumsal yapıdan tamamen kopmak yerine temelden farklı yeni bir yapı

kurmayı amaçlarlar. Bu uyum türünün kökeninde, kurumsallaşmış sistemin meşru hedeflere ulaşmayı engellediği düşüncesi yatar [Tolan, 1981: 77]. Merton'a göre her türlü aşırılıkların ortamı olan kentler ve özellikle metropollerde kitle iletişimi ve onun tahrik ettiği özlemler, aradaki kopukluğun artmasında temel etkenlerden en önemlisidir. Bu ortamda bireylerin özlem düzeyleri ile bu özlemleri gerçekleştirebilecekleri olanaklar tümüyle uyumsuz hale gelir [Tolan, 1981: 79]. Aynı tehlikeler kent ortamını soluyan ve onun kışkırtmalarına maruz kalan genç kitle için de geçerlidir.

Ayrıca, günümüzde gençlerin önemli sorunlarının başında iletişim araçları ile birlikte gelen tehditler bulunmaktadır.

İletişim ile kişilik arasında oldukça karmaşık, ama buna karşılık koparılmayacak türden kuvvetli bir bağ vardır. Bütün iletişim düzenimizi değiştirip de insan olarak değişmeden kalmayı beklemek mümkün değildir. İletişim düzeninde bir değişiklik, kişilik yapımızda da bir değişikliği gerektirir. Bu gelişmeye paralel olarak, kitle iletişim sistemi ve hızlı teknolojik gelişmeye bağlı olarak bu sistem içinde yeni yeni değişikliklerin ortaya çıkması toplum kesimlerinde kaçınılmazdır. Kitle iletişimi alanındaki sosyolojik araştırmalarda üzerinde en çok durulan bu kitle iletişim araçlarının toplum kesimleri üzerindeki etkisidir. ” Kitle iletişiminin etkileri ile ilgili genel ilkeler vardır:

-Kitle iletişim araçları, izleyici-okuyucu kitlesinde öğrenmeye, tutum ve kanaatlerin değişmesine yol açabilir.

-Kitle iletişiminin biriken etkileri çok güçlüdür. Olgulara ilişkin olarak öğrenilenler unutulurken; tutum ve kanaat oluşturucu mesajların etkisi kalıcıdır. Bu yüzden kanaatlerinin değişmesi zordur; çünkü kanaatlerin değişmesi genellikle toplumsal bağlılıkların ve yerleşmiş tutumların değişmesini gerektirir.

-Kitle iletişiminin tutum ve kanaatler üzerindeki etkisi, *değiştirmeden* daha çok *güçlendirme*, *vazgeçirmeden* daha çok *hafifletme* yönünde olmaktadır” [Topçuoğlu, 1985: 37]. Kitle iletişim araçlarının toplum kesimlerindeki etkilerinin bunlarla sınırlı kalmadığına inanan düşünürler de vardır. Bunlar yaygın iyimserliğin aksine tavır almaktadırlar. Örneğin Mills, kafamızdaki görüntülerin büyük kısmını bugün kitle haberleşme araçlarından ve dolaylı olarak edinmekte olduğunu, hatta burnumuzun ucundaki olgulara bile, gazetede, radyoda, bunlardan söz edilmedikçe inanmadığımızı söyler. Diğer bir deyişle, “kitle haberleşme araçları bugün bizlere yalnızca bilgi ve haber vermekle kalmamakta; dolaysız bilgi edindiğimiz yaşam deneyimlerimize bile yön vermektedir”der [Mills, 1974: 436-437]. Gençler de, kitle iletişim araçlarının üretimi olan sahte gerçeklik imajlarının etkisinde kalarak gündemini değişikliğe uğratabilmektedir. Gençler, kitle iletişim araçlarının yarattığı mükemmel karakterlerin güdümünde reel hayattan yalıtılmış sanal bir dünyada ya da reel dünyanın içerisinde gerçeklerin yönlendirilmesi ile yanlış bilinçlendirmelerle sıklıkla karşı karşıya kalırlar.

Bu araçlarda insan yalnızlığının, iç parçalanışının ve baskıya açık hale gelişinin nedenlerini hemen görmek mümkündür [Özkök, 1985: 218].

Bu açıdan genç nüfus olarak kabul edilen 15-25 yaş gruplarındaki gençlerin dünyaya bakışları, değer ve tutumları üzerine yapılacak araştırmaların önemi de büyüktür.

1.5.2. Lise Gençliğinin Türk Toplumundaki Niceliksel Yeri

Bu bölümde, örneklerimiz içine giren genç nüfusun demografik özellikleri üzerinde durmaya çalışacağız.

TABLO 1: 1997 yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Ülke Nüfusu

Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Oranı [binde]
62.865.574	15.08

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı D.İ.E. yy. s: 163

1997 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun 62.865.574 kişi olduğu ve bir önceki sayıma göre (1990 Genel Nüfus Sayımı) binde 15.08'lik bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu oran özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki nüfus artış oranlarına göre kıyaslandığında, oldukça yüksek bir artış oranı olarak kabul edilebilir.

Literatürde yaygın kabul gören genç nüfus aralığı olarak kabul edilen 12-25 yaş grubunun nüfus içindeki sayısına baktığımızda, Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olduğu görülebilir.

TABLO 2: 1997 Yılı Genel Nüfus sayımına göre 12-25 yaşların toplam nüfus içindeki yeri.

Yaşlar	Sayı
12	1.421.079
13	1.349.342
14	1.285.327
15	1.289.459
16	1.325.117
17	1.217.855
18	1.333.691
19	1.050.347
20	1.319.582
21	891.955
22	988.083
23	878.267
24	1.017.617
25	1.224.940
Toplam	16.592.661

Kaynak: Türkiye İstatistik Yılı D.İ.E. y.y., s: 69

Tablo 2'de görüldüğü gibi literatürde genç nüfus olarak kabul edilen 12-25 yaş aralığındaki toplam nüfus 16.592.661'dir. Bu sayı ülke toplam nüfusunun yüzde 26.3 ne karşılık gelmektedir. Çocuk nüfusu dikkate aldığımızda, (1997 Genel nüfus sayımına göre 15.689.604 kişidir ve toplam nüfus içindeki oranı %25'dir) genç nüfus oranının,

ülke nüfusunda önemli bir yer teşkil ettiği görülecektir. Ülkemizin nüfusu bu artış oranı devam ettiği sürece de, genç bir nüfusa sahip olma özelliğini sürdüreceği görülmektedir.

Araştırmamızın temel örneklemini lise gençliği oluşturduğu için aşağıda orta öğretime halen devam eden öğrencilerin sayısal istatistiklerine yer verilecektir.

TABLO 3: 2000-2001 Öğretim yılında bölgelere göre ortaöğretim öğrenci sayısı.

Bölgeler	Öğrenci Sayısı	%
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	135.026	6.3
Doğu Anadolu Bölgesi	138.206	6.5
Karadeniz Bölgesi	258.193	12.1
İç Anadolu Bölgesi	401.984	18.9
Akdeniz Bölgesi	296.829	14
Ege Bölgesi	284.811	13.3
Marmara Bölgesi	613.908	28.9
Toplam	2.128.957	100.0

Kaynak: 2001 Başında Milli Eğitim, s: 115

Yukarıdaki tabloda, bölgelere göre halen bir ortaöğretim kurumuna devam eden öğrencilerin sayısı ve bunların oranları verilmektedir. Bölgelere göre sıralandığında en fazla lise öğrencisi %28.9 ile Marmara Bölgesi'nde, ikinci sırada %18.9 ile İç Anadolu Bölgesi'nde, üçüncü sırada %14 ile Akdeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Diğer bölgelerde lise öğrencisi oranı şu sırayla gitmektedir; Ege Bölgesi %13.3, Karadeniz Bölgesi %12.1, Doğu Anadolu Bölgesi %6.5 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi %6.3'dür. Bu durum toplam ülke nüfusunun bölgelere göre dağılımıyla doğru orantılıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2000-2001 öğretim yılında ortaöğretime devam eden öğrencilerin sayısı 2.128.957'dir. Bu öğrencilerden, 1.324.083'ü genel orta öğretim olarak değerlendirilen genel liselerde öğrenimine devam ederlerken, 804.874 öğrenci de mesleki ve teknik ortaöğretim olarak değerlendirilen meslek liselerinde öğrenimini

sürdürmektedirler. Her iki lise türünde de Erkek öğrencilerin sayısı, kız öğrencilerin sayısından daha fazladır. Genel lise öğrencilerinden 727.315'i erkek öğrenci, 596.768'i kız öğrencidir. Mesleki ve Teknik lise öğrencilerinden 513.264'ü erkek, 291.610'da kız öğrencidir. Bu durum, ülkemizde kız çocuklarının okuma oranının düşüklüğü ile açıklanabilir.

TABLO 4: 2000-2001 Öğretim yılında orta öğretimde sayısal durum;

Okul Türü	Erkek	Kız	Toplam
Genel ortaöğretim	727.315	596.768	1.324.083
Mesleki ve teknik ortaöğretim	513.264	291.610	804.874
Toplam	1.240.579	888.378	2.128.957

Kaynak: 2001 Başında Milli Eğitim; s: 114

Genel Orta Öğretim; Genel orta öğretim, ilköğretim üzerine en az üç yıl öğrenim veren eğitimi kapsamaktadır. Bu okullar, liseler, yabancı dil ağırlıklı liseler, Anadolu liseleri, Fen liseleri, Anadolu öğretmen liseleri, Anadolu güzel sanatlar liseleri ve Çok programlı liselerden oluşmaktadır.

Genel orta öğretim olarak kabul edilen okullarda öğretime devam öğrencilerin toplam 1.324.083'dür. Bunlardan önceliği 987.457 kişi ile düz liseler almaktadır. İkinci sırada, 202.872 kişi ile Anadolu liseleri gelmektedir.

TABLO 5: 2000-2001 Öğretim yılında genel ortaöğretimde öğrenci sayısı

Okul Türü	Erkek	Kız	Toplam
Lise	543.131	444.326	987.457
Çok programlı lise	18.752	11.290	30.042
Anadolu lisesi	109.691	93.181	202.872
Fen lisesi	6.698	3.304	9.992
Anadolu güzel sanatlar lisesi	1.289	2.870	4.159
Anadolu ögr. lisesi	16.556	16.402	32.958
Özel lise	31.208	25.395	56.603
Toplam	727.315	596.767	1.324.083

Kaynak: 2001 başında Milli Eğitim Sayfa; 116

TABLO 6: 2000-2001 öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretim öğrenci sayısı

Okul Türü	Erkek	Kız	Toplam
Erkek Teknik Öğretim	316.690	37.585	354.275
Kız Teknik Öğretim	15.043	89.108	104.151
Ticaret ve turizm Öğrt.	132.973	119.417	252.390
Din öğretimi	46.906	44.714	91.620
Özel eğitimi	527	239	866
Özel öğretim	985	470	1.455
Sağlık eğitimi	40	77	117
Toplam	513.264	291.610	804.874

Kaynak: 2001 Başında Milli Eğitim Sayfa: 119

Tablo 6'da mesleki ve teknik ortaöğretimde kalan okula devam eden öğrencilerin sayısı belirtilmiştir. Buna göre herhangi bir meslek okulunda okuyan öğrencilerin toplam sayısı 804.874'tür.

Meslekî ve Teknik Ortaöğretim; Meslek ve teknik orta öğretim, öğrencileri genel ortaöğretimin amaçları ile birlikte, onları iş ve meslek alanlarına insan gücü olarak

yetiştiren ve yüksek öğretime hazırlayan ğretim kurumlarıdır. Mesleki ve teknik orta ğretim, Erkek teknik ğretim okulları, Kız teknik ğretim okulları, Ticaret ve turizm ğretim okulları, Din ğretim okulları, özel eğitim okulları, özel ğretim okulları ve Sağlık eğitimi okullarından oluşmaktadır.

Tablo 5 ve 6 karşılaştırıldığında da görüldüğü gibi, genel liselerde okuyan öğrencilerin toplamı, meslek okullarına devam eden öğrencilerin toplamından daha fazladır. Toplam ortağrenime devam eden öğrencilerin %62.2 si genel lise öğrencisiyken, meslek liselerine devam eden öğrencilerin oranı ise %37.8'dir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi araştırma örneklemimize içine giren illerde toplam ğrenci sayısı verilmektedir. Bu illerde liselerde okuyan toplam ğrenci sayısı 413.058'dir. Yine burada 252.914 ğrenci ile İstanbul başta gelmektedir. Fakat diğer illerdeki ğrenci sayısına bakıldığında, bölgelerin toplam öğrencisine oranla farklılık arz etmektedir. Bu farklılık, seçilen illerin toplam nüfusunun, bölge nüfusuna farklılığından kaynaklanmaktadır.

TABLO 7: Araştırma rneklemimize giren illerde, genel ortaöğretim okullarında 2000-2001 ğretim yılında ğrenci sayısı.

İLLER	Resmi Okul ğrenci Sayısı	zel Okul ğrenci Sayısı	Toplam
Antalya	31.215	1.480	32.695
Diyarbakır	26.177	380	26.557
Elazığ	16.677	318	16.995
İstanbul	178.555	24.359	252.914
İzmir	68.974	4.551	73.525
Konya	34.987	1.408	36.395
Samsun	23.514	423	23.937
Toplam	380.099	32.919	413.058

Kaynak: 2001 başında Milli Eğitim Sayfa: 117-118

TABLO 8: Araştırma örnekleimize giren illerde, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında 2000-2001 öğretim yılında öğrenci sayısı.

İLLER	Resmi Okul Öğrenci Sayısı	Özel Okul Öğrenci Sayısı	Toplam
Antalya	15.192	135	15.327
Elazığ	3.732	---	3.732
Diyarbakır	3.595	---	3.595
İstanbul	152.159	1200	153.359
İzmir	49.658	21	49.679
Konya	17.681	---	17.681
Samsun	14.493	---	14.493
Toplam	256.510	1.356	257.866

Kaynak: 2001 başında Milli Eğitim sayfa: 123-124

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, örnekleğimiz içindeki illerde, meslek liselerine devam eden öğrencilerin toplam sayısı; 257.866'dır. İller arasında genel liselerle, meslek liseleri karşılaştırıldığında, aynı oranda genel lise öğrencilerinin, meslek liseleri öğrencilerine göre daha fazla sayıda olduğu görülecektir.

2. METODOLOJİ

2.1. Metod ve Teknikler

Metodoloji bölümü, araştırmamızda ortaya konulan araştırma soruları örnekleme, data toplama teknikleri ve kullanılan istatistikî teknikleri incelemektedir.

2.1.1. Değer Türleri

Daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi, Batı ölkelerinde yapılan sistemli araştırmalarda değerler, türlerine göre hiyerarşik olarak gruplandırılarak incelenmiştir. Allport, Vernon ve Lidzay “Study of Values” (1960) adlı çalışmalarında değerleri estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi ve dinî olmak üzere 6 (altı) temel kategori altında incelemişler ve daha sonra yapılan çalışmalarda bu altılı kategorileştirme bir gelenek haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren yapılan araştırmalar ise uluslararası düzeyde daha sistemli ve analitik olarak değer kategorilerini genişletilerek gerçekleştirilmiştir (Schwartz, 1992), (Inglehart, 1982 ve 1997), (Flanagan, 1982), (Braitwaite, 1985).

Bu araştırmada, Rokeach (1973) ile başlayan ve Schwartz tarafından sürdürölen sistemli araştırmalar dizisinden olan “Değer içerikleri ve yapısındaki evrensellikler” (1992) araştırmasında kullandığı değer itemleri temel alınmıştır. Değer türlerine göre Postüle edilmiş tekil değer ifadeleri şunlardır:

2.1.1.1. Evrenselcilik

Eşitlik

Doğa ile birlik

Bilgelik

Güzelliklerle dolu bir dünya

Sosyal adalet

Geniş görüşlü olmak

Çevrecilik

Barış içinde bir dünya

2.1.1.2. Kendi Yönünü Belirleyebilmek

Özgürlük

Yaratıcılık

Bağımsız olma

Kendi yönünü belirleyebilme

Araştırmacı olmak

Kendine saygı

2.1.1.3. Uyarıcılık

Heyecan verici bir yaşam

Değişik bir yaşam

Cesur olmak

2.1.1.4. Başarı

Hırslı olmak

Etkili olmak

Kontrol gücü

Başarılı olmak

Akıllı olmak

Birşeyler başarma hissi

2.1.1.5. Güç

Sosyal güç

Zenginlik

Otorite

Sosyal itibar

Dış görünümü koruyabilmek

2.1.1.6. Zevkçilik

Neşeli olmak

Refah içinde bir hayat

2.1.1.7. Maneviyat

Manevi yaşam

Hayatın anlamı

İç huzur

Sevecen olmak

2.1.1.8. Güvenlik

Ulusal güvenlik

İyiliklerin ödenmesi

Ailenin güvenliği

Ait olma hissi

Sosyal düzen

Sağlıklı olmak

Temizlik

2.1.1.9. Uyma

İtaatkarlık

Kendini kontrol edebilmek

Kibarlık

Ebeveyn ve yaşlılara saygı göstermek

2.1.1.10. Gelenek

Gelenek ve göreneklere saygı

Dindarlık

Kabullenme

Alçak gönüllü olmak

İlimli olmak

2.1.1.11. Yardımseverlik

Sorumluluk sahibi olmak

Hoşgörülü olmak

Dürüst olmak

Sadık olmak

Yardım severlik

Olgun bir sevgi

Gerçek dostluk

Schwartz'ın yukarıda belirtilen değer itemleri, Türkiye'nin şartlarına ve liseli gençlerin genel özellikleri baz alınarak yeniden oluşturulmuştur. Böylece, anlatım geçerliliğini artırmak için adaptasyon yapılmıştır. Bu arada Inglehart (1982) ve Flanagan (1982) değer ölçeği de incelenmiştir.

2.1.2. Sınırlılıklar

Bu araştırma betimleyici bir araştırmadır. Günümüz Türkiye’inde liseli gençlerin değer yargılarını ortaya koymayı hedeflediğinden her hangi bir hipotez sınamasına gidilmemiştir. Bu nedenle deneklerin, anket formunda sıralanmış olan çok sayıda değer itemini benimseme ya da önemseme düzeyinin ölçülmesini amaçlamaktadır. Ayrıca demografik değişkenlerimiz olan cinsiyet, lise türü, iller ve sosyo-ekonomik seviye arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Böylece değerlerin önemsenme düzeyinin deneklerin özelliklerine göre nasıl değiştiği de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada, değer değişimi, değer erozyonu, değer sapması veya değer türleri arasındaki ilişki ve bağılıklar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu nedenle de değerlerin içerik ve yapısındaki ulusallık ve evrensellikler amacı gözetilmemiştir. Araştırma sadece halen herhangi bir liseye devam eden, lise son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla okumayan gençlik ve üniversite gençliği araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

2.1.3. Sörvey ve Örneklem

Bu araştırmanın verileri 7 (yedi) ilden toplanmıştır. Bu iller: İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Samsun, Elazığ ve Diyarbakır’dır. Bu iller seçilirken özellikle ülkemizin 7 coğrafi bölgesinden bir ilin olması öngörülmüştür. Öncelikle soru formu oluşturulmuş. Hazırlanan soru formu yüzey (face) geçerliliğinin belirlenmesi için öncelikle 5 farklı uzmana incelenmiş ve değerlendirmeleri alınmıştır. Gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra, 50 lise son sınıf öğrencisi üzerinde anket formu uygulanmış, değerlendirmeye sokulmuş ve çalışan-çalışmayan sorular belirlenmiştir. Soru formuna son hali verilmesiyle saha çalışması hazır hale gelmiştir. Anketimizin birinci bölümünü oluşturan değer itemlerinden 9 (dokuz) tanesi soru formundan çıkarılmış, toplam 101 (yüz bir) değer itemi ve 45 (kırk beş) kurum ankette bırakılmıştır.

Anketler, halen lise son sınıfa devam eden öğrenciler üzerinde anketör yardımıyla uygulanmıştır. Soru formları anketörler aracılığıyla örnekleme uygun olarak seçilen deneye ulaştırılmış ve anketöre verilen eğitim gereğince, denekler kendilerini etkileyebilecek olan çevresel faktörlerden izole edilmiştir. Deneklerin soru formunu bizzat doldurmaları sağlanmış ve anketörler tarafından toplanmıştır. Anketi uygulayacak anketörler önceden seçilmiş ve hem genel olarak anket uygulama tekniği hem de bu anket formu hakkında eğitim verilmiştir. Anketörler, 2001 Mayıs ayının ilk haftası sahaya çıkarılmış ve ikinci haftanın sonunda tüm anketler tamamlanmıştır. Toplanan anketler SPSS paket programında bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistikî analizleri gerçekleştirilmiştir.

Seçtiğimiz yedi ildeki örneklem, tesadüf (random) örneklem yoluyla tespit edilmiştir. Bu yapılırken seçtiğimiz illerin nüfus yoğunluğu ve çeşitli liselerde okuyan öğrenci sayısı baz alınarak illerde gerçekleştirilecek sayı tespit edilmiştir. Buna göre, İstanbul: 246 (%17.6), İzmir: 224 (%16.1), Antalya: 174 (%12.5), Konya: 214 (%15.4), Samsun: 170 (%12.2), Elazığ: 165 (%11.8) ve Diyarbakır: 201 (%14.4) adet anket uygulanmıştır.

Bu anketlerin 590 (%42.3)'i Normal liselerde, 232 (%16.6)'si Anadolu liselerinde, 170 (%12.2)'i İmam Hatip liselerinde ve 402 (%28.2) tanesi de meslek liselerinde okuyan öğrenciler üzerinde uygulanmıştır.

Burada İ.H.L.'ler meslek liseleri kategorisi dışında ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır. Bunun temel nedeni de, bilindiği gibi İ.H.L. diğer meslek okullarından farklı olarak, din eğitimi verilen okullardır. Özellikle dinî-geleneksel değerlerin diğer liselerden farklı olup olmadığını, farklı ise ne düzeyde bir farklılık gösterdiğini tespit etmek amaçlanmıştır.

Ayrıca araştırma örneklemimize toplam 1394 öğrenci dahil edilmiştir. Bunlardan 775 (%55.6)'i erkek, 616 (%44.2)'si de kız öğrencidir. Ayrıca 3 öğrenci de cinsiyet belirtmemiştir.

Araştırmamızda toplam 1400 anket uygulaması planlanmış; ancak uygulanan anketlerden 6 tanesi çeşitli nedenlerle tamamlanamadığından dolayı analiz dışı bırakılmıştır. Sonuçta 1394 öğrenci üzerinde uygulama gerçekleştirilmiştir. Anketler öğrencilerin rızaları alınarak uygulanmıştır. Gerek araştırmanın gerçekleştirildiği 7 il, gerek uygulama gerçekleştirilen liseler ve gerekse de toplam denek sayısı düşünüldüğünde, bu araştırmada, büyük bir nüfusun önemli bir bölümünün tercihlerini yansıtacak bir veri elde edilmeye çalışılmıştır.

2.1.4. Kullanılan Soru Formunun Özellikleri

Araştırmada kullanılan anket, anket amaçlarını anlatan bir bölümden başka, 3 (üç) ana bölümden oluşmaktadır.¹ Bunlar Değerler Ölçeği, Kurumların Değeri, Ölçeği ve Sosyo-Demografik bilgilerdir.

2.1.4.1. Değerler Ölçeği

Değerler ölçeği, birçok değer çeşidini içeren muhtelif değerlerin bir listesinden ibarettir. Araştırmanın içerdiği değerler alfabetik sıralamaya göre şöyledir:

Aileyi önemsemek, Alçak gönüllü olmak, Alışverişte dürüst olmak, Ana babaya itaat etmek, Araştırmacı olmak, Arkadaş canlısı olmak, Arkadaşlıklarında samimi olmak, Az vergi vermek için fazla masraf göstermek, Bağımsız olmayı istemek, Barış içinde bir dünya istemek, Başarma isteği sahibi olmak, Başkalarına borç para vermek, Başkalarının haklarına saygılı olmak, Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak, Bayramlarda akrabayı ziyaret etmek, Bazı durumlarda yalana baş vurmamak, Bilge olmak, Bilgiye her şeyden çok değer vermek, Bir kimse hakkında dedikodu yapmak, Borçlarına sadık olmak, Bütün gerçekleri bilmek istemek, Bütün hayvanları sevmek, Büyüklerin sözünü tutmak, Cesur olmak, Çevreyi temiz tutmak, Demokratik

¹ Burada nominalist bir tavır sergilenmiştir. Çünkü yaptığımız araştırma Türkiye için oldukça orijinal bir özellik göstermektedir. Bu yüzden oturmuş ve bütün bilim adamlarınca genel kabul görmüş kavramlar bizim araştırmamız açısından yoktur. Bu yüzden araştırmamızın ilk iki bölümünde üretmeye çalıştığımız yeni kavramların nihai kavramlar olduğunu iddia edemeyiz. Her biri başka bir şekilde daha iyi ifade edilmeleri mümkün olabilir. Fakat bizim bilgimizce en uygun görülen kavramlar olarak nitelenip kabul edilmiştir.

bir yapıyı tercih etmek, Dersten aldığı notları çok önemsemek, Dış görünüme önem vermek, Dindar olmak, Dini ibadetleri yapmak, Doğa ile uyum içinde olmak, Doğayı sevmek, Dostlarına güvenmek, Ekonomik bağımsızlığı elde etmek, Esprili olmak, Estetik bir kaygı taşımak, Eşitlikçi olmak, Evlendiğinde de anne babasıyla yaşamayı istemek, Geleneklere ve göreneklere bağlı olmak, Geniş görüşlü olmak, Gerçek dostluklar edinmek, Günahlardan arınmak, Güzelliklerle dolu bir dünya istemek, Haksızlıklar karşısında susmamak, Hayatı anlamlı kılmak, Hayatta sürekli değişikliği istemek, Hayattan zevk almak, Hayır hasenatta bulunmak, Her şeyin başının para olduğuna inanmak, Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek, Her zaman dürüst olmak, Heyecan verici bir yaşamı tercih etmek, Hırslı olmak, İç huzuru sağlamak, İnsanlara hoşgörülü davranmak, İnsanlarla alay etmek, İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak, İtaatkar olmak, Kaderine razı olmak, Kanaatkâr olmak, Kanunlara saygılı olmak, Kendi kararlarını kendisi alabilmek, Kendine saygı duymak, Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek, Kendini kontrol edebilmek, Kibar olmak, Konforlu bir hayat istemek, Mahkemede yalancı şahitlik yapmak, Memleket sorunlarına üzülmektense, kendi mutluluğu ile ilgilenmek, Milliyetçi olmak, Muhtaçlara yardım etmek, Ne olursa olsun yalan söylememek, Ne pahasına olursa olsun sınıfı geçmek, Ne pahasına olursa olsun zengin olmak, Neşeli olmak, Okulda başarılı olmak, Olaylar üzerinde etkili olmak, Olgun bir kişi olmak, Otoriter bir kişi olmak, Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek, Refah içinde bir yaşam sağlamak, Sevecen olmak, Sık sık büyükleri ziyaret etmek, Sorumluluk sahibi olmak, Sosyal adaleti sağlamak, Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek, Tarihi eserleri korumak, Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak, Toplumda itibar sahibi olmak, Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşmak, Türk adaletine güvenmek, Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak, Ulusal güvenliği önemsemek, Üniversiteyi mutlaka kazanmak, Vatan için ölümü göze almak, Vatanı her şeyden çok sevmek, Vergisini düzenli vermek, Vicdan huzuru duymak, Yalansız bir dünya istemek, Yaratıcı olmak ve Zengin olmak.

Bu değer listesindeki her bir değer ne derece önemsendiğini ve dolaylı olarak benimsendiğini anlamak için 5'li Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır (Likert, 1932). Eşit aralıklı ölçek yapısına uygun olduğu varsayılan bu ölçeğin aralıkları da Tamamen katılmıyorum (1) Katılmıyorum (2) Fikrim yok (3) Katılıyorum (4) ve Tamamen

katılıyorum (5) olarak adlandırılmıştır. Bu ölçeğin varyansı ortaya çıkarma yeteneği kanaatine varılmış ve bu kanaat araştırma sonucunda desteklenmiştir. Nitekim bir kültürde hemen hemen bütün değerler birbirine yakın ölçüde önemli ve önemsiz bulunur ihtimaline dayanarak denekler arası varyasyonu elde etmek çok zordur. Bu yüzden kullanılan ölçek ifadeleri olabildiğince rafine hale getirilmelidir. Dolayısıyla 5’li eşit aralıklı ölçek kullanımı uygun görülmüştür. Ayrıca yukarıda belirtilen değer itemleri hep aynı yöne getirilip soruldu. Böylece değer itemlerinde bir düzenlilik sağlanmış oldu. Zaten ölçeğimizde, örneklemimiz içine giren gençlerin ilgili değer itemine ne ölçüde katıldıklarını ortaya koymayı hedeflemektedir. İlk bakışta cevaplayıcılarda “evet” deme yanılığısına yol açabilme ihtimalini ortaya çıkarsa da, ölçeğimizde “evet” yerine “ne ölçüde katıldıkları” istendiği için bu türden bir olumsuzluğu ortadan kaldırmaktadır.

2.1.4.2. Kurumlar Değer Ölçeği

Bilindiği gibi sosyolojik olarak kurum, ne bir kişi, bir grup ve hatta ne de bir mekandır. Kültürün bir kısmıdır, insanların yaşam tarzlarının bir parçasıdır [Aydın, 1997: 13]. Başka bir ifade ile kurum, sosyal kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, süreklilik kazanmış, eşgüdümlemiş, oldukça onaylanmış ve yaygın sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır [Fichter, 1990: 111]. Bir toplumda sosyolojik olarak altı tane temel kurum vardır; Aile, Eğitim, Ekonomi, Siyaset, Din ve Boş Zamanları Değerlendirme kurumları. Fakat kurumlara ait değerlerin önemini ortaya koyabilmek için bu temel altı kurumun yanında, kendileri tek başına kurum olmayan fakat temel kurumların içeriklerini dolduran, kurumsal özelliğe sahip, toplumda işlevleri itibarıyla önemli kurumsal ifadelerle yada kurumla ilgili değerlere de kurumlar değer ölçeğinde yer verilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de önemli sayılan 45 (kırk beş) tane kurumun listesi yapılmıştır. Bu liste oluşturulurken Topçuoğlu (1999) “Üniversite Gençliğinin Değerleri” araştırmasının “Kurumlar Değer ölçeği” de dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Alfabetik sıralamayla bu kurumlar şunlardır: Ahlak, Aile, Akraba, Anayasa, Arkadaş, Banka, Bayrak, Belediye, Borsa, Bürokrasi, Cami, Devlet, Din, Eğitim, Ekonomi,

Hukuk, Hükümet, Kahramanlık, Kanun, Kitap, Medya, Millet, Milliyetçilik, Müzik, Okul, Ordu, Öğretmen, Para, Parlamento, Partiler, Polis, Sağlık, Sanayi, Seçim, Sendikalar, Sinema, Sosyal güvenlik kurumları (SSK, Emekli Sandığı), Spor, Şehitlik, Tarım, Tiyatro, Üniversite, Vatan, Vergi ve Yargı sistemi

Bu kurumların ne derece önemsendiğini ölçmek için de 5'li likert tipi bir ölçek kullanılmıştır [Likert, 1932]. Kurumlar belirtirken, kurumun adının dışında herhangi bir ifadeye yer verilmemiş, sadece ilgili kurumun, cevaplayanlar açısından ne kadar önemli olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eşit aralıklı ölçek yapısına uygun olduğu varsayılan bu ölçeğin aralıkları da; Hiç önemsiz (1) Önemsiz (2) Fikrim yok (3) Önemli (4) Çok önemli (5) olarak adlandırılmıştır. Burada da bu ölçeğin varyansı ortaya çıkarma yeteneği kanaatine varılmış ve kanaat araştırma sonucunda desteklenmiştir.

2.1.4.3. Demografik Bilgiler

Anketin bu bölümü kişisel bilgiler ve aile hakkındaki bilgiler olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır.

Kişisel bilgiler kısmında katılımcının yaşadığı şehir, cinsiyet, yaş, sınıf, okumakta olduğu lise türü, doğum yeri, hayatının çoğunun geçirdiği yerleşim yeri sorulmuştur.

Bazı soruların cevabı açık uçlu olarak alınmış okuduğu lise türü, Normal lise, Anadolu lisesi, Meslek lisesi ve İ.H.L. şeklinde kategorileştirilirken, doğduğu yer ve hayatının çoğunu geçirdiği yerler de, Köy, Kasaba, Şehir ve Büyükşehir biçiminde kategorileştirilmiştir.

Aile hakkındaki bilgiler de üç alt bölümden oluşmaktadır. Babanın sağ olup-olmadığı sorulmuş, sağ ise, yaşı, mesleği, eğitim durumunu belirten kategoriler içinde belirlenmesi istenmiştir. İkinci alt bölümde ise aynı bilgiler anne için sorulmuş ve cevapları alınmıştır. Üçüncü alt bölümde ise genel bilgiler adını almaktadır. Bu

altbölümde, kaç kardeş oldukları, ailede anne-baba ve kardeş dışında yaşayan olup olmadığı, varsa bunların kimler olduğu, toplam ailenin kaç kişiden oluştuğu, ailenin toplam ortalama aylık gelirinin ne kadar olduğu, oturulan evin mülkiyetinin kime ait olduğu, oturulan evin türü, ailenin otomobil sahipliliği ve eğer sahipse bunun modeli sorulmuş ve cevabı alınmıştır. Bu verilere göre Sosyo-ekonomik seviye belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik seviye belirlenirken, kişilerin yukarıda belirttiğimiz özelliklere sahip olmama durumları tespit edildi. Bunlar kategorik birer değişken olarak kabul edildi ve bu kategorik değişkenleri z-puanına çevirdik (z-puanı-z-score). Bir testten elde edilen ham puanların ortalamaları sıfır " $x=0$ " ve standart sapmayı bir " $S=1$ " olan ve normal dağılımı gösteren standart bir puana dönüştürür.]. Her bir bireyin, her bir ögeden aldığı z-puanlarını toplayarak, her bir bireyin ailesinin toplam eşya sahipliliği puanları elde edildi. Ayrıca ebeveynlerin eğitim seviyesi yıla çevrildi ve bunların da z-puanları alındı. Yine otomobil sahipliliği ve otomobilin modelleri de z-puanına çevrildi. Böylece alınan z- puanları toplanarak her bir kişinin toplam z-puanı elde edildi. Sonuçta da z- puanlarının ortalaması ve standart sapmaları alınarak, ortalamadan olan sapmaya göre 5 gruba bölünmüş ve 5'li bir sosyo-ekonomik seviye elde edilmiştir. Bu seviyeler; En alt statü, Alt statü, Orta statü, Orta-üstü statü ve Üst statüdür.

2.1.5. Araştırmada Kullanılan İstatistik Teknikler

Araştırma da öncelikle katılımcılarımızın genel özellikleri ortaya konulmuştur. Bu özellikler ortaya konurken de dağılımların yüzdeleri hesaplanmış, mod, medyan ve aritmetik ortalamaları bulunmuştur. Ayrıca dağılımların standart sapmaları da hesaplanmıştır. Bulunan yüzdeler bize, dağılımın biçimini gösterirken, mod, medyan ve aritmetik ortalama merkeze doğru ortaya çıkan yığılmaları, hesaplanan standart sapmalarla da ise eşit aralıklı ve oranlı olan ölçeklerde bize varyasyonu göstermiştir.

Her iki tür değerlerin [değerler ölçeği ve kurum değerler ölçeği] analizlerinde de öncelikle genel ortalama ve varyans tespit edilmiş, daha sonra ise faktör analizi yapılarak anlamlı olan varyansın araştırmamızda kaç değişik alana indirgenebileceği ve bu alanların neler olabileceği saptanarak ismlendirilmiştir. Daha sonra ortaya çıkmış

olan gruplar² bazında bu alanlardaki farklılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Bu farklılıkları bulmak için **t-testi**, **tek yönlü varyans analizi** ve **basit faktörsel varyans analizi** gibi teknikler kullanılmıştır. Son olarak da, oluşturduğumuz her iki tür değer grubu arasındaki korelasyonlara bakılarak bu değerlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin neler olduğu açıklamaya çalışılmıştır.

Diğer tekniklerin aksine faktör analizi az bilinen bir teknik olmasından dolayı burada bu teknik hakkında bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır.

2.1.5.1. Faktör Analizi

Herhangi bir bilimsel faaliyetin en önemli temel amaçlarından birisi de gözlemlenen olaylar arasındaki görgül ilişkileri, oluşturulan teorik çeşitli formülasyonlar aracılığıyla etkin bir şekilde özetleyerek ortaya koymaktır. Araştırılabilecek olayların da sonsuz olduğu söylenebilir. Bu yüzdendir ki gerçekleştirilen bilimsel faaliyetler hakkında herhangi bir genel ifadelere ulaşmak da oldukça güçtür. Fakat, bilim adamları birtakım değişkenler arasındaki ilişkileri analiz eder, bu ilişkiler belirlenmiş bazı koşullarda bulunan bir grup birey üzerinde değerlendirilirler (Gorsuch, 1974). Bu değişkenler ile kastettiğimiz, ölçülebilen özelliklerdir; “nesnel olarak teşhis edilebilen ve bir çeşit numaralandırmaya tabî tutulabilen her şey” değişken olarak adlandırılabilir. Örneğin, bir sosyal psikolog değişken olarak, çeşitli testleri ve ölçekleri kullanabilir veya bir sosyolog için herhangi bir dernekte aday olan değişik adaylara atılan oylar aynı işlevi görebilir. Genel olarak, değişkenlerdeki ilişkiyi değerlendirmemize yarayan veriyi sağlayan her birimi birey olarak adlandırabiliriz. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere görgül bir araştırmacı için birey (individual) kavramı sadece tekil insanlara tekabül etmez, ancak tekil olarak alınabilecek her şeye tekabül eder. Koşullar ise toplanan veriler ile ilgili her ne varsa hepsini içerir ve bizim araştırmamızı benzer olanlardan ayırtmamızı sağlar. Koşullar, zaman ve mekândaki yerleşimi, değişkenlerin ölçeklenme metodlarındaki çeşitliliği, değişkenlerin ölçüm işleminden sonra yapılan değişik muameleleri veya hatta gözlemlerin yapıldığı sırada araştırmacıların ne derece

² Gruplar ile kastedilen, demografik bilgilerde tespit ettiğimiz verilere göre cinsiyet, lise türü, şehirler, SED, vb. kategorileridir.

serbestiyete sahip olduklarını bile içermektedir. “Belirlenmiş koşullar altında belirli bir bireyin belirli bir değişkenden aldığı skor” bizim elde ettiğimiz bir gözlemdir [Topçuoğlu,1999: 26-27]. Örneğin, Ayşe'nin İstanbul Lisesi 3. sınıfta, Edebiyat dersinden aldığı not bir gözlem olarak kullanılabilir. Aynı şekilde, İstanbul Lisesi'nden 2001 yılı üniversite sınavında hangi bölümü kaç tane öğrenci kazandığı bir gözlemdir. Birey ile gözlemin bazen aynı şeyi ifade ediyor gibi kullanıldığına rastlanır. Ancak bu kullanım bilimsel olarak yanlış bir kullanımdır.

Şüphesiz bütün bilimlerin öncelikli amacı, mevcut değişkenlerin ortaya çıkardığı karşılıklı ilişkilerini açıklayan çeşitli kuramlar ortaya koymaktır. Fakat bu temel amaca rağmen, araştırmaların ele aldığı konuda nasıl ilerlemesi gerektiğine dair bilim adamları arasında, herhangi bir fikir birliğinden söz etmek fazlası ile pek mümkün görünmemektedir. Örneğin, olayların kontrol edilme derecesi, konsensusu bozan farklılıklardan biridir. Bazı bilim adamları bağımsız değişken hariç diğer bütün değişkenlerin sabit olduğu ortamları araştırma yapmak için uygun bulurken [mesela davranışçılar], bazıları doğal olarak ortaya çıkan olayları gözlemlerinin en uygun faaliyet olacağına [mesela sembolik etkileşimciler] ısrar etmektedirler. Bazı araştırmacılar, olguların katışıksız bir betimlemesini amaçlarken, diğer bazıları hipotez üretip test etmeyi, yönlendirici olmasından dolayı daha fazla benimsemektedirler. Bunlar için birçok farklılık sıralanabilir.

Bilimsel faaliyetin nasıl olacağına dair ayrılıklar bir yana bırakılırsa, bütün bilim adamlarının üzerinde anlaşmaya vardıkları temel nokta; görgül ilişkileri bizlere gösteren verileri insan zihninin kavrayabileceği bir şekilde özetlemektir. Böyle bir olay içinde, kavramsal olarak a priori fikirlerden daha açık yapılar üretilip, kuramlar geliştirilerek bu yapılar birbirleri ile bütünleştirilirler. Bu kuramlarda genellikle verinin içindeki küçük (ve çoğu zaman gereksiz) varyasyonu hariçte bırakır, böylece verilerin içindeki büyük varyasyon insan zihnin kavranılabilir bir hale gelir [Topçuoğlu,1999: 27].

İstatistiki bir teknik olarak faktör analizi kullanmanın temel amacı da yukarıda ortaya konulduğu şekliyle, bilimsel bir amaçtır. Genellikle bu tekniğin kullanılma amacı,

değişkenlerdeki karşılıklı ilişkileri muhtasar ama doğru bir şekilde özetlemektir, böylece ortaya çıkan sonuçlar kavramlaştırmayı daha da kolaylaştıracaktır ki kavramlaştırma kuram oluşturma için birincil adımdır. Bunu da faktör analizi, genelde orijinal değişkenlerdeki maksimum bilgi miktarını, birkaç faktörün içine sıkıştırarak başarır.

Bir faktör analizinde kabul edilmesi gereken ilk nokta, herhangi bir ilişkinin belli bir kullanışlılık alanı ile sınırlı olduğudur. Birbirleri arasında niteliksel farklar bulunan alanlara, yani görece olarak birinden diğerine genellenemeyen yapılamadığı alanlara ayrı faktörler denir. Her bir faktör, başka bir faktörün temsil ettiği alandan niteliksel olarak farklı bir genelleme alanını temsil eder. Verilerin özetlenmeye müsait olduğu bir alan içinde, ilk olarak o alan bir faktör ile temsil edilmeye çalışılır, daha sonra ise her bir değişken ile faktör arasındaki genelleme derecesini açık bir duruma getirip belirlemeye çalışılır. Her bir değişken ile faktör arasında bulunan genelleme derecesinin ölçümüne faktör yüklemesi denir. Faktör yüklemeleri niceliksel ilişkileri göstermektedir. “Faktör yüklemesi sıfırdan uzaklaştıkça, faktörden değişkene yapılabilecek genellemeler de artar.” Faktör analizin faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Faktör analiz sayesinde, araştırmadaki bilgi miktarını maksimize ederken, daha sonraki araştırmalarda kullanılacak değişken sayısını minimize etmemizi sağlar. Orijinal değişken grubu, gene bu grubun içerdiği güvenilir varyasyonun çoğunu açıklayan daha az sayıya indirger.
2. Faktör analizi, olası niteliksel ve niceliksel farklılıkları bulmak için de kullanılır, sadece mevcut veriler kavranılabilirliği aşıyorsa özellikle faydalıdır. Böyle bir araştırmacı, çalışmadan sonra gelecek kuram ve araştırmalar için yeni yapılar ve hipotezler üretebilir.
3. Faktör analizi ile hipotezler de test edilebilir. Mesela belli bir veri alanındaki belli bir niceliksel veya niteliksel farklılıkların bulunduğu öne sürülüyorsa, bunu genelde ancak faktör analizi test edebilir.

Burada sıralanan yararların hepsi, değişik diğer istatistik tekniklerinin de amaçları içinde yer almaktadır. Bir çoğunda diğer teknikler faktör analizden daha iyi sonuç verebilir. Ancak, zaten faktör analiz onlardan bağımsız bir teknik değildir. Şu gün için diğer bütün teknikler ile yapılan çalışmalar faktör analizin basit bir versiyonu olarak ele alınabilir, çünkü faktör analiz çok daha fazla kompleks işlemleri de içinde barındırarak bir sonuca varmaya çalışmaktadır. Ve en önemli nokta; diğer teknikler, elde edilen varyasyonun hiçbirini feda etmeksizin bize bazı sonuçlar çıkaracaktır ve genelde bu sonuçlar aşırı bireysel farklılıklardan dolayı anlamlı bir bütün oluşturmayacaktır.

3. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, araştırma sonucunda elde ettiğimiz verilen yorumlanmasına ayrılmıştır. Söz konusu araştırma verilerimiz üç ana kısımdan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik ve genel özellikleri, Değerler Ölçeği ve Kurumlar Ölçeği'dir.

3.1. Katılımcıların Demografik ve Genel Nitelikleri

Araştırma, halen bir liseye devam eden; toplam 1394 lise son sınıf öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin tümü lise 3. sınıf (son sınıf) ta okumaktadırlar. Bu öğrenciler ülkemizdeki 7 bölgeden seçilmiştir. Bu bölgeler; Akdeniz Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Her bölgeden bir şehir seçilmiş ve burada okuyan lise öğrencileri ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı iller ve örnekleme seçilen 1394 öğrencinin şehirlere göre dağılımı şöyledir:

TABLO 9: Araştırmanın yapıldığı şehirler

ŞEHİRLER	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Konya	214	15.4	15.4	15.4
Antalya	174	12.5	12.5	27.8
Elazığ	165	11.8	11.8	39.7
İstanbul	246	17.6	17.6	57.3
Diyarbakır	201	14.4	14.4	71.7
Samsun	170	12.2	12.2	83.9
İzmir	224	16.1	16.1	100.0
TOPLAM	1394	100.0	100.0	

Buna göre gençlerin %17.6'sı İstanbul, %16.1'i İzmir, %15.4'ü Konya, %14.4'ü Diyarbakır, %12.5'i Antalya, %12.2'si Samsun, %11.8'i de Elazığ'dandır.

TABLO 10: Gençlerin okudukları lise türleri

LİSELER	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Normal lise	590	42.3	42.3	42.3
Anadolu lisesi	232	16.6	16.6	59.0
İ.H.L.	170	12.2	12.2	71.2
Meslek liseleri	402	28.8	28.8	100.0
TOPLAM	1394	100.0	100.0	

Araştırmaya katılan gençlerin, %42.3'ü herhangi bir genel lisede, %28.8'i herhangi bir meslek lisesinde, (E.M.L. Ticaret lisesi, Kız meslek lisesi, Sağlık meslek lisesi vb.) %16.6'sı Anadolu lisesinde ve %12.2'si de İmam Hatip lisesinde öğrencilerdir.

TABLO 11: Gençlerin cinsiyet dağılımları

CİNSİYET	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Erkek	775	55.6	55.7	55.7
Kız	616	44.2	44.3	100.0
TOPLAM	1391	99.8	100.0	
Cevapsız	3	.2		
TOPLAM	1394	100.0		

Katılımcıların %55.7'si erkek, %44.3'ü kız öğrencidir. Üç öğrenci de ankette cinsiyetini belirtmemiştir. Birinci bölümde belirtildiği gibi halen Türkiye genelinde 2.128.357 öğrenci liselerde okumaktadır. Bu öğrencilerin %58'i erkek, %42'si de kız öğrencidir. Dolayısıyla örneklemimizin Türkiye'deki genel dağılımla örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Tablo 12'de görüldüğü gibi, gençlerin yaşları 16-20 yaşları arasındadır. Gençlerin %48.4'i 18 yaşında, %25.4'ü 17 yaşında, %23.1'de 19 yaşındadır. 16 ve 20 yaşlarındaki öğrencilerin oranı ise oldukça düşüktür (16 yaşında olanlar %0.5, 20 yaşında olanlar ise %2.5'tir). Gençlerin yaş ortalaması ise 18.2'dir. Bu durum lise son sınıfta okuma yaşına bakıldığında oldukça anlamlıdır.

TABLO 12: Gençlerin yaş dağılımları

YAŞ	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
16	7	.5	.5	.5
17	354	25.4	25.4	26.0
18	673	48.3	48.4	74.3
19	322	23.1	23.1	97.5
20	35	2.5	2.5	100.0
TOPLAM	1391	99.8	100.0	
Cevapsız	3	.2		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 13: Gençlerin doğduğu yerleşim yerleri

DOĞUM YERİ	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Köy	274	19.7	19.8	19.8
Kasaba	160	11.5	11.5	31.3
Şehir	553	39.7	39.9	71.2
Büyükşehir	400	28.7	28.8	100.0
TOPLAM	1387	99.5	100.0	
Cevapsız	7	.5		
TOPLAM	1394	100.0		

Yukarıdaki tabloya göre, gençlerin %39.9'u şehir, %28.8'i büyükşehir doğumludur. Köy doğumluların oranı %19.8 iken, kasaba doğumlu olanların oranı ise %11.5'tir. Buna göre gençlerin %68.7'si kent kökenli iken, %31.3'ü ise kır kökenlidir. Gençlerin %0.5'i ise doğum yerini belirtmemiştir.

Gençlerin şu ana kadar hayatlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine bakıldığında, %45.2'si şehirde, %36.8'i büyük şehirde, %9.9'u köyde, %8.1'i de kasabada geçirdiği görülmektedir. Buradan da yola çıkarak örneklemimizi oluşturan gençlerin büyük çoğunluğunun (%82) kentli olduğunu söyleyebiliriz.

TABLO 14: Gençlerin hayatlarının çoğunu geçirdiği yerleşim yerleri

YERLEŞİM YERİ	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Köy	138	9.9	9.9	9.9
Kasaba	112	8.0	8.1	18.0
Şehir	627	45.0	45.2	63.2
Büyükşehir	510	36.6	36.8	100.0
TOPLAM	1387	99.5	100.0	
Cevapsız	7	.5		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 15: Gençlerin babalarının hayatta olup olmadığı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Sağ	1328	95.3	95.6	95.6
Vefat etti	61	4.4	4.4	100.0
TOPLAM	1389	99.6	100.0	
Cevapsız	5	.4		
TOPLAM	1394	100.0		

Örnekleminizdeki gençlerin %95.6'sının babası halen hayatta iken, %4.4'ünün babası vefat etmiştir.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi gençlerin annelerinin %97.5'i hayatta iken, %2.5'i ise vefat etmiştir.

Gençlerin babalarının yaş dağılımlarına bakıldığında 30-88 yaşları arasındadır. Baba yaşı ortalaması; 46.7'dir (Ek: 1, Tablo: 1). Anne yaş dağılımı ise; 29-67 arasındadır.

Anne yaş ortalaması ise babaya oranla biraz daha düşük olup; 42.5'dir (Ek: 1, Tablo: 2). Bu durum kadınlarda evlenme yaşının daha düşük olması ve kadın eğitim seviyesinin daha düşük olması ile açıklanabilir.

TABLO 16: Gençlerin annelerinin hayatta olup olmadığı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Sağ	1353	97.1	97.5	97.5
Vefat etti	35	2.5	2.5	100.0
TOPLAM	1388	99.6	100.0	
Cevapsız	6	.4		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 17: Gençlerin babalarının eğitim durumu

OKULLAR	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Okur-yazar değil	26	1.9	2.0	2.0
Sadece okuma-yazma bilir	31	2.2	2.3	4.3
İlkokul	517	37.1	3.9	43.3
Ortaokul	185	13.3	1.4	57.2
Lise	336	24.1	25.3	82.6
Üniversite	207	14.8	15.6	98.2
Y.lisans–doktora	14	1.7	1.8	100.0
TOPLAM	1326	95.1	100.0	
Cevapsız	68	4.9		
TOPLAM	1394	100.0		

Babaları vefat eden ve baba mesleğini belirtmeyen gençleri çıkardığımızda gençlerin babalarının eğitim durumları ise şöyledir: %2'si okuma-yazma bilmeyen, %2.3'ü herhangi bir okul bitirmemiş fakat okuma-yazma bilen, %3.9'u ilkökul, %1.4'ü ortaokul, %25.3'ü lise, %15.6'sı üniversite mezunu iken, %1.8'i de yüksek lisans ya da doktora yapmışlardır. Örneklemimiz içindeki gençlerin babalarının en büyük oranda ilkökul mezunu oldukları görülmektedir. Ayrıca lise mezunu olanların oranı da toplam örneklemin % 25'ine yakındır. Lise mezunlarının bu oranda çıkması, araştırmamızın kent merkezlerinde yapılması ve bir sonraki tabloda da görüleceği üzere, toplumumuzda erkeklerin okuma oranlarının kadınlara göre daha yüksek olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Görüldüğü gibi gençlerin babalarının mezun olduğu okullar sırasıyla, İlkokul, Lise ve Üniversite'dir.

TABLO 18: Gençlerin annelerinin eğitim durumu

OKULLAR	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Okur-yazar değil	209	15.0	15.5	15.5
Sadece okuma-yazma bilir	97	7.0	7.2	22.7
İlkokul	675	48.4	50.0	72.7
Ortaokul	110	7.9	8.1	80.8
Lise	195	14.0	14.4	95.3
Üniversite	54	3.9	4.0	99.3
Y.lisans-doktora	10	.7	.7	100.0
TOPLAM	1350	96.8	100.0	
Cevapsız	44	3.2		
TOPLAM	1394	100.0		

Gençlerin annelerinin eğitim durumuna bakıldığında, %15.5'i okuma yazma bilmeyen, %7.2'si sadece okuma-yazma bilen, %50'si ilkökul, %8.1'i ortaokul, %14.4'ü lise, %4'ü üniversite mezunudur. Binde 7 de yüksek lisans ya da doktora yapmıştır. Eğitim açısından anne-baba karşılaştırılması yapıldığında, babaların eğitim seviyesinin annelere oranla daha yüksek olduğu görülecektir. Bu durum, ülkemizde kız çocuklarını okutma oranının düşüklüğü ile açıklanabilir.

Gençlerin babalarının meslek dağılımına bakıldığında, farklı meslek çeşitliliğinin varlığı görülür. Tablo 11'de de görüldüğü gibi meslekler ve oranları sırasıyla şöyledir: %23.2'si devlet memuru, %17'si esnaf-zanaatkâr, %15.2'si emekli, %14.7'si işçi, %11.3'ü çiftçi, %5.9'u doktor, avukat, eczacı gibi serbest meslek sahibi, %5.2'si seyyar satıcıdır. Toplam %45'i ise, sanayici, yüksek bürokrat, asker vb. meslek sahipleridir. Araştırmanın yapıldığı zamanda, herhangi bir işi olmayanların oranı ise %2.6'dır.

TABLO 19: Gençlerin babalarının meslek durumu

MESLEKLER	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Devlet memuru	308	22.1	23.2	23.2
Esnaf-zanaatkâr	225	16.1	17.0	40.2
Çiftçi	150	10.8	11.3	51.5
Y. Bürokrat	4	.3	.3	51.8
B. Tüccar	25	1.8	1.9	53.7
Sanayici	21	1.5	1.6	55.3
S. meslek	78	5.6	5.9	61.2
Emekli	202	14.5	15.2	76.4
Subay-As subay	15	1.1	1.1	77.5
İşçi	195	14.0	14.7	92.2
İşsiz	34	2.4	2.6	94.8
Seyyar satıcı	69	4.9	5.2	100.0
TOPLAM	1326	95.1	100.0	
Cevapsız	68	4.9		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 20: Gençlerin annelerinin meslek durumu

Meslekler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Devlet memuru	55	3.9	4.1	4.1
Serbest meslek	33	2.4	2.4	6.5
Emekli	41	2.9	3.0	9.5
Ev kadını	1173	84.1	86.6	96.2
İşçi	37	2.7	2.7	98.9
Esnaf	15	1.1	1.1	100.0
TOPLAM	1354	97.1	100.0	
Cevapsız	40	2.9		
TOPLAM	1394	100.0		

Gençlerin annelerinin meslek dağılımına bakıldığında %86.6 gibi büyük bir oranda ev hanımlarının yer aldığı görülmektedir. Devlet memuru olanların oranı %4.1, emekli olanların oranı %3, işçilerin oranı %2.7, doktor, avukat gibi serbest mesleğe sahip

olanların oranı %2.4'tür. Esnaf annelerin oranı ise sadece %1.1'dir. Annelerin mesleklerinin çeşitliliğinin ve ev hanımları dışındaki mesleklerin oranının düşüklüğü, kadınların eğitim seviyesi ve toplumun kadına atfettiği statüsü ve beklediği rollerle açıklanabilir. Günümüz Türkiye'sinde kadının kamusal alana ve iş yaşamına katılımında bir artış söz konusu olsa da bu oranın oldukça düşük olduğu bilinmektedir. Ayrıca örneklemimiz içindeki gençlerin annelerinin çoğunun ev hanımı olması, ülkemiz gerçeğinin bir sonucu olarak ifade edilebilir.

TABLO 21: Gençlerin kardeş sayıları

KARDEŞ SAYISI	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
1 kardeş	37	2.7	2.7	2.7
2 kardeş	320	23.0	23.1	25.8
3 kardeş	399	28.6	28.9	54.7
4 kardeş	273	19.6	19.7	74.4
5 kardeş	134	9.6	9.7	84.1
6 kardeş	91	6.5	6.6	90.7
7 kardeş	59	4.2	4.3	94.9
8 kardeş	33	2.4	2.4	97.3
9 kardeş	17	1.2	1.2	98.6
10 kardeş	11	.8	.8	99.3
11 kardeş	3	.2	.2	99.6
12 kardeş	4	.3	.3	99.9
13 kardeş	1	.1	.1	99.9
15 kardeş	1	.1	.1	100.0
TOPLAM	1383	99.2	100.0	
Cevapsız	11	.8		
TOPLAM	1394	100.0		

Gençlerin kardeş sayılarına bakıldığında, 15 kardeşe kadar sayının çıktığı görülmektedir. Fakat, gençlerin %23.1 iki, %28.9'u üç, %19.7'si de dört kardeşlidir. Kardeş sayısını aritmetik ortalamasına bakıldığında; 3.78 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, ülkemizde doğurganlık oranının yüksekliği (1997 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bir önceki nüfus sayımı sonuçları baz alındığında (1990) artış binde

15.08'dir) ile açıklanabilir. Gözlemlerimize göre, Türk toplumunda idealize edilen çocuk sayısı 3'tür. Araştırma örneklerimizdeki ailelerin çocuk ortalamaları bu sayının biraz üstündedir.

Ailede yaşayan toplam birey sayısına baktığımızda da ailenin sahip olduğu çocuk sayısı ile doğru orantının olduğu görülecektir. Ailede toplam birey sayısı ile ilk dört sıra şu şekildedir. 5 kişiden oluşan ailelerin oranı %26.4, 4 kişiden oluşan ailelerin oranı %23.1, 6 kişiden oluşan ailelerin oranı %18.8 ve 7 kişiden oluşan ailelerin oranı ise %10.2'dir. Ailede birey sayısı arttıkça, toplam içindeki oranında da önemli bir azalma görülmektedir.

TABLO 22: Ailede yaşayan toplam birey sayısı

Birey Sayısı	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
2 birey	10	.7	.7	.7
3 birey	62	4.4	4.5	5.2
4 birey	319	22.9	23.1	28.3
5 birey	365	26.2	26.4	54.7
6 birey	260	18.7	18.8	73.5
7 birey	141	10.1	10.2	83.7
8 birey	90	6.5	6.5	90.2
9 birey	68	4.9	4.9	95.2
10 birey	31	2.2	2.2	97.4
11 birey	14	1.0	1.0	98.4
12 birey	10	.7	.7	99.1
13 birey	4	.3	.3	99.4
14 birey	5	.4	.4	99.8
15 birey	2	.1	.1	99.9
17 birey	1	.1	.1	100.0
TOPLAM	1382	99.1	100.0	
Cevapsız	12	.9		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 23: Kendi aile fertleri dışında birilerinin evde yaşama durumu

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Evet	236	16.9	17.0	17.0
Hayır	1150	82.5	83.0	100.0
TOPLAM	1386	99.4	100.0	
Cevapsız	8	.6		
TOPLAM	1394	100.0		

Yine aile yapısını belirlemede önemli ölçütlerden biri olarak kabul edilen; anne-baba ve kardeşlerin dışında, ailede birilerinin yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda, Tablo 23'te görüldüğü gibi Türk aile yapısı niceliksel olarak “çekirdek” ailedir. Ailelerin %83'ünde aile fertleri dışında birilerinin yaşamadığı görülmektedir. Aile fertleri dışında birilerinin evde yaşayanların oranı ise %17'dir. Aile ile birlikte yaşayanlarda büyük bir çoğunlukla, büyükbaba (dede) ve büyükanne (anneanne ya da babaanne) olmaktadır.

Ayrıca, ebeveynlerin yaşları tespit edilmeye çalışılarak, nüfusun yaş dağılımı da hesaplanmaya çalışılmıştır. Ek: 1, Tablo: 1 ve Ek: 2, Tablo: 2'ye bakıldığında, baba yaşının 30-88 arasında, annelerin ise 29-67 yaşları arasında dağıldığı görülecektir. Fakat, babaların %10.3'ü 45 yaşında, annelerin ise %14.5'i 40 yaşındadır. Her iki cinsin aritmetik ortalamaları alındığında, baba yaşının ortalaması 46.7 iken, annelerin yaş ortalaması 42.5'tir. Gençlerin yaş ortalamalarının 18.2 olduğu (Tablo 12) düşünüldüğünde ve ortalama olarak baba ve anne yaşından genç yaş ortalaması çıkarıldığında, ülkemizde evlenme yaşının düşük olduğu görülecektir. Ayrıca, kadınların, erkeklere oranla evlenme yaşlarının daha düşük olduğu görülür.

Tablo 24'te ailelerin ortalama aylık gelirleri verilmiştir. Buna göre, ailelerin %23.8'i 201-300 milyon, %21.7'si 101-200 milyon, %16.9'u 301-400 milyon, %13.1'i 401-500 milyon, %7.3'ü 501 ve 600 milyon aylık gelire sahiptir. Ayrıca 100 milyon ve daha az gelire sahip olanların oranı %8.1 iken, 601 milyon ve daha fazla aylık gelire sahip olanların oranı ise %9'dur.

TABLO 24: Ailenin ortalama aylık gelir durumu

AYLIK GELİR	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
100 milyon ve az	110	7.9	8.1	8.1
101–200 milyon	293	21.0	21.7	29.8
201–300 milyon	322	23.1	23.8	53.7
301–400 milyon	228	16.4	16.9	70.5
401–500 milyon	177	12.7	13.1	83.6
501–600 milyon	99	7.1	7.3	91.0
601 milyon ve fazla	122	8.8	9.0	100.0
TOPLAM	1351	96.9	100.0	
Cevapsız	43	3.1		
TOPLAM	1394	100.0		

Ailelerin oturdukları konutlara sahip olup olmamaları durumuna bakıldığında ev sahipliği oranının (Tablo 25) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, toplumumuzda “başını sokacak bir eve sahip olma” anlayışının ve değerinin çok önemli bir yere sahip olmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ailelerin, %73.9’u oturdukları evin kendilerine ait olduğunu söylerken, %21.1’i de kiracı olarak oturduklarını belirtmişlerdir. Kira vermeden, dedenin ya da bir başka bir büyüğün evinde oturanların oranı %3.8, lojmanda oturanların oranı ise %1.2’dir.

TABLO 25: Ailelerin oturdukları eve sahip olma durumları

EV SAHİPLİLİĞİ	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Kendimizin	1024	73.5	73.9	73.9
Kira	293	21.0	21.1	95.0
Dededen	53	3.8	3.8	98.8
Lojman	16	1.1	1.2	100.0
TOPLAM	1386	99.4	100.0	
Cevapsız	8	.6		
TOPLAM	1394	100.0		

TABLO 26: Ailelerin oturdukları evin türü

EV TÜRÜ	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Müstakil	474	34.0	34.1	34.1
Normal apt.	829	59.5	59.6	93.7
Lüks apt.	58	5.2	4.2	97.9
Villa	15	1.1	1.1	99.0
Gecekondu	14	1.0	1.0	100.0
TOPLAM	1390	99.7	100.0	
Cevapsız	4	.3		
TOPLAM	1394	100.0		

Yine ailelerin oturdukları evlerin özelliklerine bakıldığında, %59.6'sı normal apartman dairesinde, %34.1'i müstakil bir evde, %4.2'si ise lüks apartman dairesinde oturduklarını ifade etmişlerdir. Villa türü lüks konutta oturanların oranı %1.1 iken, gecekondu oturanların oranı ise %1'dir. Gecekondu oturanların oranının beklenenden düşük çıkması, araştırmamızın kent merkezlerindeki okullarda yapılmış olmasıyla açıklanabilir.

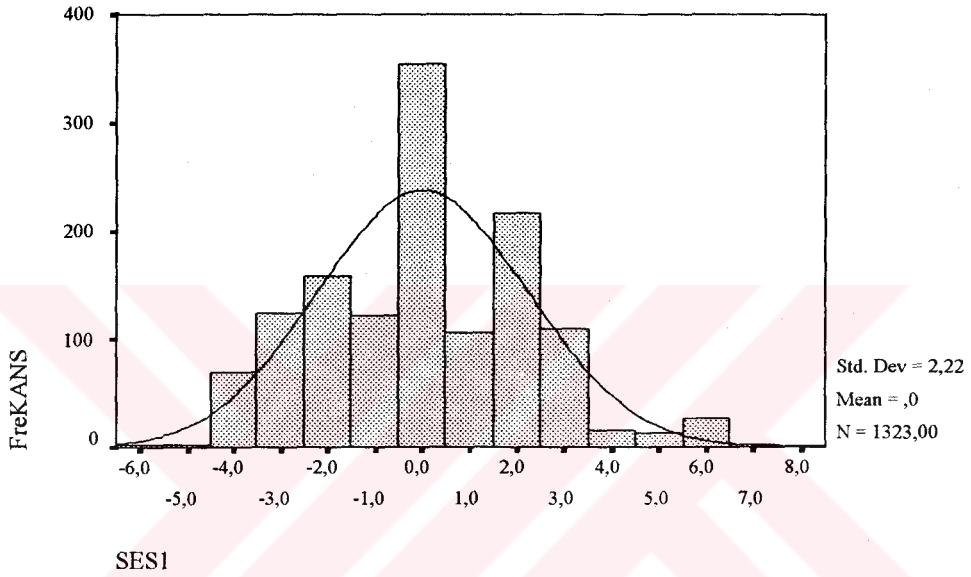
TABLO 27: Ailelerin herhangi bir otomobile sahip olma durumları

OTOMOBİLE SAHİPLİLİK	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Var	593	42.5	42.7	42.7
Yok	796	57.1	57.3	100.0
TOPLAM	1389	99.6	100.0	
Cevapsız	5	.4		
TOPLAM	1394	100.0		

Ailelerin herhangi bir binek otomobile sahip olup olmadıkları sorulduğunda, araba sahipliliği oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir binek otomobile sahip olmayanların oranı %57.3 iken, bir otomobile sahip olanların oranı ise %42.7'dir.

Aşağıdaki histogramda araştırmaya katılan gençlerin ailelerinin sosyo-ekonomik statülerinin frekansları gösterilmektedir. Grafikten de açıkça görülebileceği gibi, örneklemimizdeki ailelerin sosyo-ekonomik statüleri orta ve alt statüde yoğunlaşmaktadır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumları ise aşağıdaki Tablo 28’de görüldüğü gibi oluşmuştur.

GRAFİK 1: SES z-puanı dağılımı

TABLO 28: Ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri [SES]

SES	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
En alt statü	110	7.9	8.3	9.3
Alt statü	323	23.2	24.4	23.7
Orta statü	794	57.0	60.0	92.7
Orta-üst statü	65	4.7	4.9	97.7
Üst statü	31	2.2	2.3	100.0
TOPLAM	1323	94.9	100.0	
Cevapsız	71	5.1		
TOPLAM	1394	100.0		

Örnekleminizdeki ailelerin %60 orta statüde, %24.4'ü alt statüde, %4.9'u orta-üst statüdedir. En alt statüde yer alanların oranı %8.3 iken, üst statüde yer alanların oranı %2.3'tür. Bu durumun ülkemizin gelir dağılımı ile de doğru orantılı olduğu görülecektir.

Yukarıdaki (Tablo 28) sosyo-ekonomik durum hesaplanırken, soru formumuzda daha önce de açıkladığımız gibi değişik sorulara yer verdik. Bu sorular arasında, ev sahipliliği, oturlan evin türü, otomobil sahipliliği ve bu otomobilin marka ve modeli, aylık gelir en son bitirilen okul vb. gelmektedir.

Sosyo-ekonomik statüyü belirlerken, öncelikle kişinin yukarıdaki özelliklere sahip olup olmadıklarına baktık. Sonra bu kategorik değişkenleri z-puanına³ çevirdik. Daha sonra da her bir bireyin her bir öğeden almış olduğu z-puanlarını toplayarak, her bir bireyin toplam eşya sahipliliği puanları elde edilmiştir. Daha sonra kişinin eğitim seviyesi yıla çevrilmiş ve bunların da z-puanları alınmıştır. Araba sahipliliği ve arabanın modelleri ayrıca z-puanına çevrilmiş ve tüm alınan bu z-puanları toplanarak her bir kişinin toplam z-puanı elde edilmiştir. Daha sonra bu z-puanlarının ortalaması ve standart sapması alınarak, ortalamadan olan sapmaya göre beş gruba bölünmüş, sonuçta beşli bir sosyo-ekonomik statü elde edilmiştir.

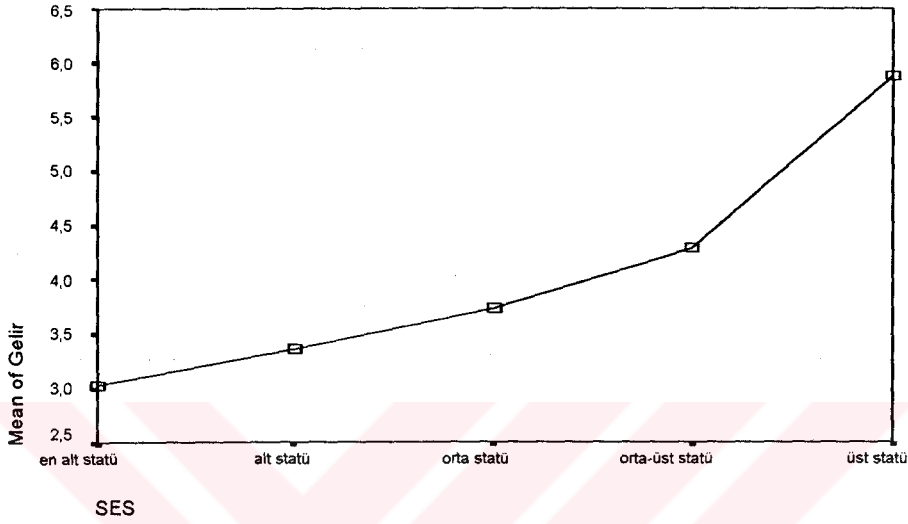
Aşağıdaki grafikte (Grafik: 2) ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri ile gelir dağılımlarının karşılaştırılması görülmektedir.

Bu grafik oluşturulurken, sosyo-ekonomik seviyenin belirlenmesinde elde edilen kategorilerin doğruluğunu test etmek amacıyla ANOVA analizi yardımıyla gelirle karşılaştırılmıştır. Grafikte görüldüğü gibi sosyo-ekonomik statü arttıkça gelirin de arttığı ortaya çıkmıştır. Yani, sosyo-ekonomik seviye ile gelir arasında anlamlı bir

³ z-puanı [z-score], bir testten elde edilen ham puanları ortalaması sıfır [$x=0$] ve standart sapmayı bir [$s=1$] olan ve normal dağılımı gösteren standart bir puana dönüştürür. z-puanı verilen bir puanın ortalamadan ne kadar altında ya da üstünde olduğunu anlamamıza yardımcı olur. z değeri ölçümlerin ortalamadan uzaklıklarının standart sapmaya oranını gösterir [Köklü ve Büyüköztürk, 2000:86]

ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. ($F = 4, p = .000$) bu aynı zamanda ortaya koymaya çalıştığımız sosyo-ekonomik seviyenin geçerli olduğunu göstermektedir.

GRAFİK 2: Ailelerin sosyo-ekonomik dağılımı ile gelirleri arasındaki ilişkileri

3.2. Değerlerin Aritmetik Ortalaması Ve Standart Sapma Puanlarının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, örnekleminiz içine giren lise gençliğinin, soru formunda oluşturduğumuz çeşitli değer itemlerine verdikleri cevapların, aritmetik ortalamaları ve standart sapma puanları hesaplanarak, değer itemlerine katılım düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Burada yer alan değer itemlerine, gençlerin verdiği cevapların güvenilirliği istatistikî olarak test edilmiş ve güvenilirliği [Cronbach Alfa] : .9084 olarak bulunmuştur.

TABLO 29: Değerlerin A.O. ve SS Puanları

DEĞERLER	ARİTMETİK ORTALAMA	STANDART SAPMA
Bariş içinde bir dünya istemek	4.73	.60
Gerçek dostluklar edinmek	4.73	.58
Aileyi önemsemek	4.72	.69

Başarma isteği sahibi olmak	4.69	.59
Kendine saygı duymak	4.68	.62
Alış verişte dürüst olmak	4.67	.62
Borçlarına sadık olmak	4.62	.68
Güzelliklerle dolu bir dünya istemek	4.62	.72
Başkalarının haklarına saygılı olmak	4.61	.69
Çevreyi temiz tutmak	4.56	.66
Olgun bir kişi olmak	4.56	.67
İç huzuru sağlamak	4.55	.67
Muhtaçlara yardım etmek	4.55	.70
Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak	4.54	.70
Doğayı sevmek	4.52	.68
Haksızlıklar karşısında susmamak	4.52	.97
Vicdan huzuru duymak	4.52	.72
Ana babaya itaat etmek	4.51	.83
İnsanlara hoşgörülü davranmak	4.51	.77
Kendi kararlarını kendisi alabilmek	4.51	.72
Her zaman dürüst olmak	4.50	.79
Kendini kontrol edebilmek	4.50	.72
Sevecen olmak	4.50	.67
Geniş görüşlü olmak	4.49	.72
Neşeli olmak	4.49	.69
Cesur olmak	4.48	.70
Hayatı anlamlı kılmak	4.48	.74
Kendini toplumun üyesi olarak görmek.	4.48	.81
Okulda başarılı olmak	4.45	.76
Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak	4.44	.76
Yalansız bir dünya istemek	4.44	.90
Ekonomik bağımsızlığı elde etmek	4.43	.84
Sorumluluk sahibi olmak	4.43	.81
Toplumda itibar sahibi olmak	4.43	.73
Arkadaş canlısı olmak	4.39	.85
İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak	4.39	.76
Refah içinde bir yaşam sağlamak	4.39	.74
Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri	4.39	.75

paylaşmak		
Hayattan zevk almak	4.38	.85
Arkadaşlıklarında samimi olmak	4.34	.91
Yaratıcı olmak	4.33	.92
Eşitlikçi olmak	4.32	.96
Alçak gönüllü olmak	4.31	.81
Tarihi eserleri korumak	4.30	.84
Demokratik bir yapıyı tercih etmek	4.29	.93
Doğa ile uyum içinde olmak	4.29	.76
Üniversiteyi mutlaka kazanmak	4.29	1.05
Araştırmacı olmak	4.28	.81
Sosyal adaleti sağlamak	4.28	.79
Bağımsız olmayı istemek	4.26	.97
Ulusal güvenliği önemsemek	4.26	.92
Kibar olmak	4.25	.93
Bayramlarda akrabayı ziyaret etmek	4.23	.94
Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek	4.22	.84
Hayır hasenatta bulunmak	4.19	.98
Dini ibadetleri yapmak	4.16	.97
Esprili olmak	4.16	.91
Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek	4.13	.88
Günahlardan arınmak	4.09	1.08
Kanunlara saygılı olmak	4.09	.98
Dostlarına güvenmek	4.07	1.02
Hırslı olmak	4.06	1.14
Sık sık büyükleri ziyaret etmek	4.05	.97
Vergisini düzenli vermek	4.05	1.00
Olaylar üzerinde etkili olmak	4.02	.88
Vatan için ölümü göze almak	4.02	1.20
Büyüklerin sözünü tutmak	4.01	.99
Bilge olmak	3.99	.97
Heyecan verici bir yaşamı tercih etmek	3.96	1.03
Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak	3.95	1.09
Bütün gerçekleri bilmek istemek	3.93	1.08
Otoriter bir kişi olmak	3.93	1.08

Hayatta sürekli değişikliği istemek	3.92	1.03
Dindar olmak	3.91	1.11
Vatanı her şeyden çok sevmek	3.85	1.20
Kanaatkâr olmak	3.73	1.04
Bilgiye her şeyden çok değer vermek	3.70	1.16
Konforlu bir hayat istemek	3.70	1.17
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmak	3.67	1.16
Ne olursa olsun yalan söylememek	3.66	1.25
Zengin olmak	3.61	1.17
Başkalarına borç para vermek	3.60	1.02
Milliyetçi olmak	3.54	1.32
Dersten aldığı notları çok önemsemek	3.51	1.30
Ne pahasına olursa olsun sınıfı geçmek	3.46	1.34
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek	3.40	1.37
Bütün hayvanları sevmek	3.32	1.25
Türk adaletine güvenmek	3.26	1.39
İtaatkar olmak	3.20	1.33
Estetik bir kaygı taşımak	3.16	1.11
Dış görünüme önem vermek	3.12	1.39
Bazı durumlarda yalana baş vurmak	3.11	1.21
Kaderine razı olmak	3.09	1.38
Evlendiğinde de anne babasıyla yaşamayı istemek	2.52	1.32
Ne pahasına olursa olsun zengin olmak	2.50	1.23
Memleket sorunlarına üzülmeğe, kendi mutluluğu ile ilgilenmek	2.44	1.29
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek	2.27	1.23
Her şeyin başının para olduğuna inanmak	2.24	1.30
Bir kimse hakkında dedikodu yapmak	1.80	1.14
İnsanlarla alay etmek	1.55	1.03
Mahkemede yalancı şahitlik yapmak	1.46	.91

Yukarıdaki tabloda, deneklere sorulan değer yargıları ile bunların ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Her bir değer yargısı için 5'li Likert tipi bir skala

üzerinde, 1. Tamamen katılmıyorum, 5. Tamamen katılıyorum şeklinde kategorilerinde deneklerin katılım düzeyleri ölçülmüştür.

Buna göre; Aritmetik ortalaması, 4.50 ve daha üzeri olan 23 değer yargısının yüksek düzeyde katılım yönünde birliktelik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu değer yargıları sırasıyla şunlardır: Barış içinde bir dünya istemek, Gerçek dostluklar edinmek, Aileyi önemsemek, Başarma isteği sahibi olmak, Kendine saygı duymak, Alışverişte dürüst olmak, Borçlarına sadık olmak, Güzelliklerle dolu bir dünya istemek, Başkalarının haklarına saygılı olmak, Çevreyi temiz tutmak, Olgun bir kişi olmak, İç huzuru sağlamak, Muhtaçlara yardım etmek, Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak, Doğayı sevmek, Haksızlıklar karşısında susmamak, Vicdan huzuru duymak, Ana babaya itaat etmek, İnsanlara hoşgörülü davranmak, Kendi kararlarını kendisi alabilmek, Her zaman dürüst olmak, Kendini kontrol edebilmek ve Sevecen olmak.

Söz konusu bu değer yargılarının “bireysel ve toplumsal modern değerler” olduğu gözlenmektedir. Bu değer yargılarını standart sapmaları düşüktür. Bu durum, bahsedilen değerlere katılımın homojen olduğunu da göstermektedir. Sözü edilen 23 değer yargısı içinde sadece “Anne-Babaya itaat etmek” yargısı, geleneksel karakterli bir değer yargısı olduğu düşünülebilir. Ancak, örneklerimizi oluşturan gençlerin yaş ve ekonomik bağımlılıkları göz önüne alındığında, yapmış olduğumuz genel değerlendirmemizi bozucu bir niteliğe sahip olmadığı görülecektir.

Hem bağımsız olma isteğini yansıtan değer yargılarının ki bunlar: Başarma isteği sahibi olmak, Kendine saygı duymak, Kendi kararlarını kendisi alabilmek, Kendini kontrol edebilmek, Olgun bir kişi olmak ve Vicdan huzuru duymaktır. Hem de bu bağımsız kişiliğin yeşereceği bir ortamı ifade eden; Barış içinde bir dünya istemek, Gerçek dostluklar edinmek, Güzelliklerle dolu bir dünya istemek, İç huzuru sağlamak, Temel hakları ve hürriyetleri savunmak, İnsanlara hoşgörülü davranmak ve Sevecen olmak değer yargılarını yüksek katılım göstermesi oldukça anlamlıdır.

Türk kültüründe, sosyalizasyon süreci içinde anne-babaların, çocuklarından bağımlılık ve itaat beklentilerine karşılık [Kağıtçıbaşı, 1990] gençlerin bunun tam tersi anlayışı yansıtmaları, yakın bir gelecekte Türk toplumu değerlerinin, önemli bir değişim göstereceği sinyallerini vermektedir.

Aritmetik ortalaması: 4,00 ile 4,49 arasında olanlar da, katılım yönünde görüş bildiren değer ifadeleridir. Bunlarda, ağırlıklı olarak gençlerin, bağımsızlık isteğini sürdürdüğünü göstermektedir. Söz konusu değer ifadeleri de sırasıyla şöyledir: Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek, Ekonomik bağımsızlığı elde etmek, Toplumda itibar sahibi olmak, Hayattan zevk almak, Yaratıcı olmak, Eşitlikçi olmak, Demokratik bir yapıyı tercih etmek, Bağımsız olmayı istemek, Hırslı olmak ve Olaylar üzerinde etkili olmaktır.

Burada bağımsızlık isteğini, bireycilikten farklı olarak düşünmek gerekir. Nitekim bireysel ve toplumsal sorumluluğa sahip olma ve paylaşma isteği yönündeki değer ifadelerini de gençler tarafından yüksek puan almış olmaları bunu yansıtmaktadır. Bu değerler; Geniş görüşlü olmak, Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek, Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak, Sorumluluk sahibi olmak, Arkadaş canlısı olmak, İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak, Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşmak, Arkadaşlıklarında samimi olmak, Sosyal adaleti sağlamak ve Dostlarına güvenmektir.

Yukarıdaki bu değer ifadelerinde, sosyolojik olarak bireysellik ile bireycilik ayrımının daha net olarak görmekteyiz. Geleneksel değer yargılarının öne çıkardığı, büyüklerin söz sahibi olması, bağımlılık ve itaatkârlık beklentilerinin yerini, erkenden hayata atılma ve kendi kararlarını kendisinin verebilme isteği, son 20 yıldır ülkemizde yaşanan hızlı değişimin, sosyolojik bir yansıması olarak düşünülmelidir.

Ayrıca dinî ve ahlâkî değer ifadelerinin de yüksek olmamakla birlikte, katılım yönünde bir birlikteliğin olduğu görülmektedir. Bu değerlerde şunlardır: Alçak gönüllü olmak,

Bayramlarda akrabaları ziyaret etmek, Hayır hasenatta bulunmak, Dinî ibadetleri yapmak, Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek, Günahlardan arınmak, Sık sık büyükleri ziyaret etmek, Büyüklerin sözünü tutmak.

Bu bağlamda, modern bireysel ve toplumsal değer yargılarının, dinî ve ahlâkî değer yargılarından daha yüksek puan aldığı, bir diğer ifade ile, lise gençliği tarafından daha çok önemsendiği ortaya çıkmaktadır.

Aritmetik ortalaması, 3.00 ile 3.33 arasında yer alan değer yargıları, lise gençliğinin katılımının düşük olduğu ifadelerdir. Bu değer ifadeleri genel olarak, geleneksel değer yargıları kategorisinde olduklarını söyleyebiliriz.

Bu değer ifadelerini kendi içinde açmak gerekirse, Milli değerler diyebileceğimiz; Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak, Vatanı her şeyden çok sevmek, Gelenek ve göreneklere bağlı olmak, Milliyetçi olmak, Türk adaletine güvenmek ve İtaatkâr olmak ile Dinî ve Ahlâkî değerler diyebileceğimiz, Dindar olmak, Kanaatkâr olmak, Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek ve Kaderine razı olmak, ağırlıklı olarak bu bölümde yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bir lise öğrencisinden, toplumun temel beklentileri olan; Derslerden aldığı notları çok önemsemek, Ne pahasına olursa olsun sınıfını geçmek ve Bilgiye her şeyden çok değer vermek gibi birincil görevlerin, yüksek değer almadıkları görülmüştür. Ayrıca bu değer yargılarının standart sapma puanlarının yüksekliği de, gençlerin homojen bir karakter göstermediklerini ortaya koymaktadır.

Bu bölümde dikkati çeken bir husus, millî ve dinî değerlere katılımın standart sapma puanlarının yüksek oluşu yine gençlerin heterojen bir görünüm sergiledikleri anlamına gelmektedir. Bir diğer ifade ile, gençlerin bir bölümü katılmama yönünde ifade ederken, bir bölümü ise katılma yönünde tavır belirlemişlerdir. Bunun sosyolojik açıklaması, sözü edilen değer yargılarındaki konsensüsün azaldığı ve bu değerlerin değişmekte olduğudur. Bu durum, gençler arasında kültürel farklılıkların giderek artmakta olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Aritmetik ortalaması; 3,00 altında olan değer ifadelerini, gençlerin katılmadıkları değer yargıları olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan birini dışta bırakırsak, tamamı etik açıdan olumsuz ifadeler olarak değerlendirmek gerekir. Bunlar; ne pahasına olursa olsun zengin olmak, Memleket sorunlarına üzülme kense kendi mutluluğu ile ilgilenmek, Az vergi vermek için fazla masraf göstermek, Her şeyin başının para olduğunu düşünmek, Bir kimse hakkında dedikodu yapmak, İnsanlarla alay etmek, Mahkemede yalancı şahitlik yapmak. “Evlendiğinde de anne-babasıyla yaşamayı istemek” değer ifadesi, geleneksel bir değer olarak gençler tarafından onaylanmamaktadır. Aile sosyolojisi açısından bakıldığında, bugün toplumumuzda yaygın olarak var olan “çekirdek aile” yapısını düşündüğümüzde de, bu yargının bu şekilde algılanmasının da oldukça anlamlı olduğu görülecektir.

Yukarıdaki tabloda yer alan değer ifadelerini tamamen, genel olarak değerlendirdiğimizde; Bireysel ve toplumsal modern değerlerin, Milli ve Dinî, geleneksel değerlere göre, lise gençliği tarafından daha yüksek kabul gördüğü, bir başka deyişle, öne çıktığı görülmüştür. Geleneksel değerlerdeki katılımın heterojen oluşu, Gençlik arasında kültürel mesafenin açıldığı ve farklılıkların arttığı izlenimini vermektedir. Ancak, hedonist ve bireyci bir anlayışın da rağbet görmemesi, kültürel yozlaşma ya da çözülme yorumlarına izin vermediği kanaatindeyiz. Bunu bir kültürel değişim olarak algılamak daha doğru olacaktır.

3.3. Değerlerin Faktör Analizleri Ve Anova Sonuçları

Araştırmamız kapsamındaki değerlerin içerdikleri alanları belirlemek için öncelikle verileri **varimax** rotasyonlu bir faktör analizine tabi tutulmuştur. Rotasyonlu varimax seçmemizin nedeni varyasyonun bütün faktörlerde maksimize olmasını istememizdir. Diğer rotasyon çeşitlerine kıyasla varimax bunu daha iyi sağlamaktadır. Bir faktörün varyansı maksimal bir hale getirildiği zaman, faktör altında birçok yüksek ve düşük yüklemeler olmak zorundadır. Olabilecek en ideal durum değişkenlerin yarısının “+1” ve “-1” yüklemeye, diğer yarısının da “0” yüklemeye sahip olmalarıdır. Böyle bir durumda, düşük yüklemeli değişkenler tamamen analizden atılacağı için faktörü yorumlamak daha kolay ve daha doğru olacaktır [Kaiser, 1958]. Böyle bir duruma en

yakın rotasyon da varimax olduğu için analizlerimizde bu rotasyon çeşidinin tercih edilmesine sebep olmuştur.

Yapılan faktör analizinde “**Eigendeğeri**⁴ birden daha büyük” kriteri kullanılarak toplam varyansın %31,64’ünü açıklayan 6 faktör çözümü ortaya çıkmıştır. Araştırmamıza konu olan değerlerin içerdikleri alanları belirleyen bu 6 faktör içeriklerine uygun bir biçimde tarafımızdan isimlendirilmiş ve analizlerin sonuçları tablolarda belirtilerek değerler yorumlanmıştır.

Ayrıca, değerlerle ilgili olarak yaptığımız faktör analizinde ortaya çıkan 6 boyut eldeki veriler kullanılarak bir değişken haline getirilmiş, cinsiyet, lise türü, bölgeler ve sosyo-ekonomik durum (SES) arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına her faktörün altında ayrı ayrı bakılmıştır. Bu farklılıkları ortaya koyabilmek için tek yönlü varyans analizleri yapılmıştır.

Sosyolojik olarak, erkeklerle kızlar arasında salt cinsiyet açısından zekâ, öğrenme, özel yetenekler gibi konularda bir fark olduğu söylenemez. Fakat kültürel faktörler açısından farklar görüleceğini söyleyebiliriz. Çünkü bu farklar toplumsallaşma sürecinde üretilmişlerdir. Kızların ve erkeklerin sosyalleşme süreci içinde rol farklılıkları sebebiyle ilgi ve değerlerinde bir farkın oluşması kaçınılmazdır. Hemen hemen her toplum cinsiyeti, sosyal bir statü ögesi olarak kabul etmiş ve buna uygun roller belirlemiştir. Cinsler arasındaki ilgi ve değer farklılıkları, bizim onlardan neler beklediğimizi, neler yapıp neleri yapmayacaklarını gösterir. Örneğin; bir erkek, çocuğuna bakmayabilir, hatta terk edebilir, ama çocuğunu terk eden bir kadın istisnalar dışında görülmez, görülse de çok yoğun bir sosyal baskı ile karşılaşır. Erkeklerin eşlerini aldatmaları genellikle “kaçamak” gibi terimlerle küçük ve sevimli gösterildiği halde, kadınlar için bu büyük bir suçtur. Diğer yandan, Eczacılık ve Mimarlık kızlar için

⁴ Eigendeğeri: faktör analizindeki teknik terimlerden biri olup faktördeki yüklemelerin karelerinin toplamına eşittir [Harris, 1964]. Bu yüzden her bir faktörün ne kadar varyans açıkladığının doğrudan bir endeksi durumundadır.

daha uygun meslekler olarak görülürken, Mühendislik kızlar için uygun bir meslek olarak görülmez.

İşte araştırmamız, bugünkü Türk toplumunda kızların ve erkeklerin değer gruplarındaki farklılıklarını da ortaya koymayı hedeflemektedir. Ortaya çıkacak farkların sadece cinsiyete bağlı olmasını sağlamak için örneklemimizdeki kız ve erkek oranı şu anda liselerde okumakta olan öğrencilerin kız ve erkek oranlarıyla aynı tutulmaya çalışılmıştır. Diğer bağımsız değişkenlerimiz olan lise türü, araştırmamızın yapıldığı şehirler ve sosyo-ekonomik seviyeler için de aynı işlemler yapılmıştır. Böylece 4 temel bağımsız değişkenimiz olan, cinsiyet, okul türleri, şehirler ve sosyo-ekonomik seviye (SES)'ler arasındaki ilişkiler ve farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TABLO 30: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 1: Bireysellik ve Toplumsal Uyum

	Ortalama	SS	Yüklemeler
<i>Faktör 1: Bireysellik ve Toplumsal Uyum</i>			
Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak	4.54	.70	.577
Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek	4.22	.84	.576
Sosyal adaleti sağlamak	4.28	.79	.572
Ekonomik bağımsızlığı elde etmek	4.43	.84	.546
Olgun bir kişi olmak	4.56	.67	.510
Vicdan huzuru duymak	4.52	.72	.499
Hayatı anlamlı kılmak	4.48	.74	.497
Demokratik bir yapıyı tercih etmek	4.29	.93	.487
Kendini kontrol edebilmek	4.50	.72	.471
İç huzuru sağlamak	4.55	.67	.469
Sorumluluk sahibi olmak	4.43	.81	.468
Kendine saygı duymak	4.68	.62	.444
Kendi kararlarını kendisi alabilmek	4.51	.72	.441
Refah içinde bir yaşam sağlamak	4.39	.74	.439
Geniş görüşlü olmak	4.49	.72	.431

Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşmak	4.39	.75	.424
Olaylar üzerinde etkili olmak	4.02	.88	.418
Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek	4.48	.81	.399
Yaratıcı olmak	4.33	.92	.395
Sevecen olmak	4.50	.67	.383
Hayattan zevk almak	4.38	.85	.368
Gerçek dostluklar edinmek	4.73	.58	.330
Kibar olmak	4.25	.92	.327
Muhtaçlara yardım etmek	4.55	.70	.326
Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek	4.13	.88	.324
Yalansız bir dünya istemek	4.44	.90	.295
Haksızlıklar karşısında susmamak	4.52	.97	.255
Cronbach Alfa	: .8801		
Eigendeğeri	: 13.777		
Açıklanan varyans [%]:	31.64		

Buna göre, ilk faktör toplam varyansın %7.49'unu açıklayan ve Eigendeğeri 13.77 olan "bireysellik ve toplumsal uyum" adını verdiğimiz faktördür.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu faktör altında toplanan değişkenler genelde lise gençliğinin bir birey olarak öne çıkan ve toplumsal hayatta yerini alma isteğini içeren değerlerdir. Lise gençliğinin bir birey olarak öne çıkışını ifade eden değerler, faktörü belirleme sırasına göre şöyledir: Ekonomik bağımsızlığı elde etmek, Olgun bir kişi olmak, Hayatı anlamlı kılmak, Kendini kontrol edebilmek, İç huzuru sağlamak, Kendine saygı duymak, Kendi kararlarını kendi alabilmek, Geniş görüşlü olmak, Olaylar üzerinde etkili olmak, Yaratıcı olmak, Sevecen olmak ve Hayattan zevk almaktır.

Toplumla uyumla ilgili değerler ise, faktörü belirleme sırasına göre şöyledir: Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak, Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek, Sosyal adaleti sağlamak, Vicdan huzuru duymak, Demokratik bir yapıyı tercih etmek, Sorumluluk sahibi olmak, Refah içinde bir yaşam sağlamak, Toplumdaki diğer

insanlarla bir şeyleri paylaşmak, Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek, Gerçek dostluklar edinmek, Kibar olmak, Muhtaçlara yardım etmek, Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek, Yalansız bir dünya istemek ve Haksızlıklar karşısında susmamaktır.

Yukarıda faktörü oluşturan değer ifadelerine bakıldığında, tamamının modern dünyada öne çıkan değerler olduğu görülecektir. Modern Batı toplumlarında, sosyal devlet anlayışının yerleşikliği ve kurumsal işleyişteki düzenliliğin yerleşikliği, bireyleri daha çok bireysel haklarına sahiplenme, sosyal güç ve itibar sağlamaya yönelik değerlerin öne çıktığı görülürken [Inglehart, 1997], Türk lise gençliğinde, bireysellik istencinin yanı sıra, sosyal devletin fonksiyonlarını da üzerine alan, sosyal düzenin istikrarı, sosyal adaleti sağlama, demokratik bir yapı, refah içinde bir yaşamı paylaşma ve yardımlaşma gibi toplumsal uyumu ifade eden değerlerin öne çıktığını görüyoruz. Bu durum toplumsal düzenin can damarlarını bozmadan bir değişim talebini ifade etmektedir.

Henüz ekonomik ve bireysel bağımsızlığını tam olarak elde edememiş bir kitlenin, erken dönemde ortaya çıkan bireysellik talepleri ve sorumluluk istencinin sosyolojik olarak bir toplumsal dinamizm olarak yorumlanması mümkündür. Nitekim en yüksek faktör yüklemelerinin, “Temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlamak” (.577), “Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek” (.576), “Sosyal adaleti sağlamak” (.572) ve “Ekonomik bağımsızlığı elde etmek istemek” (.546) değer yargılarına verildiği görülmektedir. Bu değer yargılarının Aritmetik ortalamaları (A.O.) yüksek, standart sapmalarının (SS) düşük olması da dikkate alınmalıdır. Bir başka ifade ile bu değer yargılarının lise gençliğinde homojen olarak varolduğu görülür.

Bireysellik ve Toplumsal uyum bağlamında, cinsler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$F=27.14$; $p=.000$]. Kızların aldıkları ortalamalar ve SS'a bakıldığında kızların erkeklere kıyasla daha yüksek skorlar elde ettikleri görülmektedir. Kızların ortalaması; .160 ve SS=.940'tır. Erkeklerin ise ortalamaları; .120 ve SS'leri ise 1.02'dir. Ayrıca kızların erkeklere nazaran daha homojen bir katılım gösterdikleri tespit

edilmiştir. Erkekler arasında bu heterojenliğe rağmen, belli bir grubun da bu boyutta yüksek bir puana sahip olduklarını da düşünebiliriz.

Netice olarak, kızların bireysellik ve toplumsal uyum boyutundaki değerleri, erkeklerden daha fazla önemsedikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç; geleneksel kültür açısından beklenen bir durum değildir. Bu konuda daha derinlemesine analizler yapabilmek ve neden-sonuç bağlantılarını kurabilmek için, başta bu kuşağın sosyalizasyon sürecini, ebeveynlerin cinslere atfettikleri değeri, eğitim ve kitle iletişim araçlarının etkilerini analiz edecek açıklayıcı araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir.

Bireysellik ve toplumsal uyum faktörleri açısından da lise türleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=7.672;p=.000$).

TABLO 31: Okulların aldıkları ortalamalar ve SS puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Normal lise	.081	.934
Anadolu lisesi	.137	1.048
İ. H. L.	-.020	.924
Meslek lisesi	-.189	1.068

Lise türlerinin faktördeki ortalamalarına bakıldığında, en yüksek skoru Anadolu liselerinin aldığı görülmektedir. İkinci sırayı ise Normal liseler almaktadır. Meslek lisesi ve İ.H.L. öğrencilerinin ortalamaları ise negatiftir. Fakat en yüksek skoru alan Anadolu liseleri öğrencilerinin SS puanlarına bakıldığında bu konuda heterojen bir dağılım gösterdikleri görülmektedir.

Lise türleri arasındaki çoklu karşılaştırmaya (Multiple Comparisons) baktığımızda (Ek:1, Tablo:3) Anadolu lisesi ile Meslek liseleri öğrencilerinin bu faktördeki

ortalamlarının farkı, istatistikî olarak anlamlıdır. Yine Normal liseler ile Meslek liseleri öğrencileri arasındaki ortalamaların farkında da anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Bireysellik ve toplumsal uyum faktörü, Anadolu lisesi öğrencilerinde diğerlerinden daha fazla öne çıkmıştır. Bunu normal lise öğrencileri takip etmektedir. Diğer bir söyleyişle Anadolu lisesi ve Normal lise öğrencileri Meslek liseleri ve İ.H.L. öğrencilerine kıyasla daha fazla bireysellik ve toplumsal uyum yönünde bir eğilim göstermektedir.

Meslek liseli öğrencilerin özellikle Anadolu liseli ve Normal liseli öğrencilere oranla bireysellik ve toplumsal uyum yönünde daha az bir eğilim göstermeleri, bu kategoride yer alan öğrencilerin, daha kır kökenli olmaları ve sosyo-ekonomik durumları daha düşük ailelerden gelmeleri ile açıklanabilir.

Bölgeler arasında da bireysel ve toplumsal uyum faktöre açısından anlamlı bir ilişki görülmektedir ($F=6.83;p=.000$).

Bölgelerin aldıkları ortalamalar ve SS'leri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 32: İllerin aldıkları ortalamalar ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALAR
İstanbul	.224	.865
Konya	.143	1.09
İzmir	.58	1.00
Antalya	.006	1.09
Elazığ	-.06	1.16
Diyarbakır	-.240	1.02
Samsun	-.244	.887

Yukarıdaki tabloya göre, bireysellik ve toplumsal uyum yönünden en yüksek puanı İstanbul almıştır. Bunu Konya, İzmir ve Antalya takip etmektedir. Elazığ, Diyarbakır ve Samsun'un puanları diğerlerine kıyasla oldukça düşüktür.

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına baktığımızda (Ek: 1,Tablo: 4) İstanbul, Diyarbakır ve Samsun arasında, Konya ile Diyarbakır ve Samsun arasında ve İzmir ile Diyarbakır ve Samsun arasında ortalamaların farkı anlamlı olduğu görülmüştür.

Bireysellik ve toplumsal uyum faktörleri açısından SES arasında anlamlı bir ilişkiye ise rastlanmamıştır ($F=.538;p=.708$).

TABLO 33: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 2: Dinî-Geleneksel

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 2: Dinî – Geleneksel			
Dindar olmak	3.91	1.11	.764
Dinî ibadetleri yapmak	4.16	.97	.742
Kaderine razı olmak	3.09	1.38	.611
Günahlardan arınmak	4.09	1.08	.583
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek	3.40	1.37	.569
İtaatkâr olmak	3.20	1.33	.507
Ana babaya itaat etmek	4.51	.83	.491
Kanaatkâr olmak	3.73	1.04	.471
Bayramlarda akrabayı ziyaret etmek	4.23	.94	.465
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmak	3.67	1.16	.460
Sık sık büyükleri ziyaret etmek	4.05	.97	.453
Büyüklerin sözünü tutmak	4.01	.99	.446
Evlendiğinde de anne babasıyla yaşamayı istemek	2.52	1.32	.445
Hayır hasenatta bulunmak	4.19	.98	.428
Otoriter bir kişi olmak	3.93	1.08	.373
Cronbach Alfa	: .8419		
Eigendeğeri	: 5.852		
Açıklanan Varyans [%]	: 5.53		

İkinci faktör ise, toplum varyansın %5.53'ünü açıklayan "Dinî ve Geleneksel" değerlerden oluşmaktadır. Bu faktörü oluşturan ve faktör yüklemeleri en yüksek olan ilk beş değişken sırasıyla şöyledir: Dindar olmak, Dinî ibadetleri yapmak, Kaderine razı olmak, Günahlardan arınmak, Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek. Faktör yüklemesi yüksek olan ilk beş değişken, dinî değerlerden daha sonrakilerin ise, geleneksel değerler olduğu görülmektedir. Bu geleneksel değerler ise sırasıyla faktörü belirleme sırasına göre şöyledir: İtaatkâr olmak, Ana-babaya itaat etmek, Kanaatkâr olmak, Bayramlarda akrabayı ziyaret etmek, Geleneklere ve göreneklere bağlı olmak, Sık sık büyükleri ziyaret etmek, Büyüklerin sözünü tutmak, Evlendiğinde de anne-babasıyla oturmayı istemek, Hayır hasenatta bulunmak ve Otoriter bir kişi olmaktır.

Birinci faktörün değerlendirilmesinde, lise gençliğinin bir değişim talebiyle öne çıktığına işaret edilmiş ancak bu değişimin değerler sistemimizin tamamen alt üst olması biçiminde algılanmaması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim ikinci faktör olarak birliktelik gösteren değişkenlerin, Dinî ve Geleneksel değer yargıları olması bu yorumumuzu doğrulamaktadır.

Bilindiği gibi toplumsal değerler, bireysel bilinçlerden bağımsız olarak, toplumsal bilinç düzeyinde oluşur ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Dolayısıyla hem oluşumu, hem de değişimi çok uzun zaman dilimleri içinde gerçekleşir. Lise gençliğinde gözlediğimiz değişim istemi, Türkiye'nin son yirmi yıldır yaşamakta olduğu hızlı ekonomik ve toplumsal dönüşüm ve globalleşme ile başlayan bir yeni konum belirleme çabasıdır. Bu bağlamda, kısa sürede değerler sisteminin ana unsurlarında bir kayma beklenmemelidir. Ancak burada bir sosyolojik olguya da işaret etmek gerekir. Her ne kaygı ile olursa olsun değişim taleplerinin görmezden gelinmesi ya da yeterli açılımı bulamaması, kuşaklar arasında bir kopmaya neden olarak, sosyalizasyon sürecinin deformasyonunu, dolayısıyla bir kimlik bunalımını gündeme getirebilecektir.

İkinci faktörde yer alan değişkenlerin, A.O. ve SS'lerine baktığımızda, ortalamaların birinci faktördeki değişkenlere göre daha düşük, SS'lerin ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir diğer ifade ile, dinî ve geleneksel değerler üzerinde, lise gençliğinin

homojen bir katılım beyan ettiğini söylemek biraz zordur. Fakat faktör yüklemelerin daha yüksek oluşu, kayda değer bir kesimin bu değer yargılarını oldukça önemseydiği ve öne çıkardığı sonucunu çıkmaktadır.

Dinî–Geleneksel faktör açısından, erkekler ile kızlar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($F=92.59;P=.000$).

Faktördeki ortalamalar ve SS'lere bakıldığında erkeklerin, kızlara göre daha yüksek bir skor elde ettikleri görülmektedir. Erkekler .224 ortalama ve .925 SS skoru alırken, kızların ortalamaları, .279 ve SS'leri 1.02'dir.

Bu sonuçlardan, liseli erkek öğrencilerin, kız öğrencilere kıyasla Dinî–Geleneksel değerleri daha fazla önemseydikleri anlaşılmaktadır.

Dinî–Geleneksel faktör bağlamında lise türleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($F=34.65;p=.000$).

TABLO 34: Dinî–Geleneksel Faktörün Lise Türlerine Göre Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Normal lise	-.137	1.026
Anadolu lisesi	-.114	.975
İ. H. L.	.697	.779
Meslek lisesi	-.028	.939

Yukarıdaki tabloda yer alan ortalamalara göre İ. H. L. öğrencileri en yüksek ortalamaya sahip olarak Dinî–Geleneksel değerleri oldukça yüksek bir skorla öne çıkarmaktadırlar. Diğer lise öğrencilerinin aldığı skorlar ise birbirine yakındır. Ayrıca meslek lisesi öğrencilerinin, en düşük skoru elde etmeleri manidardır.

Lise türleri arasında çoklu karşılaştırma analizine göre (Ek: 1, Tablo: 5), İ.H.L. öğrencileriyle, diğer lise türleri arasındaki farklılık oldukça anlamlıdır.

Dinî–Geleneksel faktör bağlamında şehirler arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (F=17.49;p=.000).

Aşağıdaki tabloda yer alan ortalamalara göre sırasıyla, Elazığ, Samsun ve Konya, Dinî–Geleneksel faktörüne en çok önemi veren iller olarak gözükmektedir. Bu üç ili, Diyarbakır takip ederken Antalya, İstanbul ve İzmir daha çok düşük ortalama puanları almışlardır. Standart sapmaları incelendiğinde ise, varyansın en düşük olduğu iller ise sırasıyla; Samsun, Elazığ, Diyarbakır ve Konya olarak gözükmektedir. Antalya, İstanbul ve İzmir'deki lise gençliğinin Dinî–Geleneksel değerleri önemseme açısından daha heterojen oldukları görülmektedir.

TABLO 35: Dinî–Geleneksel faktörün, şehirlere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Konya	.145	.878
Antalya	-.506	1.148
Elazığ	.464	.759
İstanbul	-.120	1.127
Diyarbakır	.067	.816
Samsun	.163	.663
İzmir	-.140	1.140

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre de (Ek: 1, Tablo: 6) Elazığ'ın tüm diğer illerle, Samsun'un Konya ve Diyarbakır dışındaki illerle, Konya'nın da Diyarbakır ve Samsun dışındaki illerle arasındaki farklılığın oldukça anlamlı olduğu görülmektedir.

Sosyo-ekonomik seviye açısından ise, dinî-geleneksel değerleri önemseme açısından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (F=.715;p=581).

Üçüncü faktör “Erdemli ve Çevreci Olmak” şeklinde adlandırılmış olup toplam varyansın %5.51’ini açıklamıştır. Bu alanda toplanan değişkenler, yaygın olarak modern toplumların bireylerinde gözlenen, kurallarla biçimlenmiş dışa dönük bireyselliklerden farklı olarak, içe dönük, olgun ve erdemli bir birey olmayı hedefleyen değer yargılarıdır. Bu değer yargılarında ben merkezcilik yerine, paylaşımı esas alan, arkadaş canlısı olmak ve yardımlaşmak, gösteriş yerine alçak gönüllü olmak öne çıkmaktadır.

Bu değerler, lise gençliği tarafından şu şekilde ifade edilmektedir. Arkadaş canlısı olmak, Araştırmacı olmak, Barış içinde bir dünya istemek, Başkalarının haklarına saygılı olmak, Başkalarına borç para vermek, Alçakgönüllü olmak, İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak, Dostlarına güvenmek, Bilge olmak, Arkadaşlıklarında samimi olmak, Güzelliklerle dolu bir dünya istemek, Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak, Eşitlikçi olmak, İnsanlara hoşgörülü davranmak, Alışverişte dürüst olmak, Bilgiye her şeyden çok değer vermek, Borçlarına sadık olmak.

Bu faktör içinde birliktelik gösteren ve faktör yüklemeleri en yüksek olan ilk beş değer yargısı, tümüyle erdemli olmayı öngörmektedir.

Bu faktör altında toplanan diğer değer ifadeleri ise çevreci olmayı ifade etmektedir. Bu değişkenler sırasıyla; Doğa ile uyum içinde olmak, Doğayı sevmek, Çevreyi temiz tutmak, Bütün hayvanları sevmektir.

Erdemli olmayı öne çıkaran, değer ifadeleri, sosyolojik olarak, Türk kültürünün geleneksel temel motifleriyle paralel bir görünüm arz ederken, çevreci değerler modern dünyanın son yıllarda gündemimize soktuğu değerlerdir. Türk lise gençliğinde bu iki

farklı değer kategorisinin aynı faktör altında toplanmış olması ilk bakışta bir çelişki gibi gözükebilir. Ne var ki, bu iki değer kategorisinin birlikteliği daha önce de ifade ettiğimiz gibi, gençliğin gelenekten kopmadan, modern değerlerle bir uzlaşma eğiliminden başka bir şey değildir.

Netice olarak, bu görüntü bazı kültür yorumcularının çözüme ve kopuş olarak değerlendirdikleri durumu, bu denli kötümser olarak görmemek gerektiği kanaatini taşımamıza yol açmaktadır.

Üçüncü faktörümüz olan Erdemli ve Çevreci olmak bağlamında, cinsler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P=32.167; p=.000$).

Faktördeki ortalamalar ve SS'lara bakıldığında, kızların ortalaması, .165 ve SS'sı .918 iken erkeklerin ortalaması -.137 , SS'si 1.37'dir. Buradan kızların erkeklere kıyasla daha barışçıl, başkalarının haklarına saygılı, paylaşım ve yardımlaşma eğilimi içinde olan bir özellik sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, çevreci değerleri de erkeklerden daha çok benimsedikleri görülmüştür.

Erdemli ve Çevreci faktör bağlamında, lise türleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($F=.973; p=.405$). Bu durumda, herhangi bir lise, diğer liselere oranla daha erdemli ve çevreci değerlere sahiptir diyememekteyiz.

Erdemli ve çevreci faktör açısından, iller arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($F=2.696; p=.013$).

TABLO 36: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 3: Erdemli ve Çevreci Olmak

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 3: Erdemli ve Çevreci Olmak			
Arkadaş canlısı olmak	4.39	.85	.495
Araştırmacı olmak	4.28	.81	.469
Barış içinde bir dünya istemek	4.73	.60	.465
Başkalarının haklarına saygılı olmak	4.61	.69	.464
Başkalarına borç para vermek	3.60	1.02	.456
Doğa ile uyum içinde olmak	4.29	.76	.450
Doğayı sevmek	4.52	.68	.448
Alçak gönüllü olmak	4.31	.81	.410
İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak	4.39	.76	.406
Dostlarına güvenmek	4.07	1.02	.403
Çevreyi temiz tutmak	4.56	.66	.391
Bilge olmak	3.99	.97	.364
Arkadaşlıklarında samimi olmak	4.34	.91	.363
Güzelliklerle dolu bir dünya istemek	4.62	.72	.359
Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak	4.44	.76	.356
Eşitlikçi olmak	4.32	.96	.353
Bütün hayvanları sevmek	3.32	1.25	.350
İnsanlara hoşgörülü davranmak	4.51	.77	.341
Alışverişte dürüst olmak	4.67	.62	.340
Bilgiye her şeyden çok değer vermek	3.70	1.16	.329
Başarma isteği sahibi olmak	4.69	.59	.299
Aileyi önemsemek	4.72	.69	.294
Cesur olmak	4.48	.70	.265
Borçlarına sadık olmak	4.62	.68	.253
Cronbach Alfa	: 81.97		
Eigendeğeri	: 5.006		
Açıklanan Varyans [%]	: 5.51		

TABLO 37: Erdemli ve çevreci faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Konya	-.119	.937
Antalya	.049	1.000
Elazığ	-.077	.573
İstanbul	.134	1.006
Diyarbakır	.017	.890
Samsun	-.170	.985
İzmir	.099	1.142

Faktördeki ortalamalar ve SS puanları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu tabloda yer alan ortalamalara göre erdemli ve çevreci iller sırasıyla, İstanbul, İzmir, Antalya, Diyarbakır, Elazığ, Konya ve Samsun'dur. SS puanlarına bakıldığında, İstanbul ve Antalya dışındaki öğrencilerin Erdemli ve Çevreci faktörü açısından daha homojen bir dağılım göstermektedirler.

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre (Ek: 1, Tablo: 7), Samsun'un, İstanbul ve İzmir'le arasındaki farklılığın anlamlı olduğu görülür. Diğer tüm iller arasında ise anlamlı bir farklılık söz konusu değildir.

Erdemli ve Çevreci faktör açısından sosyo-ekonomik seviyeler arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($F=1.772$; $p=.132$).

Dördüncü faktör, "Güç ve Rahatlık" olarak adlandırılmıştır. Bu faktör toplam varyansın %5.02'sini açıklamaktadır. Bu faktör altında birliktelik gösteren değişkenler, modern dünyada bireyler arası ilişkilerde belirleyici unsur olarak öne çıkan, sosyal güce sahip olmayı vurgulayan değerlerdir. Sosyolojik olarak güç istencinin altında yatan esas unsur rahatlık ve konformizmdir. Diğer bir ifade ile modern dünyada hayatın anlamı rahatlık

ve konformizmle ifade edilmektedir. Bunu sağlayacak olan da sosyal güç ve itibar sahibi olmaktır.

TABLO 38: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 4: Güç ve Rahatlık

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 4: Güç ve rahatlık			
Ne pahasına olursa olsun sınıfı geçmek	3.46	1.34	.601
Ne pahasına olursa olsun zengin olmak	2.50	1.23	.598
Zengin olmak	3.61	1.17	.588
Konforlu bir hayat istemek	3.70	1.17	.543
Üniversiteyi mutlaka kazanmak	4.29	1.05	.510
Dersten aldığı notları çok önemsemek	3.51	1.30	.488
Okulda başarılı olmak	4.45	.76	.443
Hırslı olmak	4.06	1.14	.437
Toplumda itibar sahibi olmak	4.43	.73	.432
Neşeli olmak	4.49	.69	.407
Memleket sorunlarına üzülmeğe, kendi mutluluğu ile ilgilenmek	2.44	1.29	.406
Dış görünümüne önem vermek	3.12	1.39	.395
Heyecan verici bir yaşamı tercih etmek	3.96	1.03	.393
Her şeyin başının para olduğuna inanmak	2.24	1.30	.375
Bütün gerçekleri bilmek istemek	3.93	1.08	.319
Hayatta sürekli değişikliği istemek	3.92	1.03	.291
Esprili olmak	4.16	.91	.283
Cronbach Alfa	: .7909		
Eigendeğeri	: 2.806		
Açıklanan Varyans [%]	: 5.02		

Sosyal güç, zenginliğin, dış görünümün ve sürekli değişikliğin bir türevidir. Bu anlamda gücü temsil eden değişkenler sırasıyla şöyledir: Ne pahasına olursa olsun sınıfı geçmek, Ne pahasına olursa olsun zengin olmak, Üniversiteyi mutlaka kazanmak, Dersten aldığı notları önemsemek, Okulda başarılı olmak, Hırslı olmak, Toplumda itibar sahibi olmak,

Her şeyin başının para olduğuna inanmak, Bütün gerçekleri bilmek istemek ve Esprili olmaktır.

Rahatlık ve konformizmi ise şu değişkenler temsil etmektedir: Zengin olmak, konforlu bir hayat istemek, Neşeli olmak, Memleket sorunlarına üzülme kense kendi mutluluğu ile ilgilenmek, Dış görünümüne önem vermek, Heyecan verici bir yaşamı tercih etmek, Hayatta sürekli değişikliği istemek.

Faktör yüklemesi en yüksek olan ilk beş değişkene bakıldığında güç ve rahatlık değerlerinin birlikte iç içe olduğu görülecektir. Bu faktör altında toplanan değer ifadelerinin aritmetik ortalaması diğer üç faktörle kıyaslandığında daha düşük olduğu, buna karşılık standart sapmalarının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Daha açık bir ifade ile lise gençliğinin güç elde etme ve rahatlık konularında homojen bir karakter sergilemediği, bu eğilimin belli bir kesimde öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bu husus aşağıda ANOVA analizi sırasında daha açık bir şekilde ele alınacaktır.

4. faktörümüz olan güç ve rahatlık bağlamında erkek ve kız öğrenciler arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($F=.002;p=968$).

Sosyal güç ve rahatlık faktörü açısından, örneklemimize aldığımız iller arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($F=14.758;p=.000$).

Aşağıdaki tabloda yer alan ortalamalara bakıldığında Diyarbakır'ın .247'lik ortalama ile sosyal güç ve konformizm değerlerini en fazla öne çıkaran il olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, Antalya ve İstanbul takip etmektedir. Buna karşılık en düşük il ise İzmir'dir. Bu sonuçlardan Diyarbakır'da okuyan lise gençliğinin ilk sırada yer alması manidardır. Bunun sebebi olarak da, bu ilimizde son on yıldır yoğun bir biçimde yaşanan terör ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksullukla ilişkili olduğu düşünülebilir.

TABLO 39: Güç ve Rahatlık faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Konya	-.068	.969
Antalya	.219	.932
Elazığ	.074	.991
İstanbul	.119	1.007
Diyarbakır	.247	.964
Samsun	-.091	.936
İzmir	-.506	-.984

Söz konusu iller arasında çoklu karşılaştırma analizi yapılmış, sosyal güç ve konformizm eğilimi açısından da en düşük skoru elde eden İzmir’le diğer tüm illerimiz arasında, anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca en yüksek skoru elde eden Diyarbakır’ın Konya ve İzmir arasında anlamlı bir fark oluşturduğu tespit edilmiştir.

Sosyal güç ve Konformizm eğilimi faktörü açısından ise sosyo-ekonomik seviyeler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($F=1.238;p=.233$).

Beşinci faktör toplam varyansın %4.40’ını açıklayan ve eigendeğeri 1.92 olan Milliyetçilik adını verdiğimiz faktördür.

Faktör altında toplumun değer ifadeleri ise sırasıyla şöyledir: Vatani her şeyden çok sevmek, Vatan için ölümü göze almak, Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak, Türk adaletine güvenmek, Vergisini düzenli vermek, Ulusal güvenliği önemsemek, Milliyetçi olmak, Kanunlara saygılı olmak, Tarihi eserleri korumak, Az vergi vermek için fazla masraf göstermek.

TABLO 40: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 5: Milliyetçilik

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 5: Milliyetçilik			
Vatani her şeyden çok sevmek	3.85	1.20	.758
Vatan için ölümü göze almak	4.02	1.20	.706
Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak	3.95	1.09	.652
Türk adaletine güvenmek	3.26	1.39	.617
Vergisini düzenli vermek	4.05	1.00	.605
Ulusal güvenliği önemsemek	4.26	.92	.581
Milliyetçi olmak	3.54	1.32	.524
Kanunlara saygılı olmak	4.09	.98	.517
Tarihî eserleri korumak	4.30	.84	.381
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek	2.27	1.23	-.262
Cronbach Alfa	: .772		
Eigendeğeri	: 2.284		
Açıklanan Varyans [%]	: 4.40		

Bu ifadeler içinde, Vatani her şeyden çok sevmek, Vatan için ölümü göze almak ve Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak, Milliyetçilik faktörüne en yüksek yüklemeyi yapan değer ifadeleri olarak görülmektedir. Söz konusu değer ifadelerinin yüklemeleri, ikinci faktörde yer alan Dinî-Geleneksel değer ifadeleri ile birlikte, bütün faktörlerde yer alan diğer ifadelerden daha fazladır. Ancak söz konusu ifadelerin ortalamaları diğerlerine göre daha büyük, standart sapmaları daha yüksektir. Bunun anlamı ise, lise gençliğinin, Milliyetçilik faktörü altında birliktelik gösteren ilk üç ifadeye, katılımının diğerlerine göre pek yüksek olmadığı ve homojen bir karakter sergilediğidir. Ne var ki kayda değer bir kesim bu değer ifadelerine oldukça yüksek katılım göstermektedir.

Milliyetçilik faktörünün beşinci sırada yer alması ve katılım noktasında heterojen bir dağılım sergilemesi beklentilerimizi karşılamamıştır. Ulus devletlerde, toplumun üyesi olan her bireyin milliyetçi değer yargılarına katılımının yüksek olması beklenir.

Gözlemlerimize göre bu faktör altında birliktelik gösteren milliyetçi değer ifadelerinin daha düşük ortalama ve yüksek varyans göstermesi, ülkemizde sözü edilen ifadelere siyasal bir anlam yüklenmesi ile ilgilidir. Nitekim aynı faktör altında yer alan ve siyasal bir içerikten uzak olan, kanunlara saygılı olmak, tarihi eserleri korumak ve vergisini düzenli vermek gibi ifadelerin daha yüksek ortalamaya sahip olmaları bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

“Az vergi vermek için fazla masraf göstermek”, değer ifadesi faktöre olumsuz bir yükleme yapmıştır. Bunun anlamı “Az vergi vermek için fazla masraf göstermemek” şeklinde bir madde olsaydı, anlamlı bir yüklemeyle sahip demek değildir. Sadece az vergi vermek için fazla masraf göstermek, bu faktörle olumsuz bir ilişki içindedir diye yorum yapılabilir.

Milliyetçilik faktörü açısından, örneklemimizdeki erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F=.284;p=.594$). Bu sonuca göre, “Cinslerden biri diğerine oranla daha milliyetçidir.” şeklinde bir değerlendirme yapmasına imkân vermemektedir.

Milliyetçilik faktörü açısından, lise türleri arasında ise anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($F=12.509;p=.000$).

Aşağıdaki tabloda yer alan ortalamalara bakıldığında, meslek liselilerin milliyetçilik faktöründe en yüksek ortalamayı aldığı görülmektedir. İkinci sırada normal liseler, üçüncü sırada Anadolu liseleri vardır. İ.H.L. ise son sırada yer almıştır.

TABLO 41: Milliyetçilik faktörünün, okullara göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALAR
Normal lise	.016	.968
Anadolu lisesi	-.150	1.22
İ. H. L.	-.314	.979
Meslek lisesi	.157	.860

Söz konusu liseler arasında çoklu karşılaştırma analizi yapılmış (Ek: 1, Tablo: 9), buna göre meslek liselerinde okuyan öğrencilerin ortalamaları ile, diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerin ortalamaları arasında, anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Milliyetçilik faktörü açısından, örneklemimize aldığımız iller arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($F=11.26; p=.000$).

Aşağıdaki tabloda yer alan ortalamalar bakıldığında, Antalya .329 ortalama ile Milliyetçilik değerlerini önemsemeye ilk sırayı almıştır. Bunu sırasıyla; Samsun, Konya, İzmir, Elazığ ve İstanbul takip etmektedir. Antalya'nın Milliyetçilik değerlerini önemsemeye diğer illere oranla daha ön sıraya çıkması, Akdeniz bölgesinin özellikle son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yoğun göç alması ve bu bölgelerdeki terör olaylarına bir tepki olarak değerlendirilebilir. Nitekim Milliyetçi söylemlere sahip partilerin Akdeniz bölgesinde yoğun bir oy almaları bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu iller içinde en yüksek ortalamayı alan Antalya ile Elazığ, İstanbul ve Diyarbakır'ın ortalamalarının farkının anlamlı olduğu çoklu karşılaştırma analizi yapıldığında da açıkça görülmektedir (Ek: 1, Tablo: 10).

TABLO 42: Milliyetçilik faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALAR
Konya	.085	.852
Antalya	.329	.812
Elazığ	-.039	.985
İstanbul	-.229	1.09
Diyarbakır	-.329	1.24
Samsun	.218	.754
İzmir	.073	.949

Milliyetçilik faktörü açısından sosyo-ekonomik seviye açısından ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($F=.885$; $p=.472$).

Son faktörümüz, toplam varyansın %3.69'unu açıklayan ve Eigendeğeri, 1.92 olan "dürüstlük" adını verdiğimiz faktördür. Bu faktörün Cronbach Alfa değeri ise oldukça düşük çıktığı için bu faktöre yönelik sonuçlara ve yorumlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

Bu faktörde yer alan 6 değer ifadesinden 4 tanesi faktöre olumsuz yükleme yapmıştır. Bunlar sırasıyla: İnsanlarla alay etmek, Mahkemede yalancı şahitlik yapmak, Bir kimse hakkında dedikodu yapmak ve Bazı durumlarda yalana başvurmadır. Öte yandan, Her zaman dürüst olmak ve Ne olursa olsun yalan söylememek ifadeleri ise faktöre olumlu yükleme yapmıştır.

Faktöre olumsuz yükleme yapan, insanlarla alay etmek ve mahkemede yalancı şahitlik yapmak ifadelerine katılmama yönünde bir konsensüs söz konusudur. Bunun tersine her zaman dürüst olmak ifadesine bir katılım mevcuttur. Bu üç değer ifadesiyle ilgili görüşler, homojen bir nitelik göstermektedir. Ayrıca, "bir kimse hakkında dedikodu yapma" ifadesi, gençliğin katılmama yönündeki eğilimine rağmen homojen bir nitelik göstermektedir. Diğer bir ifade ile, dedikodu yapılabileceği kanaati bir kısım genç arasında kabul görmektedir.

TABLO 43: Değerler İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 6: Dürüstlük

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 6: Dürüstlük			
İnsanlarla alay etmek	1.55	1.03	-.448
Mahkemede yalancı şahitlik yapmak	1.46	.91	-.428
Her zaman dürüst olmak	4.50	.79	.420
Bir kimse hakkında dedikodu yapmak	1.80	1.14	-.380
Bazı durumlarda yalana başvurmak	3.11	1.21	-.378
Ne olursa olsun yalan söylememek	3.66	1.25	.364
Cronbach Alfa	: .1009		
Eigendeğeri	: 1.921		
Açıklanan Varyans [%]	: 3.69		

Birbirine zıt anlamlar içeren ama sonuçta aynı noktada buluşan, Bazı durumlarda yalana başvurmak ve Ne olursa olsun yalan söylememek değer ifadelerinin hem ortalama, hem de standart sapma değerleri, birbirine oldukça yakın bulunmuştur. Bu da, yalana başvurma konusunda iki farklı görüşün olduğunu bize göstermektedir. Halbuki “yalana başvurma” geleneksel ve evrensel değerler sistemi içinde cezai yaptırım olan bir tutumdur.

Altıncı ve son faktörümüz olan “Dürüstlük” faktörü açısından, erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F=.076;p=.782$). Bu durum, erkeklerin ya da kızların daha dürüst oldukları konusunda bir değerlendirme yapma imkânı vermemeye yol açmıştır.

Yine “Dürüstlük” faktörü açısından lise türleri arasında bir farklılığın olup olmadığı incelenmiş, istatistikî olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($F=1.109;p=.344$).

“Dürüstlük” faktörü açısından örneklemeimize giren iller arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($F=10.675;p=.000$).

TABLO 44: Dürüstlük faktörünün illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Konya	.117	.892
Antalya	.057	.948
Elazığ	-.075	.974
İstanbul	-.144	1.011
Diyarbakır	.263	1.030
Samsun	.235	1.016
İzmir	-.357	.975

Yukarıdaki tabloda yer alan ortalamalara bakıldığında, dürüstlük bağlamında sırasıyla: Diyarbakır, Samsun ve Konya öne çıkmaktadır.

Çoklu karşılaştırma analizine göre ise Konya ve Antalya'nın İzmir'le, Elazığ'ın Diyarbakır, Samsun ve İzmir'le, İstanbul'un ise Diyarbakır ve Samsun'la aralarındaki farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir.

Dürüstlük faktörü açısından sosyo-ekonomik seviye ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($F=4.181;p=.002$).

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, bu faktörde sosyo-ekonomik seviyenin aldıkları ortalamalara bakıldığında, alt statüdeki kişilerin daha yüksek skorlar elde ettikleri tespit edilmiştir.

TABLO 45: Dürüstlük faktörünün SES'e göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

SES	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
en alt statü	.701	1.061
alt statü	.307	1.023
orta statü	-.110	.949
orta üst statü	.160	1.077
üst statü	-.035	1.536

Yine çoklu karşılaştırma analizinde (Ek: 1, Tablo: 12), en alt statüdeki bireylerin ortalamalarıyla; üst statüdeki bireylerin ortalamalarının farkı, anlamlı bulunmuştur.

3.4. Kurumların Aritmetik Ortalaması Ve Standart Sapma Puanlarının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, örneklemimiz içine giren lise gençliğinin, soru formunda oluşturduğumuz, toplumsal yaşamda önemli işlevlere sahip olan kurumları önemseme durumları test edilmiş ve verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Burada yer alan kurumlara, gençlerin verdikleri cevapların güvenilirliği istatistikî olarak test edilmiş ve güvenilirliği (Cronbach Alfa) : .8974 olarak bulunmuştur.

TABLO 46: Kurumların A.O. ve SS Puanları

KURUMLAR	ARİTMETİK ORTALAMA	STANDART SAPMA
Eğitim	4.87	.40
Sağlık	4.83	.54
Aile	4.80	.53
Ahlak	4.75	.58
Üniversite	4.64	.68
Kitap	4.60	.72
Okul	4.59	.71

Hukuk	4.58	.74
Öğretmen	4.58	.75
Vatan	4.58	.81
Bayrak	4.53	.86
Din	4.53	.88
Ekonomi	4.48	.78
Arkadaş	4.46	.71
Spor	4.46	.80
Sanayi	4.41	.83
Şehitlik	4.37	.96
Kanun	4.35	.90
Millet	4.35	.90
Ordu	4.35	.98
Devlet	4.32	.95
Cami	4.30	1.02
Tarım	4.30	.82
Yargı sistemi	4.19	1.08
Sosyal güvenlik kurumları [SSK, Emekli Sandığı]	4.16	.95
Akraba	4.04	.91
Anayasa	4.04	1.03
Müzik	4.02	1.04
Polis	4.00	1.17
Tiyatro	3.94	1.05
Seçim	3.92	1.16
Sinema	3.89	1.06
Hükümet	3.88	1.16
Vergi	3.85	1.08
Para	3.78	1.11
Milliyetçilik	3.75	1.31
Kahramanlık	3.61	1.17
Sendikalar	3.58	1.08
Belediye	3.54	1.00
Parlamento	3.30	1.13
Medya	3.23	1.33
Banka	3.19	1.11

Bürokrasi	3.19	1.14
Partiler	3.04	1.27
Borsa	2.90	1.21

Yukarıdaki tabloda, deneklere sorulan kurumlar ile bunların ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deneklerin değerlendirilmesine sunulan bu kurumlar, bugün evrensel olarak bütün toplumlarda yer alan ve bizim toplumsal yaşantımızda önemli işlevlere sahip olan temel kurumlardır.

Her bir kurum için 5'li Likert tipi bir skala üzerinde; 1. Tamamen önemsiz, 5. Tamamen önemli şeklinde kategorilerde bu kurumlara deneklerin katılım düzeyleri ölçülmüştür.

Buna göre, Aritmetik ortalaması, 4.50 ve daha üzerinde olan 12 kurum, yüksek düzeyde katılım yönünde birliktelik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu kurumlar en yüksek ortalamadan başlamak üzere sırasıyla; Eğitim, Sağlık, Aile, Ahlâk, Üniversite, Kitap, Okul, Hukuk, Öğretmen, Vatan, Bayrak ve Din'dir.

Söz konusu toplumsal kurumların, bu ortalama aralığında iki ana bölümde toplandığını görüyoruz. Birinci bölümde, eğitim ve öğretimle ilgili temel kurumlar yer almaktadır. Bu kurumlar sırasıyla; Eğitim, Üniversite, Kitap, Okul ve Öğretmen'dir. Söz konusu kurumların AO ve SS puanlarına baktığımızda, ortalamalarının yüksek, SS puanlarının da düşük olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile, liseli gençlerin eğitim ve öğretimle ilgili kurumlara yüksek katılım gösterdiği ve gençler arasında homojen bir dağılıma sahip olduğudur.

Halen bir eğitim kurumunda eğitim ve öğretimini sürdüren lise gençliğinin, eğitim-öğretimle ilgili kurumlara yüksek katılım göstermeleri oldukça anlamlıdır. Özellikle ülkemizde yaşanan hızlı ekonomik ve sosyal değişme ve buna bağlı olarak da eğitim alanında yaşanan ciddi sorunlara rağmen, söz konusu kurumlara gençlerin yüksek

katılım göstermeleri, bu kurumların toplumsal işlevleri göz önüne alındığında oldukça dikkat çekici bir durumdur.

Bu bölümde yer alan ikinci grupta toplanan kurumlar ise, toplumun temel kurumları olarak kabul edilen aile, hukuk, din, sağlık ve ahlâktır. Ayrıca, bir sonraki dilimde yer almasına rağmen 4.48 ortalama ile Ekonomi kurumunu da bu grup içinde değerlendirdiğimizde, temel toplumsal kurumların yer aldığı bir grup olduğu görülmektedir.

Toplumun çekirdeği kabul edilen Aile kurumunun, toplumda insanların manevi ihtiyaçlarını karşılayan Din kurumunun, toplumsal yaşamda hak ve adaleti sağlayan Hukuk kurumunun ve ekonomik yaşamı düzenleyen ekonomi kurumunun gençler arasında yüksek ortalama almaları oldukça anlamlıdır. Bu durum, gençler arasında yüksek katılımın ve homojen bir dağılımın göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Önceki bölümde; gençlerin değer yargılarına katılımlarını incelerken yaptığımız yorumları da dikkate aldığımızda, Türk lise gençliğinin söz konusu temel toplumsal kurumlara yüksek katılım göstermesi, Türk toplumunun geleceği açısından oldukça anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca bu grup içinde yer alan, Milli değerlerle ilgili, iki temel kurum olan vatan ve bayrak, gençler tarafından yüksek katılım göstermektedir. Bir ulus halkının bu iki kuruma yüksek bağlılığı, toplumsal bilinç ve millet olma özelliği açısından çok önemlidir. Gençlerin önemli bu iki kurumu benimsemeleri ve yüksek katılımları oldukça anlamlı bir sonuçtur. Yine bu iki kurumun standart sapmalarının düşük olması da, liseli gençler arasında homojen bir dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Aritmetik ortalaması: 4.00 ile 4.49 arasında olan kurumlarda katılımın yüksek olduğu söylenebilir. Bu toplumsal kurumlar sırasıyla, Arkadaş, Spor, Sanayi, Şehitlik, Kanun,

Millet, Ordu, Devlet, Cami, Tarım, Yargı Sistemi, Sosyal Güvenlik Kurumları, Akraba, Anayasa, Müzik ve Polistir.

Burada toplanan kurumları da ağırlıklı olarak iki kategoride değerlendirebiliriz. Birincisi “Millî ve Dinî kurumlardır” ki bunlar: Kanun, Millet, Ordu, Devlet, Yargı Sistemi, Anayasa, Polis, Şehitlik, Cami ve Akrabadır. Bu kurumların aritmetik ortalamalarının yüksek olması, gençlerin bu kuruma atfettikleri değerlerin olumlu olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca standart sapmalarına baktığımızda ise SS puanlarının düşüklüğü, gençler arasında homojen bir katılım gösterdiğini açıklamaktadır. Standart sapması 1’in üstünde olan dört kurum Cami, Yargı Sistemi, Anayasa ve Polis yüksek ortalama almakla beraber SS puanı 1’in üstünde olduğundan diğer kurumlara göre daha heterojen bir görünümde dir. Diğer bir ifade ile bu kurumlar üzerindeki değerlendirmeler değişkenlik göstermektedir. Bu durum, kanaatimizce son beş yıllık dönemde yaşanan siyasal ve toplumsal olaylarda söz konusu kurumların fazlaca yıpratılmış olmasıyla açıklanabilir. Bu kategoride yer alan ikinci kurum ise; “Boş zaman kurumları” olarak ifade ettiğimiz Arkadaş, Spor, Müzik ve bir alt grupta yer almasına rağmen ortalaması itibariyle bu grupta değerlendirdiğimiz Tiyatrodur.

Söz konusu bu kurumlarda, arkadaş ve sporun aritmetik ortalamaları ve standart sapmalarının yüksek olduğu, gençler arasında genel katılımı birli kte homojen bir özelliğe sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Gençliğin toplumsallaşmasında çok önemli bir işleve sahip olan boş zaman kurum ve değerlerinin gençlik tarafından, oldukça önemsendiği tablodaki verilerden anlaşılmaktadır. Sosyolojik olarak, gençliğin dinamizmini kaybettirmeden olumlu bir şekilde kullanmasını sağlamak, hem toplumsal hem ekonomik kalkınma açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla, boş zaman kurumlarının Türk gençliğinin yönlendirilmesi için önemli bir araç niteliği taşıdığını görmekteyiz.

Burada dikkati çeken bir durum da, Müzik ve Tiyatronun gençler arasında homojen bir dağılım göstermemesidir. Bu durum, Türk toplumunda, bu iki boş zaman kurumunun oldukça siyasallaşmasıyla açıklanabilir. Çünkü Türkiye’de Tiyatro tamamen

siyasallaşırken; müzik ise bir taraflıyla siyasal bir görünüm verirken diğer taraftan da sanattan uzak bir boyuta taşınmaktadır. Ayrıca, son yıllarda müzikte cinsel sapma ve kültürel yozlaşmanın oldukça yoğun bir şekilde kendini hissettirdiği görülmektedir. Bu da gençler arasında müziğe duyulan güvensizliğin bir gerekçesi olarak ifade edilebilir. Nitekim, ileride göreceğimiz gibi kurumlar siyasallaştıkça ona olan güven de önemli bir azalmanın var olduğu karşımıza çıkacaktır.

Ayrıca, bu kategori içinde sanayi, tarım ve sosyal güvenlik kurumları da yer almaktadır.

Aritmetik ortalaması; 3.00 ile 3.99 arasında yer alan kurumlar, lise gençliğinin katılımının düşük olduğu kurumlardır. Bu kurumlar genel olarak, demokratik siyaset sisteminin ana unsurları olarak görülen temel kurumlarla, ekonomik kurumlar içinde yer alan diğer ekonomik kurumlardır. Bu kurumlar sırasıyla: Seçim, Sinema, Hükümet, Vergi, Para, Milliyetçilik, Kahramanlık, Sendikalar, Belediye, Parlamento, Medya-Banka, Bürokrasi, Partiler ve Borsadır.

Bu kurumlar içinde en düşük ortalamayı ve standart sapmayı alan kurum ise “Borsa”dır. Modern kapitalist toplumlarda ekonomik işleyişin önemli kurumlarından biri olan borsaya olan bu güvensizlik oldukça anlamlıdır.

Belediyenin bu faktör içinde yer alması oldukça dikkat çekicidir. Oysa belediyeler ekonomik bir kurum olmaktan çok halka hizmet veren bir kamu kuruluşudur. Bu durum, belediyelerin yatırımcı yönlerini ön plana çıkarmalarıyla açıklanabilir.

Bu son kategoride yer alan Milliyetçilik’in düşük skor elde etmesi ve SS puanlarının da oldukça yüksek oluşu dikkati çekmektedir. Halbuki, Milliyetçilik’in içini dolduran Vatan, Bayrak, Millet, Ordu, Devlet gibi kurumlar yüksek ortalama ve düşük standart sapma skorları elde etmişti. Bu durumu, değer ifadelerini analiz ederken de izah ettiğimiz gibi Milliyetçilik kavramının siyasal bir anlam kazanmasıyla da izah

edebiliriz. Ayrıca, daha dinî bir kavram olan “Şehitlik” yüksek aritmetik ortalama ve düşük bir SS ile değer bulmuşken; millî bir anlam yüklenen “Kahramanlık” düşük skor elde etmiş, SS puanı da yüksek olmuştur. Bu da Spor’dan sokak kabadayılığına kadar olur olmaz her yerde “kahraman” sözcüğünün kullanılması bu kavramın içinin boşaltılmasına yol açmıştır.

3.5. Kurumların Faktör Analizleri Ve Anova Sonuçları

Araştırmamızın ikinci bölümünü oluşturan “Kurumlara ait değerler”in içerdikleri alanları da belirlemek için, genel değerler bölümünde olduğu gibi verilerimizi yine varimax rotasyonlu bir faktör analize tabi tuttuk. Eigen değeri 1’den daha büyük kriterine göre, toplam varyansın %55.83’ünü açıklayan 9 faktör çözümü ortaya çıkmıştır.

Buna göre ilk faktör toplam varyansın %9.42’sini açıklayan eigen değeri 19.87 olan “Milliyetçilik” adını verdiğimiz kurumlardır.

Bu faktör altında toplanan kurumlar sırasıyla; Vatan, Şehitlik, Milliyetçilik, Bayrak, Ordu, Millet, Polis ve Kahramanlıktır.

Bu kurumlar içinde, Vatan ve Şehitlik, Milliyetçilik faktörüne en yüksek yüklemeyi yapan kurumlar olarak görülmektedir. Önceki bölümde yer alan değer ifadeleri içinde beşinci faktörümüz olan “Milliyetçilik” faktörün yüklemelerinde de en yüksek yüklemeyi alan birinci değer yargısı “vatanı her şeyden çok sevmek” (.758), ikinci değer yargısı ise, “vatan için ölümü göze almak” (.706) tı. Bu değer ifadelerinden birincisinin kurumsal karşılığı “Vatan” iken, ikinci değer yargısının kurumsal karşılığı da “Şehitlik”tir.

TABLO 47: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 1: Milliyetçilik

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 1: Milliyetçilik			
Vatan	4.58	.81	.702
Şehitlik	4.37	.96	.701
Milliyetçilik	3.75	1.31	.668
Bayrak	4.53	.86	.643
Ordu	4.35	.98	.612
Millet	4.35	.98	.585
Polis	4.00	1.17	.547
Kahramanlık	3.61	1.17	.477
Cronbach Alfa	: .8098		
Eigendeğeri	: 19.868		
Açıklanan varyans [%]	: 19.87		

Bu durumda, liseli gençlerin, bir toplum için çok önemli değere sahip bu iki unsura önemli yüklem yapması oldukça anlamlıdır. Yine bu iki kurumun ortalamalarının yüksek olması ve SS'lerinin düşük olması, gençler arasında geniş bir homojenliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu faktör altında toplanan diğer kurumlar ise sırasıyla; Milliyetçilik, Bayrak, Ordu, Millet, Polis ve Kahramanlık'tır.

Kurumlar bağlamında "Milliyetçilik" adını verdiğimiz faktörün yüklemelerinin yüksek çıkması ve birinci faktör olarak tespit edilmesi oldukça anlamlıdır.

Ne var ki, önceki bölümde ele aldığımız değer yargıları yüklemesinde "Milliyetçilik" beşinci faktör olarak karşımıza çıkmıştı ve beklentilerimizi karşılamadığını ifade etmiştik. Kurumlar bağlamında ise, birinci faktör olarak karşımıza çıkması ve yüklemelerinin yüksek olması ilk bakışta bir çelişki olarak algılanabilir. Oysa bunun anlamı; daha önce de belirttiğimiz gibi, söz konusu değer ifadelerine siyasal anlam yüklenmesi ve mevcut realitedeki uygulamadır. Birçok çevreden farklı söylemler

dahilinde “Milliyetçilik” söyleminin sıklıkla kullanılması ve birçok kavramın yıpratılmış olması, kanaatimizce böyle bir sonucun ortaya çıkmasının en önemli nedeni olarak gösterilebilir.

Çeşitli değer ifadelerine oranla kurumlar bağlamında, Türk gençliğinin, milliyetçilik kurumlarına, yüksek yüklemeler yapması, soyut temel toplumsal kurumlara güvenin ve inancın yüksek olması ile açıklanabilir. Bu durum temel milli kurumlarımıza gençliğin güveninin ve inancının sürmesi olarak değerlendirilebilir.

Bu faktör içinde dikkati çeken diğer bir husus ise “Vatan” ve “Şehitlik” gibi kurumlara, hem kurumsal hem de bunlarla ilgili değer ifadelerine yüksek katılım söz konusu iken; diğer Milliyetçilik kurumlarına yüksek katılımın sadece kurumsal bağlamında olduğudur.

Milliyetçilik kurum faktörü açısından erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F=3.071;p=.080$). Değerler bağlamında da cinsiyetler arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Yine milliyetçilik kurum faktörü açısından, lise türleri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F=2.386;p=.0679$). Değerler bağlamında Meslek liseleri daha yüksek katılım gösterdikleri tespit edilmişti.

Milliyetçilik kurum faktörü açısından, örneklemimize aldığımız iller arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=14.244;p=.000$).

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, faktör ortalaması en yüksek olan iller sırasıyla, Samsun, Antalya, Konya ve Elazığ’dır. Daha sonra ise sırasıyla; İstanbul, Diyarbakır ve İzmir gelmektedir. SS puanlarına baktığımızda da ilk dört ilin SS puanını düşük olduğunu görmekteyiz. Başka bir ifadeyle bu illerdeki gençlerin milliyetçilik

kurumlarına güveni homojen bir dağılım göstermektedir. İstanbul, Diyarbakır ve İzmir negatif skorlar elde etmişlerdir.

TABLO 48: Milliyetçi kurum faktörünün, illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	.212	.766
Antalya	.248	.781
Elazığ	0.90	.950
İstanbul	-.187	1.139
Diyarbakır	-.270	1.037
Samsun	.338	.654
İzmir	-.272	1.210

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına bakıldığında (Ek: 1, Tablo: 13), yukarıdaki iller arasında Samsun, Antalya, Konya ve Elazığ'ın ortalamaları pozitif; İstanbul, Diyarbakır ve İzmir'in ortalamaları negatif değer yüküdür. Ortalamaları pozitif olan iller ile negatif olan iller arasındaki ortalamaların farkının anlamlı olduğu görülmektedir.

Milliyetçilik kurum faktörü açısından, örneklemimizdeki deneklerin sosyo-ekonomik seviyeleri arasında ise anlamlı bir farklılık söz konusu değildir ($F=1.681;p=.152$).

İkinci faktörümüz, toplum varyansın %6.55'ini açıklayan ve eigendeğeri: 8.938 olan "Geleneksel-Dinî" adını verdiğimiz kurumlardır.

Bu faktör altında toplanan kurumlar sırasıyla; Ahlâk, Akraba, Din, Cami ve Aile'dir. Bu kurumların faktör yüklemeleri oldukça yüksektir.

Geleneksel-Dinî kurum faktörü açısından, erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($F=17.608;p=.000$).

TABLO 49: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 2: Geleneksel-Dinî

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 2: Geleneksel-Dinî			
Ahlâk	4.75	.58	.768
Akraba	4.04	.91	.707
Din	4.53	.88	.704
Cami	4.30	1.02	.680
Aile	4.80	.53	.664
Cronbach Alfa	: .7920		
Eigendeğeri	: 8.938		
Açıklanan varyans [%]	: 6.55		

Faktördeki ortalamalara ve standart sapma puanlarına bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla geleneksel dinî kurumlara daha yüksek değer attıkları ortaya çıkmıştır. Erkeklerin ortalamaları .100; SS puanları .908 iken; kızların ortalamaları -.124 ve SS puanları ise 1.09'dur. Bir diğer ifade ile kızlar, erkeklerden daha az Geleneksel-Dinî değerleri öne çıkarmaktadırlar.

Geleneksel dinî kurum faktörü bağlamında lise türleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($F=12.136; p=.000$).

TABLO 50: Geleneksel-dinî kurum faktörünün lise türlerine göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Normal lise	-.080	.995
Anadolu lisesi	-.010	1.043
İ. H. L.	.423	.638
Meslek lisesi	-.050	1.064

Yukarıdaki tabloda yer alan faktör ortalamalarına göre, İ.H.L. öğrencileri en yüksek ortalamaya sahip olarak geleneksel dini kurumları oldukça yüksek bir skorla öne çıkarmaktadırlar. SS puanları ise oldukça düşüktür. Diğer lise öğrencilerinin hepsi eksi yükleme yapmışlar ve bu skorların birbirine yakın olduğu görülür.

Bir önceki bölümde de, okullar arası farklılıktan da aynı şekilde İ.H.L. öğrencilerinin geleneksel değerlere oldukça yüksek bir skor yüklediklerini tespit etmiştik.

Bu durum İ.H.L.'nin ağırlıklı olarak dinî eğitim veren okullar oldukları düşünülürse, oldukça anlamlı bir sonuç olduğu görülecektir.

Lise türleri arasında çoklu karşılaştırma analizine göre (Ek: 1,Tablo14), İ.H.L. öğrencileriyle, diğer lise türleri arasındaki farklılık da anlamlı çıkmıştır.

Geleneksel faktör bağlamında, şehirler arasında da anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=10.72;p=000$).

TABLO 51: Geleneksel–Dinî kurum faktörünün, illere göre faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	.100	.713
Antalya	-.420	1.455
Elazığ	.266	.797
İstanbul	-.139	1.140
Diyarbakır	.093	.941
Samsun	.235	.552
İzmir	-.070	.974

Yukarıdaki tabloda yer alan faktördeki ortalamalara göre, sırasıyla, Elazığ, Samsun, Diyarbakır ve Konya Geleneksel–Dinî kurumlar faktörüne en çok önemi veren iller

olarak gözükmektedir. Faktör ortalamalarının en düşük olduğu iller sırasıyla; İzmir, İstanbul ve Antalya'dır. Bu illerin ortalamaları negatiftir. SS puanları itibariyle bakıldığında da Antalya ve İstanbul dışındaki illerin skorlarının 1'in altında olduğu dolayısıyla homojen bir karakter taşıdığı, Antalya ve İstanbul'un ise oldukça heterojen bir görüntü sergilediği anlaşılmıştır.

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına bakıldığında (Ek: 1, Tablo15) Antalya'nın diğer bütün illerle, İstanbul'un da İzmir dışında kalan bütün illerle ortalama farkı anlamlı bulunmuştur.

Sosyo-ekonomik seviye açısından ise, Geleneksel-Dinî kurumları önemseme açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F=1.650;p=.159$).

Üçüncü faktör toplam varyansın %6.54'ünü açıklayan ve Eigendeğeri 5.107 olan "Hukuk Devleti" adını verdiğimiz kurumlardır.

Bu faktör altında toplanan kurumların yüklemeleri sırasına göre şöyledir: Anayasa, Yargı sistemi, Kanun, Vergi, Devlet ve Hükümet'tir.

Hukuk devleti için temel öğeler olan bu kurumlar üçüncü faktör altında birliktelik göstermiş ancak faktör yüklemeleri, diğer faktörler kadar yüksek skorlar elde etmemiştir. Faktör analizinin tanıtımında da belirtildiği üzere faktör yüklemesi, her bir değişken ile faktör arasında bulunan genelleme derecesidir. Faktör yüklemeleri niceliksel ilişkileri gösterir. Faktör yüklemesi, "0"dan uzaklaştıkça faktörden değişkene yapılabilecek genellemeler de artar. Dolayısıyla, Hukuk devleti adı altında ifade ettiğimiz üçüncü faktörümüz devlet ve hükümet değişkenlerine en düşük yüklemeyi yaparak bu değişkenlere [kurumlara] Hukuk devleti içinde daha az itibar edildiği anlamını taşır.

TABLO 52: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 3: Hukuk Devleti

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 3: Hukuk Devleti			
Anayasa	4.04	1.03	.640
Yargı sistemi	4.19	1.08	.635
Kanun	4.35	.90	.572
Vergi	3.85	1.08	.492
Devlet	4.32	.95	.480
Hükümet	3.88	1.16	.442
Cronbach Alfa	: .8074		
Eigendeğeri	: 5.107		
Açıklanan varyans [%]	: 6.54		

Hukuk devleti kurumları faktörü açısından, cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır ($F=8.397;p=.004$).

Cinsiyetler açısından faktör ortalamalarına baktığımızda, kızların ortalaması .086; SS puanları ise .951, erkeklerin ortalaması ise -.070 ve SS puanları ise 1.032'dir. Bu durumda kızların erkeklere oranla "Hukuk Devleti" ile ilgili kurumlara yüksek katılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

Hukuk devleti, kurum faktörü bağlamında, lise türleri arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($F=6.565;p=.000$).

Aşağıdaki tabloya bakıldığında, faktör ortalamalarına göre, Normal lise öğrencilerinin en yüksek ortalamaya sahip olarak hukuk devleti ile ilgili kurumlara oldukça yüksek bir skorla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. İkinci sırayı ise Meslek liseleri almaktadır. Ayrıca hukuk devleti ile ilgili kurumlara yüklemde 3. sırayı Anadolu liseleri son sırayı da İ.H.L. almaktadır.

TABLO 53: Hukuk devleti kurum faktörünün lise türlerinin faktördeki ortalamaları ve SS puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Normal lise	.090	.990
Anadolu lisesi	-.117	1.012
İ. H. L.	-.252	1.085
Meslek lisesi	.042	.948

Lise türleri arasında, çoklu karşılaştırma analizine göre de (Ek: 1, Tablo: 16) normal lise öğrencilerinin Anadolu lisesi ve İ.H.L. öğrencilerine, Meslek liseli öğrencilerinin de İ.H.L. öğrencilerine oranla aralarındaki farklılıkların oldukça anlamlı olduğu görülür.

Hukuk devleti kurum faktörü bağlamında da iller arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ([F=6.037, p=.000).

Aşağıdaki tabloya bakıldığında faktördeki ortalamalarına göre, hukuk devleti ile ilgili kurumlara en çok önem veren iller sırasıyla; İzmir ve Antalya'dır.

Diğer iller, birbirlerine oldukça yakın skorlar elde etmişler ve hepsinin skorlarının negatif olduğu görülmektedir. Çoklu karşılaştırma analizine göre (Ek: , Tablo: 17) , Antalya'nın İzmir dışındaki tüm illerle, İzmir'in de Antalya dışındaki tüm illerle ortalama farkı anlamlıdır.

Hukuk devleti kurumları faktörü bağlamında sosyo-ekonomik seviyeler arasında ise anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır [F = .395 ; p = .812].

TABLO 54: Hukuk devleti kurum faktörünün iller arasındaki faktördeki ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	-.040	.978
Antalya	.207	.906
Elazığ	-.080	.994
İstanbul	-.050	1.090
Diyarbakır	-.210	1.153
Samsun	-.100	.772
İzmir	.261	.925

Dördüncü faktörümüz, toplam varyansın %5.73'ünü açıklayan ve Eigendeğeri; 4.472 olan "Sosyal Aktiviteler" adını verdiğimiz kurumlardır. Yukarıdaki tabloya baktığımızda, bu faktör altında toplanan kurumların yüklemeleri sırasına göre; Sinema, Tiyatro, Müzik, Spor ve Arkadaş'tır.

Arkadaşlık kurumunun AO en yüksek, SS'nin en düşük olmasına rağmen bu faktör altındaki değişkenler arasında birliktelik gösterdiği, diğer değişkenlerle kıyaslandığında, faktöre yüklemesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu da sosyal aktiviteler başlığı altında ifade ettiğimiz, dördüncü faktörle, Arkadaşlık arasında, niceliksel ilişkinin son derece zayıf olduğunu göstermektedir.

Sosyal aktiviteler kurumları faktörü bağlamında, erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir ($F=15.772; p=.000$).

TABLO 55: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 4: Sosyal Aktiviteler

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 4: Sosyal Aktiviteler			
Sinema	3.89	1.06	.753
Tiyatro	3.94	1.05	.743
Müzik	4.02	1.04	.696
Spor	4.46	.80	.638
Arkadaş	4.46	.71	.388
Cronbach Alfa	: .7125		
Eigendeğeri	: 4.472		
Açıklanan varyans [%]	: 5.73		

Faktördeki ortalamalarına baktığımızda, erkeklerin ortalamaları -.090, SS puanları; 1.045 iken, kızların faktördeki ortalamaları; .118 ve SS puanları ise; .927'dir. Bu durumda kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla, sosyal aktivitelerle ilgili kurumlara daha yüksek katılım gösterdikleri görülmektedir.

Sosyal aktiviteler kurumları faktörü açısından, lise türleri arasında da anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=9.327;p=.000$).

TABLO 56: Liselerin aldıkları ortalama ve SS puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALAR
Normal lise	.033	.979
Anadolu lisesi	.111	.967
İ. H. L.	-.369	1.087
Meslek lisesi	.043	.979

Yukarıdaki tablodaki faktör ortalamalarından da görüldüğü gibi, Sosyal aktiviteler kurum faktörünün ortalamaları en yüksek skoru Anadolu liseleri almıştır. Diğer liseli

öğrenciler ise sırasıyla şu şekilde sıralanmaktadır. Meslek liseleri ve normal liseli öğrenciler. Bura da son sırada ise İ.H.L. öğrenciler gelmektedir.

Çoklu karşılaştırma analizine göre de (Ek: 1, Tablo: 18), İ.H.L. ile diğer lise türleri arasındaki ortalama farkı anlamlıdır.

Sosyal aktiviteler kurumları faktörü bağlamında, şehirler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F=5.320;p=.000$).

TABLO 57: Şehirlerin aldıkları ortalama ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	-.111	1.007
Antalya	.237	.903
Elazığ	-.281	1.204
İstanbul	.149	.936
Diyarbakır	.011	.969
Samsun	-.020	.943
İzmir	-.030	.978

Yukarıdaki tabloda yer alan faktörlerdeki ortalamalara göre sırasıyla; Antalya, İstanbul ve Diyarbakır, Sosyal aktiviteler kurumları faktörüne en çok önemi veren iller olarak görülmektedir. Bu üç ili Samsun, İzmir, Konya ve Elazığ takip etmektedir. SS puanları incelendiğinde de Konya ve Elazığ'a göre diğer tüm illerde öğrencilerin bu kurumları önemseme açısından daha homojen oldukları görülür.

Faktör skorları en düşük olan Elazığ ve Konya'nın diğer illerle farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında, çoklu karşılaştırma analizinde (Ek: 1, Tablo 19), Konya'nın Antalya ve İstanbul ile ortalamalar farkı anlamlılık gösterirken, Elazığ'ın Konya dışındaki tüm illerle ortalamalar farkı anlamlı çıkmıştır.

Sosyo-ekonomik seviye açısından ise, sosyal aktiviteler kurumlarını önemseme açısından anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. (F=.455;p=.769).

TABLO 58: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 5: Demokrasi

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 5: Demokrasi			
Partiler	3.04	1.27	,745
Parlamento	3.23	1.33	,640
Seçim	3.92	1.16	,527
Medya	3.23	1.39	,509
Cronbach Alfa	: .6729		
Eigendeğeri	: 3.821		
Açıklanan varyans [%]	: 5.63		

Kurumlar ölçeğimizde beşinci faktör “Demokrasi” adıyla adlandırılmış olup toplam varyansın %5.63’ünü açıklamıştır. Bu faktörün Eigendeğeri ise; 3.821’dir.

Demokrasilerin vazgeçilmez unsurları olan, Partiler, Parlamento ve Seçim bu faktör altında birliktelik gösteren kurumlardır. Burada dikkati çeken bir husus, medyanın bu faktör altında yer almış olmasıdır. Kanaatimizce, demokrasilerde bir güç olan medyanın, siyasal kurumların hemen ardında yer alması, Türkiye’deki medya siyaset ilişkisiyle izah edilebilir.

Demokrasi kurumları faktörü açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (F=8.999;p=.003).

Demokrasi kurumları faktöründe, kızların erkeklere oranla daha yüksek katılım yaptıkları görülmektedir. Kızların ortalaması; .086, SS puanları; .912 iken, erkeklerin

ortalaması; $-.070$ ve SS puanları; 1.059 'dur. Bunun anlamı ise, bu kurumlara kızların erkeklere oranla daha yüksek bir güven duymalarıdır.

Demokrasi kurumları faktörü açısından, lise türleri arasında ise anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($F=1.395;p=.243$).

İller arasında ise Demokrasi kurumları faktörü açısından ise, anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=3.792;p=.001$).

TABLO 59: Şehirlerin aldıkları ortalama ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	$-.111$	$.936$
Antalya	$-.040$	$.964$
Elazığ	$.178$	1.016
İstanbul	$-.137$	1.041
Diyarbakır	$.188$	$.974$
Samsun	$-.100$	$.986$
İzmir	$.065$	$.946$

Buna göre, Demokrasi kurumları faktörü açısından, faktördeki ortalamaları dikkate aldığımızda, en yüksek skor sırasıyla, Diyarbakır, Elazığ ve İzmir'dir. Diğer illerin ortalamaları ise negatiftir. Elazığ ve İstanbul'un SS puanları 1'in üstünde olup heterojen bir görünüm arz etmektedir.

Çoklu karşılaştırma analizine göre ise (Ek: 1, Tablo: 20); Diyarbakır, Elazığ ve İzmir dışındaki illerle, Elazığ'ın Diyarbakır ve İzmir dışındaki illerle ortalamalar farklıdır. İzmir'in ise sadece İstanbul ile ortalamalar farkının anlamlı olduğu görülmektedir.

Sosyo-ekonomik seviyeler arasında, Demokrasi kurumları faktörü açısından ise anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($F=.176,p=.951$).

TABLO 60: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 6: Para ve Ekonomi

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 6: Para ve Ekonomi			
Banka	3.19	1.11	.772
Borsa	2.90	1.21	.727
Bürokrasi	3.19	1.14	.556
Belediye	3.54	1.00	.508
Para	3.78	1.11	.448
Cronbach Alfa	: .6959		
Eigendeğeri	: 3.270		
Açıklanan varyans [%]	: 5.49		

Altıncı faktörümüz, “Para ve Ekonomi” olarak adlandırılmıştır. Bu faktör, toplam varyansın 5.49 açıklarken, eigendeğeri ise; 3.270’dir. Bu faktör altında toplanan kurumlar faktördeki yüklemeleri sırasına göre, Banka, Bürokrasi, Belediye ve Para’dır.

Bu faktör altında birliktelik gösteren değişkenler (kurumlar) arasında, Bürokrasi ve Belediye’nin olmaması gerektiği düşünülebilir. Ancak her iki değişkenin de para ile iç içe bir görüntü sergilemesi, kanaatimizce bu faktöre olumlu yükleme yapması üzerinde etkili olmuştur.

Para ve Ekonomi kurumları bağlamında, erkek ve kız öğrenciler arasında istatistikî açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F=9.563,p=.002$).

Kızların aldıkları ortalamalar ve SS puanlarına bakıldığında, kızların erkeklere kıyasla daha yüksek skorlar elde ettikleri görülmektedir. Kızların ortalaması; -.94 ve SS

puanları; .910'dur. Erkeklerin ortalamaları; -.070 ve SS puanları; 1.057'dir. Ayrıca, kızların erkeklere oranla daha homojen bir katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bir başka ifade ile kızların para ve ekonomi boyutundaki kurumları, erkeklerden daha fazla önemsedikleri anlaşılmaktadır.

Para ve Ekonomi kurumları faktörü açısından ise, lise türleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F=.720;p=.540$).

Para ve Ekonomi kurumları faktörü bağlamında, iller arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=5.284;p=.000$).

TABLO 61: İllerin ortalamaları ve SS puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	-.116	.914
Antalya	.121	.916
Elazığ	.092	1.041
İstanbul	-.059	1.045
Diyarbakır	.158	.877
Samsun	.030	.865
İzmir	-.285	1.078

Tabloda da görüldüğü gibi, Para ve Ekonomi kurumları açısından en yüksek faktör ortalaması sırasıyla; Diyarbakır, Antalya, Elazığ, İstanbul ve Samsun'dur. Konya ve İzmir negatif ortalama skorları ile para ve ekonomi değerlerini en az öne çıkaran iller olmuştur.

Çoklu karşılaştırma analizinde (Ek: 1;Tablo: 21), Konya'nın Antalya, Elazığ ve Diyarbakır ile İzmir'in de Konya dışındaki tüm illerle ortalamalar farkı anlamlı bulunmuştur.

Ayrıca, Para ve Ekonomi kurumu faktörü açısından, sosyo-ekonomik seviyeler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F=.463;p=.763$).

TABLO 62: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 7: Eğitim ve Öğretim

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 7: Eğitim ve Öğretim			
Okul	4.59	.71	.749
Öğretmen	4.58	.74	.659
Kitap	4.60	.72	.612
Eğitim	4.87	.40	.532
Cronbach Alfa	: .6629		
Eigendeğeri	: 2.992		
Açıklanan varyans [%]	: 4.92		

Yedinci faktörümüz, “Eğitim ve Öğretim” olarak isimlendirdiğimiz kurumlardır. Bu faktör toplam varyansın %4.92’sini açıklayan ve Eigendeğeri 2.992 olan faktörümüzdür. Bu faktör altında toplanan kurumlar ise sırasıyla; Okul, Öğretmen, Kitap ve Eğitim’dir.

Ortalamaları oldukça yüksek, SS puanları ise oldukça düşük olan eğitim ve öğretim kurumlarının, faktör yüklemeleri de oldukça yüksektir. Eğitim ve öğretimin temeli olan okul, en yüksek faktör yüklenmesini gerçekleştirirken, bu kurumun içeriğini oluşturan eğitim ise, en düşük faktör yüklemesini yapmıştır.

Eğitim ve Öğretim kurumları açısından erkek ve kız öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=15.226;p=.000$).

Bu faktörümüzde de, kız öğrenciler, erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek skorlar elde etmişlerdir. Kızların faktördeki ortalamaları; .119 ve SS puanları; .867 iken erkeklerin ortalamaları; -.090 ve SS puanları; 1.028'dir.

Eğitim ve Öğretim kurumları faktörü açısından, lise türleri arasında herhangi bir ilişkinin var olup olmadığına bakıldığında, istatistikî olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($F=.595;p=.618$).

Örnekleminiz içindeki iller arasında da, Eğitim ve Öğretim kurumları faktörü açısından, anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($F=1.707;p=.116$).

Ayrıca, Eğitim ve Öğretim kurumları faktörü açısından, sosyo-ekonomik seviyeler arasında da istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($F=2.109;p=.078$).

TABLO 63: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 8: Üretim ve Çalışma

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 8: Üretim ve Çalışma			
Tarım	4.30	.82	.649
Sosyal güvenlik kurumları	4.16	.95	.631
Sanayi	4.41	.83	.567
Sendikalar	3.58	1.08	.541
Cronbach Alfa	: .6780		
Eigendeğeri	: 2.625		
Açıklanan varyans [%]	: 4.84		

Sekizinci faktörümüz olarak tespit ettiğimiz ve “Üretim ve Çalışma” olarak adlandırdığımız kurumlardır. Bu faktörümüz toplam varyansın %4.84’ünü açıklar ve Eigendeğeri 2.65’tir. Bu faktör altında toplanan kurumlar yüklemelerine göre sırasıyla; Tarım, Sosyal Güvenlik Kurumları, Sanayi ve Sendikalar’dır.

Sekizinci faktörümüz olan üretim ve çalışma kurumları açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=15.654;p=.000$). Bu faktörümüzde erkek öğrencilerin, kız öğrencilere oranla daha yüksek skorlar elde ettikleri tespit edilmiştir. Erkeklerin üretim ve çalışma ile ilgili kurumlara daha yüksek oranda katılım yapmaları, erkeklerin toplumda üslendiği statü ve rol dağılımı açısından oldukça anlamlıdır. Bu faktörde, erkeklerin faktördeki ortalamaları: .093 ve SS puanları: .985 iken kızların faktördeki ortalamaları: -.119 ve SS puanları: 1.007'dir.

Lise türleri açısından da üretim ve çalışma faktörü kurumları arasında da anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=5.165;p=.001$).

TABLO 64: Liselerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALAR
Normal lise	-.070	1.000
Anadolu lisesi	.049	.997
İ. H. L.	-.149	1.083
Meslek lisesi	.140	.945

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi en yüksek faktördeki ortalamayı Meslek liseleri; en düşük ortalamayı ise İ.H.L. almıştır.

Bu sonuçlar, beklentilerimize denk düşmektedir.

Üretim ve çalışma faktörü kurumları açısından da şehirler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=4.032;p=.000$).

Bu durumda Üretim ve Çalışma hayatı ve kurumları bağlamında en yüksek ortalamayı, sırasıyla; İzmir, Antalya ve Konya almıştır. Diğer illerin faktördeki ortalamaları ise negatiftir.

Çoklu karşılaştırma analizinde (Ek: 1, Tablo 22), İzmir'in Konya ve Antalya dışındaki illerle, Antalya,Konya, İstanbul ve İzmir dışındaki illerle, Konya'nın ise, sadece Elazığ ile ortalamalar farkının anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

TABLO 65: İllerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	.054	.815
Antalya	.104	.947
Elazığ	-.188	1.085
İstanbul	-.010	1.143
Diyarbakır	-.114	1.027
Samsun	-.125	.881
İzmir	.217	.984

Sosyo-ekonomik seviyeler açısından bakıldığında ise üretim ve çalışma kurumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($F=1.294;p=.270$).

Dokuzuncu faktörümüz olarak belirlediğimiz ve “Sosyal Devletin Temel Kurumları” adını verdiğimiz kurumlardır. Bu faktörümüz toplam varyansın %4.12'sini açıklarken, bu faktörün Eigendeğeri ise 2.680'dir. Bu faktörün altında toplanan kurumlar ise, Ekonomi, Hukuk ve Sağlık'tır.

Bu faktörü oluşturan kurumların ortalamaları yüksek, SS'leri oldukça düşüktür ve skorlar birbirine oldukça yakındır. Buna karşılık Sağlık kurumu faktörü en düşük yüklemeyi yapmıştır.

Cinsiyetleri açısından, Sosyal Devletin Temel Kurumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($F=.502;p=.479$).

TABLO 66: Kurumlar İçin Yapılan Varimax Rotasyonlu Faktör Analizinin Sonuçları
Faktör 9: Sosyal Devletin Temel Kurumları

	Ortalama	SS	Yüklemeler
Faktör 9: Sosyal Devletin Temel Kurumları			
Ekonomi	4.48	.78	.629
Hukuk	4.58	.74	.617
Sağlık	4.83	.54	.493
Cronbach Alfa	: .5859		
Eigendeğeri	: 2.480		
Açıklanan varyans [%]	: 4.12		

Liseler arasında, Sosyal Devletin Temel Kurumları arasında ise istatistikî olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($F=9.299; p=.000$).

TABLO 67: Liselerin Faktördeki Ortalamaları ve SS Puanları

OKULLAR	ORTALAMALARI	STANDART SAPMALARI
Normal lise	.058	.907
Anadolu lisesi	.114	1.060
İ. H. L.	.151	1.221
Meslek lisesi	-.214	.985

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, sosyal devletin temel kurumları yönünden en yüksek faktördeki ortalamayı İ.H.L. öğrencileri almıştır. Bu liseyi Anadolu lisesi ve Normal lise takip etmektedir. En düşük faktördeki ortalamayı ise Meslek liseleri almıştır.

Çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre ise (Ek: 1, Tablo: 23), Meslek liseleri ile diğer lise türleri arasında ortalamalar farkının anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı iller ile Sosyal Devletin Temel Kurumları arasında da, anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F=3.295;p=.003$).

TABLO 68: İllerin Faktördeki ortalamaları ve SS Puanları

ŞEHİRLER	ORTALAMA	SS
Konya	.122	.974
Antalya	-.162	.783
Elazığ	-.111	1.215
İstanbul	.169	.532
Diyarbakır	.039	1.046
Samsun	-.101	1.141
İzmir	-.050	.874

Tabloda görüldüğü gibi, faktörlerdeki ortalamalar dikkate alındığında, Sosyal Devletin Temel Kurumları faktörü sırasıyla; İstanbul, Konya ve Diyarbakır'dır. Diğer illerin ise, ortalamaları negatif olup Antalya'nın en düşük ortalama ve SS puanına sahip olduğu görülmektedir. Bir diğer ifade ile Antalya Sosyal Devletin Temel Kurumlarını daha az öne çıkarmakta ve bu kanaatle de homojen bir nitelik göstermektedir.

Sosyo-ekonomik seviyelerle, sosyal devletin temel kurumları arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($F=.712;p=.584$).

Bir eğitim ve öğretim kurumu olan "Üniversite" oldukça yüksek ortalama [4.64] ve düşük bir SS ile [.68] mevcut faktörlerin dışında kalmıştır. Bir diğer söyleyişle kendi başına bir faktördür. Nitekim araştırmamızı, üniversiteye hazırlanan lise gençliği üzerinde yapmış olmamız böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak, teknik olarak bir faktörün değerlendirilebilmesi için gerekli olan en az 3 değişkene sahip olma şartını taşımadığı için, bir faktör olarak değerlendirilmeye alınmamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma, ülkemizin yedi coğrafi bölgesini temsil edeceği düşünülen, İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Samsun, Elazığ ve Diyarbakır il merkezlerinde, halen herhangi bir lise son sınıfta okuyan 1394 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Gençlerin okudukları liselerin farklı değerler üretip üretmediğini belirleyebilmek amacıyla da, uygulama 4 farklı lise türü öğrencileri üzerinde yapılmıştır.

Araştırmada, örneklemimiz içine giren gençlerin demografik özelliklerinin dışında mevcut toplumsal değerlere bakışları ve toplumumuzda önemli işlevlere sahip olan toplumsal kurumları, önemseme durumları da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gençlerin, bireysel ve toplumsal modern değerlere katılımının oldukça yüksek olduğu görülmüş ve ayrıca gençlerde, bireycilikten farklı olarak, bağımsız olma isteklerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Nitekim gençlerde, bireysel değer ifadeleri kadar, toplumsal sorumluluğa sahip olma ve paylaşma isteği yönündeki değer ifadelerine yüksek katılımın varlığı bulunmuştur.

Türk gençliğinde, ahlakî ve dinî değerlere belirli bir oranda katılım söz konusu olsa da, modern bireysel ve toplumsal değer yargılarına katılımın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Millî ve dinî değerlere, gençlerin katılımı, heterojen bir dağılım sergilemektedir. Bu tür değer yargılarında konsensüsün azaldığı ve bu tür değerlerde önemli değişmelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, gençler arasında kültürel farklılığın giderek artmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Fakat, Türk gençleri arasında hedonist ve bireyci anlayışlarının rağbet görmemesi, kültürel yozlaşma ya da çözülme yorumlarına izin vermediğini ve bunun kültürel bir değişim olarak algılanmasının daha doğru olacağı kanaatine ulaşılmasına neden olmuştur.

Faktör analizi ile, mevcut değerler altı faktör altında toplanmış ve bu faktörlere katılım cinsiyet, lise türü, şehirler ve sosyo-ekonomik seviye değişkenleri bağlamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Birinci faktörümüz; “Bireysellik ve Toplumsal Uyum”dur. Bu bağlamda, Türk lise gençliğinde, bireysellik istemenin yanı sıra, sosyal devletin fonksiyonlarını da üzerine alan, sosyal düzenin istikrarı, demokratik bir yapı, refah içinde bir yaşamı paylaşma ve yardımlaşma gibi toplumsal uyumu ifade eden değerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, temel toplumsal düzeni bozmadan, bir değişim talebi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, henüz ekonomik ve bireysel bağımsızlığını tam olarak elde edememiş bir kitlenin, erken dönem diyebileceğimiz bir yaşta ortaya çıkardığı bireysellik ve toplumsal sorumluluk talebini, toplumsal bir dinamizm olarak yorumlamakla mümkündür.

Bireysellik ve toplumsal uyum bağlamında kızların, erkeklere oranla daha yüksek bir oranda bu değerleri önemsedikleri, Anadolu lisesi ve Normal lise öğrencilerinin de diğer liselere oranla daha yüksek oranda bir katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Bu faktörde en yüksek katılımı ise İstanbul’daki gençler göstermiştir.

İkinci faktörümüz “Dinî–Geleneksel” değerlerdir. Lise gençliğinin bir değişim talebinde bulunurken, bu değişimin değerler sistemimizi tamamen alt üst edecek bir şekilde gerçekleşmesi söz konusu değildir. Nitekim Dinî–Geleneksel faktörün ikinci değişken olarak tespit edilmesi, bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Türk toplumunda, çok kısa süre içerisinde, değerler sisteminin ana unsurlarında bir kayma beklenmemelidir. Fakat her ne kaygı ile olursa olsun, değişim taleplerini görmezden gelmek, kuşaklar arası şiddetli bir çatışmaya, sosyalizasyon sürecinin deformasyonuna ve kimlik bunalımlarına yol açabilecektir. Bu faktöre aldıkları eğitim gereğince doğal olarak en yüksek katılımı İ.H.L. öğrencileri yapmaktadır. Cinsler arasında herhangi bir katılım farkı söz konusu değildir. İller arasında da en yüksek katılımı Elazığ, Samsun ve Konya gerçekleştirmiştir.

Üçüncü faktörümüz “Erdemli ve Çevreci” olmaktadır. Burada toplanan değerler, yaygın olarak modern toplumların bireylerinde gözlenen, kurallarla şekillenmiş, dışa dönük bireyselliklerden farklı, içe dönük olgun ve erdemli bir birey olmayı hedefleyen değer yargılarıdır. Burada, ağırlıklı olarak Türk gençlerinde tespit edilen durum; Ben merkezli bir kişilik yerine, paylaşımı esas alan, arkadaş canlısı, gösterişten uzak, alçak gönüllü bir birey tipidir. Buradaki “Erdemli Olmak” geleneksel Türk kültürünün temel motiflerinden biridir. Oysa buradaki “Çevreci” değerler ise, modern dünyanın son yıllarda gündemimize soktuğu değerlerdir. Türk lise gençliğinin, bu iki farklı değer kategorisini, aynı faktör altında toplaması daha önceki yorumlarımızda da ifade ettiğimiz gibi, gelenekten kopmadan, modern değerlerle bir uzlaşma eğiliminin bir sonucu olarak değerlendirilebileceği kanaatine ulaşmamıza yol açmıştır. Erdemli ve çevreci olma konusunda, kızlar, erkeklere oranla daha yüksek bir katılım gösterirken, liseler arasında ise, birini diğerinden öne çıkaran bir farklılık tespit edilememiştir. Çevrecilik konusunda, ilk sırayı İstanbul, İzmir ve Antalya gibi sahil kentleri almıştır.

Dördüncü faktörümüz, “Güç ve Rahatlık”tır. Bu faktör altında toplanan değişkenlerin, modern dünyada, bireyler arası ilişkileri belirleyici unsura sahip, sosyal güce sahip olmayı vurgulayan değerlerdir. Sosyolojik olarak, güç istencinin altında yatan temel unsur, rahatlık ve konformizm’dir. Modern hayatın anlamı, rahatlık ve konformizmle ifade edilir. Bunu sağlayan da sosyal güçtür. Sosyal gücün yansıması da, zenginlik, dış görünüm ve sürekli değişimle mümkün olur. Türk lise gençliğinin, güç ve rahatlık elde etme konusunda heterojen bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir. Nitekim cinsiyetler arasında, bir farklılık söz konusu değildir. Sosyal güç ve konformizmi en fazla öne çıkaran il Diyarbakır’dır. Diyarbakırlı gençlerin bu değerleri ön plana çıkarmaları da oldukça anlamlıdır. çünkü son 10 yıldır. bölgede yaşanan terör ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoğun göç ve yoksulluk gibi sosyal problemlerin yoğun yaşanması, gençlerde bu tür değerlerin oluşmasının bir nedeni olarak görülebilir.

Beşinci faktörümüz “Milliyetçilik”tir. Milliyetçilik faktörünün altıncı sırada yer alması ve gençlerin heterojen bir dağılım sergilemesi beklentilerimizi karşılamamıştır. Ulus devlet geleneğinde, toplumun üyesi olan her bireyin milliyetçi değer yargılarına,

katılımının yüksek olması beklenir. Belirli bir genç kitlesi arasında bir katılım söz konusu olmasına rağmen, ilgili değer ifadelerinin daha düşük ortalama ve yüksek varyans göstermesi, ülkemizde özellikle son yıllarda ilgili değer yargılarına siyasal bir anlam yüklenmesiyle açıklanabileceğini düşünmekteyiz. Nitekim aynı faktör altında toplanmasına rağmen, siyasal bir içerikten uzak olan, “Kanunlara saygılı olmak”, “Tarihî eserleri korumak” ve “Vergisini düzenli vermek” gibi ifadelere daha yüksek katılımın varlığının, bu görüşlerimizi doğruladığı kanaatindeyiz. Bu faktörde, cinsiyetler arasında bir farklılık tespit edilemezken, milliyetçi değerlere en yüksek katılımı Meslek lise öğrenciler göstermektedir. İller arasında da ilk üç sırayı, Antalya, Samsun ve Konya almaktadır.

Altıncı ve son faktörümüz “Dürüstlük”tür. Bu faktörde yer alan 6 değer ifadesinden 4 tanesine negatif yükleme yapılmıştır. Dolayısıyla “Dürüstlük”le çelişen değer ifadelerine, lise öğrenciler fazla itibar göstermemektedirler. Nitekim, cinsiyetler, liseler ve iller arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Burada dikkati çeken husus ise, sosyo-ekonomik seviye (SES) arasında anlamlı bir farklılığın tespit edilmiş olmasıdır. Bu durumda, alt statüdeki bireyler dürüstlikle ilgili değerlere daha yüksek bir katılım göstermektedir.

Araştırmamızda, toplumsal işleve sahip önemli toplumsal kurumların, gençler tarafından ne derece önemsendikleri de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde, son yıllarda yaşanan hızlı ekonomik ve sosyal değişme ve buna bağlı olarak da okuyan gençliğin daha sıklıkla muhatap olduğu eğitim alanında yaşanan ciddi sorunlara rağmen, Eğitim, Üniversite, Kitap, Okul ve Öğretmen gibi kurumlara yüksek katılım göstermeleri oldukça anlamlı ve dikkat çekici bir durumdur.

Ayrıca, toplumun temel kurumları arasında yer alan Aile, Hukuk, Din gibi kurumlara da gençlerin yüksek katılım göstermeleri ve bunları önemsemeleri, Türk toplumunun geleceği açısından oldukça anlamlı bir durumdur.

Belirtilmesi gereken bir husus da, kurumlar bağlamında, değer ifadelerinin aksine Vatan, Şehitlik, Milliyetçilik, Bayrak, Ordu ve Millet gibi, Milli ve Dinî kurumlara yüksek katılımın söz konusu olmasıdır. Nitekim, Kurumlar bağlamında, “Milliyetçilik” kurumları birinci faktörümüzü oluşturmaktadır. Özellikle, Vatan ve Şehitlik faktörü en yüksek yükleme yapılan kurumlardır. Bunun anlamı ise, soyut düzeyde kalan, siyasal anlam yüklemesi yapılmayan ve günlük yaşamdan yıpranmamış kurumlara güvenin ve inancın yüksek olmasıdır.

Kurumlar faktörü bağlamında, siyasal sistemin temel unsurları arasında yer alan Devlet, Hükümet, Anayasa, Kanun, Vergi ve Yargı sistemi ile ilgili kurumlara katılımın düşük olduğu tespit edilmiştir. Böylesine önemli kurumların düşük varyans alması, ülkemizin içinde yaşadığı ekonomik ve siyasal sorunların artması ve kurumların içinin boşaltılarak yıpratılması ile açıklanabilir.

Aynı şekilde, demokrasilerin vazgeçilmez unsurları arasında yer alan, Partiler, Parlamento, Seçim ve Medya kurumlarının da yüklemelerinin düşük olması, gençlerin bu kurumlara olan güveninin azalması ile açıklanabilir.

Banka, Para, Borsa, Bürokrasi, Belediye gibi kurumların yüklemelerinin de düşük olması dikkat çeken diğer bir husustur. Bu durumda yukarıda belirttiğimiz gibi, ülkemizin içinden geçtiği ekonomik ve sosyal problemlerin yoğunluğu ile açıklanabilir. Bu kurumlar içinde yer alan ve modern kapitalist toplumlarda önemli bir işleve sahip olan “Borsa”, tüm kurumlar içinde, en düşük yükleme alan kurumdur.

Liseli gençlerin, üretim ve çalışma ile ilgili olan, Tarım, Sosyal güvenlik ve Sanayi gibi kurumlara ise yüksek katılım göstermeleri, genç nüfusa sahip olan ülkemizde potansiyel genç nüfus kaynağının, gerçek kaynak haline dönüştürülmesiyle ülke kalkınmasında önemli bir işlev görmeye aday olmaları olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- ABERCROMBIE N., HILL S., TURNER B.S.**, Dictionary of Sociology, London, Penjven Bools, 1984.
- AKTAY, Y.**, “Güneydoğu’da İntihar; Kalan Sağlar Kimin?”, Tezkire, s.18, Ankara, 2000.
- AKTUNA, Y.**, Gençlik Döneminde Toplumsallaşma ve Kuşak Çatışması II. Genel Konya. S.Ü. Yay., No: 44, Konya, 1988.
- ALKAN T., ERGİL D.**, Siyaset Psikolojisi, Türkan Kitabevi Yay., Ankara, 1980.
- ALLPORT, Vernan and Lindzey.**, A Study of Values, 3 ed. Boston, Houghton Mifflin, 1960.
- ARI, O.**, “Kanaatler, Tavrı Alışlar ve Anket evreninin Belirlenmesi”, Sosyoloji Konferansları, 20. kitap, İ.Ü.İ.F. Yay., İstanbul, 1984.
- ARON, R.**, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, İş Bankası Yay., Ankara, 1986.
- AYDIN, M.**, “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği”, Değerler Eğitim Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 3, 2003.
- _____, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 1997
- BARON, R.A. vd.**, Psychology Understandinginy Behavior, New York; Holt-Rinehart and Winston, 1981.
- BAYKAN, A.**, Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Yay., No: 195, Ankara, 1997.
- BENDIX, R.**, Max Weber; An Inellectual Portrait, Anchor Books, New York, 1962.
- BRAITHWAITE, V.A.**, “Structure of Human Values: Testing the Adewuacy of the Rokeach Value Survey”, Journal of Personality and Social Psycholog, vol. 49, 1985.
- CAMPBELL, E.Q.**, “The Internalization of Moral Norms”, Socimetry, vol, 27, 1964.
- ÇELEBİ N.**, Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü ve Tutumları, Sebat Ofset, Konya, 1990.
- _____, Aile Yazıları, “Genç Sosyalleşme Sosyal ve Kültürel Yapı” T.C. Başbakanlık A.A.K. Yay., Ankara, 1991
- ÇİLELİ, M.**, Gençlik Değerleri Üzerine Bir Araştırma, Ara Yay., Ankara, 1990.
- _____, “Chenge in Value Orientations of Turkish Youth From 1989 to 1995”, Journal of Psychology, 134 (3), 2000.

- DURKHEIM, E.**, Sosyolojik Metodun Kuralları (Çev: E. Aytekin), Sosyal Yay., İstanbul, 1986.
- _____, İntihar, Toplumbilimsel Bir İnceleme (Çev: Ö. Ozankaya), İmge Yay., Ankara, 1992.
- EKŞİ, A.**, Çocuk, Genç, Ana Babalar, Bilgi Yay., 1. Basım, İstanbul, 1994.
- ERGÜDER, E., KALAYCIOĞLU, E.**, Türk Toplumunun Değerleri, TÜSİAD Yay., İstanbul, 1991.
- FICHTER, J.**, Sosyoloji Nedir? (Çev. N. Çelebi), Toplum Yay., Konya, 1990.
- FLANAGAN, S.C.**, "Value Change and Partisan Change in Japan: the Silent Revolution Revisited", Comparative Politics, vol. 11, 1979.
- _____, "Changin Values ien Advenced Industrial Societies", Comparative Political Studies, val. 15, No: 1, 1982a
- _____, "Changin Values in Advenced Industrial Societies", Comparative Political Studies, val. 15, No: 1, 1982b.
- FREEDMANN, SEARS, CARLSMITH**, Sosyal Psikoloji. (Çev: A. Dönmez), Ara Yay., Ankara, 1989.
- GIDDENS A.**, "Pozitivizm ve Eleştiricileri" (Çev: L.Köker) T. Bottomore ve R. Nisbet (ed) Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi (ed). Mete Tunçay ve Aydın Uğur), V Yay., Ankara, 1990.
- GORSUCH, R.L.**, Factor Analysis, Philadelphia, PA: W.B. Saunders Company, 1974.
- GÖKÇE, B.**, Gecekondu Gençliği, H.Ü. Yay., Ankara, 1976.
- _____, Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, MEB Yay., Ankara, 1983.
- GÖKÇE, O.**, "Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlâkî Değerleri", Ata Dergisi, S.Ü., Yay., Konya, 1994
- GÜNGÖR, E.**, Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar, Ötüken Yay., İstanbul, 1998.
- GÜVENÇ, B.**, "Değerler, Tutumlar ve Davranışlar", Toplam Bilimlerde Araştırma ve Yöntem (içinde) TODAİE, Ankara, 1976.
- HARRIS, C.W.**, Some Recent Developments in Factor Analysis, Educational and Psychological Measurement, 31 (3), 589, 1964
- INGLEHART, R.F.**, "Changing Values and Attitudes Toward Military Service Among the American Public", N. Goldman (ed). The Social Psychology of Military Service, Beverly Hills: Sage, 1976.

- _____, The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics, Princeton, Princeton Univ. Pres, 1977.
- _____, Socio-economic Change and Human Value Priorities, S. Barnes and Kaase (ed). Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies, Beverly Hills: Sage, 1979.
- _____, "Changing Values in Japan and the West", Comparative Political Studies, val. 14. No: 4, 1982.
- _____, Modernization and Postmodernization, Princeton University Press. Chichester, West Sussex, 1997.
- _____, "Değişen Değerler, Ekonomik Kalkınma ve Siyasi Değişim", (Çev: A.Koçak), Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, İzmir, 2001.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç.**, Gençlerin Tutumları: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma, ODTÜ, Sosyal İlimler Bölümü, Ankara, 1972.
- _____, İnsan, Aile ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- KAISER, H.F.**, "The Varimax Rotation For Analytic Rotation In Factor Analysis", Psychometrica, 23 (3), 187, 1958.
- KATZ, D.**, The Functional Approach to the study of Attitude Change, Public Opinion Quarterly, No: 24, 1960.
- URRY, K. ve J.**, Bilim Olarak Sosyal Teori (Çev: N.Çelebi), İmge Yay., Ankara, 1994.
- KILBY, R.W.**, The study of Human Values, University Press of America Boston, 1993.
- KLUCKHOHN, C.**, Values and Value Orientations, in the Theory of Action: An exploration in definition and classification, T. Parsons, Toward a General Theory of Action, Cambridge, MA: Harvard University, 1951.
- LANDES, D.S.**, Kapitalizmin Doğuşu (Çev: S.E.Gündüz), İnsan Yay., İstanbul, 1995.
- LIKERT, R.**, 1932, "A Technique For The Measurement Of Attitudes". Archives of Psychology, 5, 140-153, 1932.
- LORAND, S.**, Adolescence, Psychoanalytic approach to Problems and Theory. Ed. S. Lorand, 3. Basım, New York, Hoeberline, 1951.
- MASTERSON, J.F.**, Psychotherapy of the Adolescent. A. Comparison with Psychotherapy of the Adult, J. Nervous and Mental Disease, vol. 127, 1958
- MILLS, W.**, İktidar Seçkinleri, (Çev: Ünsal Oskay), Bilgi Yay. Ankara, 1974.

- MITCHELL, G.D.**, A New Dictionary of Sociology, London, Routledge and Kegan Paul, 1979
- OCCHIONER, M.F.**, "Generations and Value Change Across Time", International Review of Sociology-Rivue Internationale de Sociologie, vol. 10, No: 2, 2000.
- OSGOOD, C.E.**, "Exploration in semantic space". Journal of Social Issues, 27, 5-64., 5-64, 1971
- OSGOOD, C.E., SUCI, G.J., TENNENBAUM, P.H.**, The measurement of meaning. Urbana: University of Illinois Press, 1957.
- ÖZKÖK, E.**, Kitlelerin Çözülüşü, Tan Yay. Ankara, 1985.
- ÖZLEM, D.**, Max Weberde Bilim ve Sosyoloji, Ara Yay., İstanbul, 1990.
- _____, "Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayrımının Dünü ve Bugünü Üzerine" Toplum ve Bilim, 76. Bahar: 7-39, 1998.
- PEPPER, S.C.**, The Sources of Value, University of California Press, 1958.
- PERRY, R.B.**, Realms of Value, Cambridge, Mass, 1954.
- _____, General Theory of Value, Cambridge, Mass, 1926.
- ROCKEACH, M.**, "A Theory of Organization and Change Within Value Attitude Systems", Journal of Social Issues, vol. 24, 1968a
- _____, Beliefs, Attitudes and Values, San Francisco. Jossey Bass, 1968b.
- _____, The Nature of Human Values. New York: Free Press, 1973
- SCHROEDER R.**, Max Weber ve Kültür Sosyolojisi, (Çev: M.Küçük), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1996.
- SCHWARTZ, S.H., BILSKY, W.**, "Toward a Psychological Structure of Human Values", Journal of Personality and Social Psychology, vol. 53, 1987.
- _____, "Individualism-Collectivism: Critique and proposed Refinements", Journal of Cross-Cultural Psychology, vol. 21, 1990a.
- _____, "Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross Cultural Replications", Journal of Personality and Social Psychology, vol. 58, 1990b.
- SCHWARTZ, S.H.**, "Universal In The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances And Empirical Tests in Countries". L. Berkowitz (Ed.), Advances in Experimental Social Psychology (Vol.25) kitabında ss.1-65. New York: Academic Press, 1992

- SOMBART, W.**, The Jews and Modern Capitalism, London, Ficsher, Unwin, 1913.
- ŞERİF M.**, Sosyal Kuralların Psikolojisi Çev: İ. Sandıkçioğlu, İstanbul, Alan Yay., 1985.
- TAŞDELEN, H.M., vd.**, Avrupa'da Yeni Kuşak Türk Gençliği-Kimlik ve Uyum Sorunları, SA. Üniversitesi Yay. Sakarya, 2000.
- TAŞDELEN, H.M.**, Siyaset Sosyolojisi, Kocav Yay. İstanbul, 1997.
- THEODORSON G.A., THEODORSON A.G.**, A Modern Dictionary of Sociology, Barnes and Noble Books, New York, 1979.
- TOLAN, B.**, Çağdaş Toplumun Bunalım Anomi ve Yabancılaşma, A.İ.T.İ.A. Yay. No: 16, Ankara, 1981.
- _____, "Çağdaşlaşma Sürecinde Gençlerin Ekonomik Konumu; Tutum ve Değerleri", TED 19. Eğitim toplantısı, TED Yay. Ankara, 1985.
- TOPÇUOĞLU A.**, Kitle İletişim Araçları ve Yabancılaşma, Doktora Hazırlık Çalışması S.Ü. Konya, 1985.
- _____, Üniversite Gençliğinin Değerleri. Vadi Yayınları. Ankara, 1999
- TRIANDIS, H.C., ASAI, vd.**, "Individulasm and Collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships". Journal of Personality and Social Psychology, 54, 323-338, 1988.
- ÜLGENER, S.F.**, İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası, Der. Yay., İstanbul, 1981a.
- _____, Zihniyet ve Din, Der. Yay., İstanbul, 1981b.
- _____, Zihniyet Aydınlar ve İzimler, Mayıs Yay., Ankara, 1983.
- _____, Darlık Buhranları ve İslâm İktisat Siyaseti, Mayıs Yay., Ankara, 1984.
- YAVUZER H.**, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi Yay. 11.Baskı, İstanbul, 1993.
- YÖRÜKOĞLU, A.**, Gençlik Çağı, Özgür Yay. 11.Baskı, İstanbul, 2000.
- WEBER, M.**, Economy and Society, (ed). G. Roth and Wittich, London, University of California Pres, 1978.
- _____, Protestan Ahlâkı ve Katitalizmin Ruhı, (Çev: Z.Arioba), Hil Yay., İstanbul, 1968.
- WILLIAMS, R.M.**, Values, E. Sills (ed.) international Encylopedia of the Social Sciences, New York, MacMillan, 1968.

EK-1

TABLO 1: Anne Yaşı

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	29	1	,1	,1	,1
	30	3	,2	,2	,3
	31	3	,2	,2	,5
	32	6	,4	,5	1,0
	33	16	1,1	1,2	2,2
	34	18	1,3	1,4	3,6
	35	43	3,1	3,3	6,9
	36	56	4,0	4,3	11,3
	37	64	4,6	4,9	16,2
	38	116	8,3	9,0	25,2
	39	77	5,5	5,9	31,1
	40	187	13,4	14,4	45,6
	41	60	4,3	4,6	50,2
	42	80	5,7	6,2	56,4
	43	65	4,7	5,0	61,4
	44	48	3,4	3,7	65,1
	45	105	7,5	8,1	73,2
	46	49	3,5	3,8	77,0
	47	35	2,5	2,7	79,7
	48	53	3,8	4,1	83,8
	49	28	2,0	2,2	85,9
	50	68	4,9	5,3	91,2
	51	13	,9	1,0	92,2
	52	22	1,6	1,7	93,9
	53	14	1,0	1,1	95,0
	54	14	1,0	1,1	96,1
	55	19	1,4	1,5	97,5
	56	5	,4	,4	97,9
	57	4	,3	,3	98,2
	58	7	,5	,5	98,8
	59	3	,2	,2	99,0
	60	6	,4	,5	99,5
	61	2	,1	,2	99,6
	62	2	,1	,2	99,8
	63	2	,1	,2	99,9
	67	1	,1	,1	100,0
	Total	1295	92,9	100,0	
Missing	0	99	7,1		
Total		1394	100,0		

TABLO 2: Baba Yaşı

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	30	1	,1	,1	,1
	33	2	,1	,2	,2
	34	5	,4	,4	,6
	35	12	,9	,9	1,5
	36	12	,9	,9	2,5
	37	13	,9	1,0	3,5
	38	33	2,4	2,6	6,0
	39	35	2,5	2,7	8,7
	40	94	6,7	7,3	16,0
	41	59	4,2	4,6	20,6
	42	81	5,8	6,3	26,9
	43	85	6,1	6,6	33,4
	44	71	5,1	5,5	38,9
	45	133	9,5	10,3	49,2
	46	79	5,7	6,1	55,3
	47	60	4,3	4,6	60,0
	48	85	6,1	6,6	66,6
	49	51	3,7	3,9	70,5
	50	86	6,2	6,7	77,2
	51	35	2,5	2,7	79,9
	52	53	3,8	4,1	84,0
	53	26	1,9	2,0	86,0
	54	18	1,3	1,4	87,4
	55	52	3,7	4,0	91,4
	56	23	1,6	1,8	93,2
	57	12	,9	,9	94,1
	58	11	,8	,9	95,0
	59	7	,5	,5	95,5
	60	21	1,5	1,6	97,1
	62	7	,5	,5	97,7
	63	7	,5	,5	98,2
	64	4	,3	,3	98,5
	65	7	,5	,5	99,1
	66	1	,1	,1	99,1
	67	2	,1	,2	99,3
	68	3	,2	,2	99,5
	69	2	,1	,2	99,7
	70	1	,1	,1	99,8
	72	1	,1	,1	99,8
	77	1	,1	,1	99,9
	88	1	,1	,1	100,0
	Total	1292	92,7	100,0	
Missing	0	102	7,3		
Total		1394	100,0		

TABLO 3: Bireysel ve Toplumsal Uyum Faktörünün Lise Türlerine Göre Karşılaştırılması

Multiple comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 1 for analysis 1
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	-5,6241E-02	7,694E-02	,885
	ihl	,1002047	8,643E-02	,653
	meslek liseleri	,2701697*	6,421E-02	,000
anadolu lisesi	normal lise	5,6241E-02	7,694E-02	,885
	ihl	,1564457	,1002413	,401
	meslek liseleri	,3264108*	8,186E-02	,000
ihl	normal lise	-,1002047	8,643E-02	,653
	anadolu lisesi	-,1564457	,1002413	,401
	meslek liseleri	,1699651	9,084E-02	,241
meslek liseleri	normal lise	-,2701697*	6,421E-02	,000
	anadolu lisesi	-,3264108*	8,186E-02	,000
	ihl	-,1699651	9,084E-02	,241

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 4: Bireysel ve Toplumsal Uyum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 1 for analysis 1
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	,1365504	,1008193	,826	-,1606976	,4337985
	Elazığ	,2056633	,1023246	,408	-9,6023E-02	,5073495
	İstanbul	-8,1280E-02	9,232E-02	,976	-,3534804	,1909209
	Diyarbakır	,3835023*	9,701E-02	,002	9,7477E-02	,6695272
	Samsun	,3881835*	,1014714	,002	8,9013E-02	,6873541
	İzmir	8,4882E-02	9,441E-02	,973	-,1934680	,3632315
Antalya	Konya	-,1365504	,1008193	,826	-,4337985	,1606976
	Elazığ	6,9113E-02	,1073230	,995	-,2473101	,3855358
	İstanbul	-,2178302	9,783E-02	,281	-,5062779	7,0618E-02
	Diyarbakır	,2469519	,1022710	,192	-5,4576E-02	,5484799
	Samsun	,2516331	,1065098	,215	-6,2392E-02	,5656585
	İzmir	-5,1669E-02	9,981E-02	,999	-,3459262	,2425889
Elazığ	Konya	-,2056633	,1023246	,408	-,5073495	9,6023E-02
	Antalya	-6,9113E-02	,1073230	,995	-,3855358	,2473101
	İstanbul	-,2869430	9,939E-02	,059	-,5799622	6,0761E-03
	Diyarbakır	,1778390	,1037552	,607	-,1280651	,4837430
	Samsun	,1825202	,1079358	,622	-,1357094	,5007499
	İzmir	-,1207815	,1013254	,897	-,4195216	,1779586
İstanbul	Konya	8,1280E-02	9,232E-02	,976	-,1909209	,3534804
	Antalya	,2178302	9,783E-02	,281	-7,0618E-02	,5062779
	Elazığ	,2869430	9,939E-02	,059	-6,0761E-03	,5799622
	Diyarbakır	,4647820*	9,391E-02	,000	,1879140	,7416501
	Samsun	,4694633*	9,851E-02	,000	,1790347	,7598918
	İzmir	,1661615	9,122E-02	,533	-,1027702	,4350933
Diyarbakır	Konya	-,3835023*	9,701E-02	,002	-,6695272	-9,7477E-02
	Antalya	-,2469519	,1022710	,192	-,5484799	5,4576E-02
	Elazığ	-,1778390	,1037552	,607	-,4837430	,1280651
	İstanbul	-,4647820*	9,391E-02	,000	-,7416501	-,1879140
	Samsun	4,6812E-03	,1029139	1,000	-,2987422	,3081047
	İzmir	-,2986205*	9,596E-02	,031	-,5815362	-1,5705E-02
Samsun	Konya	-,3881835*	,1014714	,002	-,6873541	-8,9013E-02
	Antalya	-,2516331	,1065098	,215	-,5656585	6,2392E-02
	Elazığ	-,1825202	,1079358	,622	-,5007499	,1357094
	İstanbul	-,4694633*	9,851E-02	,000	-,7598918	-,1790347
	Diyarbakır	-4,6812E-03	,1029139	1,000	-,3081047	,2987422
	İzmir	-,3033017*	,1004637	,041	-,5995012	-7,1022E-03
İzmir	Konya	-8,4882E-02	9,441E-02	,973	-,3632315	,1934680
	Antalya	5,1669E-02	9,981E-02	,999	-,2425889	,3459262
	Elazığ	,1207815	,1013254	,897	-,1779586	,4195216
	İstanbul	-,1661615	9,122E-02	,533	-,4350933	,1027702
	Diyarbakır	,2986205*	9,596E-02	,031	1,5705E-02	,5815362
	Samsun	,3033017*	,1004637	,041	7,1022E-03	,5995012

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 5: Dini Geleneksel Faktörün Lise Türlerine Göre Karşılaştırılması**Multiple Comparisons**

Dependent Variable: REGR factor score 2 for analysis 1
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	-2,2816E-02	7,483E-02	,990
	ihl	-,8336285*	8,406E-02	,000
	meslek liseleri	-,1086989	6,245E-02	,303
anadolu lisesi	normal lise	2,2816E-02	7,483E-02	,990
	ihl	-,8108129*	9,749E-02	,000
	meslek liseleri	-8,5883E-02	7,962E-02	,703
ihl	normal lise	,8336285*	8,406E-02	,000
	anadolu lisesi	,8108129*	9,749E-02	,000
	meslek liseleri	,7249297*	8,834E-02	,000
meslek liseleri	normal lise	,1086989	6,245E-02	,303
	anadolu lisesi	8,5883E-02	7,962E-02	,703
	ihl	-,7249297*	8,834E-02	,000

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 6: Dini Geleneksel Faktörün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 2 for analysis 1
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	,6512238*	9,864E-02	,000	,3604124	,9420352
	Elazığ	-,3188978*	,1001089	,024	-,6140513	-2,3744E-02
	İstanbul	,2655172	9,032E-02	,051	-7,8918E-04	,5318236
	Diyarbakır	7,7631E-02	9,491E-02	,983	-,2022005	,3574620
	Samsun	-1,7177E-02	9,927E-02	1,000	-,3098692	,2755154
	İzmir	,2853992*	9,237E-02	,033	1,3077E-02	,5577215
Antalya	Konya	-,6512238*	9,864E-02	,000	-,9420352	-,3604124
	Elazığ	-,9701217*	,1049990	,000	-1,2796927	-,6605506
	İstanbul	-,3857067*	9,572E-02	,001	-,6679083	-,1035050
	Diyarbakır	-,5735931*	,1000564	,000	-,8685917	-,2785944
	Samsun	-,6684007*	,1042034	,000	-,9756262	-,3611753
	İzmir	-,3658247*	9,764E-02	,003	-,6537103	-7,7939E-02
Elazığ	Konya	,3188978*	,1001089	,024	2,3744E-02	,6140513
	Antalya	,9701217*	,1049990	,000	,6605506	1,2796927
	İstanbul	,5844150*	9,723E-02	,000	,2977409	,8710891
	Diyarbakır	,3965286*	,1015085	,002	9,7249E-02	,6958086
	Samsun	,3017210	,1055985	,065	-9,6177E-03	,6130596
	İzmir	,6042970*	9,913E-02	,000	,3120259	,8965681
İstanbul	Konya	-,2655172	9,032E-02	,051	-,5318236	7,8918E-04
	Antalya	,3857067*	9,572E-02	,001	,1035050	,6679083
	Elazığ	-,5844150*	9,723E-02	,000	-,8710891	-,2977409
	Diyarbakır	-,1878864	9,187E-02	,386	-,4587591	8,2986E-02
	Samsun	-,2826941	9,637E-02	,052	-,5668337	1,4455E-03
	İzmir	1,9882E-02	8,924E-02	1,000	-,2432262	,2829902
Diyarbakır	Konya	-7,7631E-02	9,491E-02	,983	-,3574620	,2022005
	Antalya	,5735931*	,1000564	,000	,2785944	,8685917
	Elazığ	-,3965286*	,1015085	,002	-,6958086	-9,7249E-02
	İstanbul	,1878864	9,187E-02	,386	-8,2986E-02	,4587591
	Samsun	-9,4808E-02	,1006854	,966	-,3916607	,2020454
	İzmir	,2077684	9,388E-02	,288	-6,9021E-02	,4845578
Samsun	Konya	1,7177E-02	9,927E-02	1,000	-,2755154	,3098692
	Antalya	,6684007*	,1042034	,000	,3611753	,9756262
	Elazığ	-,3017210	,1055985	,065	-,6130596	9,6177E-03
	İstanbul	,2826941	9,637E-02	,052	-1,4455E-03	,5668337
	Diyarbakır	9,4808E-02	,1006854	,966	-,2020454	,3916607
	İzmir	,3025761*	9,829E-02	,034	1,2791E-02	,5923616
İzmir	Konya	-,2853992*	9,237E-02	,033	-,5577215	-1,3077E-02
	Antalya	,3658247*	9,764E-02	,003	7,7939E-02	,6537103
	Elazığ	-,6042970*	9,913E-02	,000	-,8965681	-,3120259
	İstanbul	-1,9882E-02	8,924E-02	1,000	-,2829902	,2432262
	Diyarbakır	-,2077684	9,388E-02	,288	-,4845578	6,9021E-02
	Samsun	-,3025761*	9,829E-02	,034	-,5923616	-1,2791E-02

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 7: Erdemli ve Çevreci Faktörün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 3 for analysis 1
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,1681382	,1017076	,647	-,4680051	,1317288
	Elazığ	-4,1835E-02	,1032262	1,000	-,3461794	,2625090
	İstanbul	-,2536659	9,314E-02	,092	-,5282648	2,0933E-02
	Diyarbakır	-,1361693	9,787E-02	,807	-,4247141	,1523756
	Samsun	5,0835E-02	,1023654	,999	-,2509711	,3526418
	İzmir	-,2182084	9,524E-02	,248	-,4990105	6,2594E-02
Antalya	Konya	,1681382	,1017076	,647	-,1317288	,4680051
	Elazığ	,1263030	,1082685	,907	-,1929078	,4455137
	İstanbul	-8,5528E-02	9,870E-02	,977	-,3765169	,2054613
	Diyarbakır	3,1969E-02	,1031720	1,000	-,2722157	,3361535
	Samsun	,2189736	,1074482	,391	-9,7819E-02	,5357657
	İzmir	-5,0070E-02	,1006843	,999	-,3469203	,2467799
Elazığ	Konya	4,1835E-02	,1032262	1,000	-,2625090	,3461794
	Antalya	-,1263030	,1082685	,907	-,4455137	,1929078
	İstanbul	-,2118307	,1002606	,345	-,5074315	8,3770E-02
	Diyarbakır	-9,4334E-02	,1046694	,972	-,4029332	,2142651
	Samsun	9,2671E-02	,1088867	,979	-,2283628	,4137040
	İzmir	-,1763731	,1022181	,599	-,4777453	,1249990
İstanbul	Konya	,2536659	9,314E-02	,092	-2,0933E-02	,5282648
	Antalya	8,5528E-02	9,870E-02	,977	-,2054613	,3765169
	Elazığ	,2118307	,1002606	,345	-8,3770E-02	,5074315
	Diyarbakır	,1174967	9,473E-02	,878	-,1618107	,3968041
	Samsun	,3045013*	9,937E-02	,036	1,1514E-02	,5974887
	İzmir	3,5458E-02	9,202E-02	1,000	-,2358436	,3067587
Diyarbakır	Konya	,1361693	9,787E-02	,807	-,1523756	,4247141
	Antalya	-3,1969E-02	,1031720	1,000	-,3361535	,2722157
	Elazığ	9,4334E-02	,1046694	,972	-,2142651	,4029332
	İstanbul	-,1174967	9,473E-02	,878	-,3968041	,1618107
	Samsun	,1870047	,1038206	,547	-,1190921	,4931014
	İzmir	-8,2039E-02	9,680E-02	,980	-,3674474	,2033693
Samsun	Konya	-5,0835E-02	,1023654	,999	-,3526418	,2509711
	Antalya	-,2189736	,1074482	,391	-,5357657	9,7819E-02
	Elazığ	-9,2671E-02	,1088867	,979	-,4137040	,2283628
	İstanbul	-,3045013*	9,937E-02	,036	-,5974887	-1,1514E-02
	Diyarbakır	-,1870047	,1038206	,547	-,4931014	,1190921
	İzmir	-,2690437	,1013488	,110	-,5678529	2,9765E-02
İzmir	Konya	,2182084	9,524E-02	,248	-6,2594E-02	,4990105
	Antalya	5,0070E-02	,1006843	,999	-,2467799	,3469203
	Elazığ	,1763731	,1022181	,599	-,1249990	,4777453
	İstanbul	-3,5458E-02	9,202E-02	1,000	-,3067587	,2358436
	Diyarbakır	8,2039E-02	9,680E-02	,980	-,2033693	,3674474
	Samsun	,2690437	,1013488	,110	-2,9765E-02	,5678529

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 8: Güç ve Rahatlık Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 4 for analysis 1
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,2868304	9,918E-02	,059	-,5792513	5,5905E-03
	Elazığ	-,1418213	,1006629	,797	-,4386083	,1549656
	İstanbul	-,1866982	9,082E-02	,380	-,4544785	8,1082E-02
	Diyarbakır	-,3156305*	9,544E-02	,016	-,5970104	-3,4250E-02
	Samsun	-5,8556E-02	9,982E-02	,997	-,3528682	,2357563
	İzmir	,4389482*	9,288E-02	,000	,1651187	,7127776
Antalya	Konya	,2868304	9,918E-02	,059	-5,5905E-03	,5792513
	Elazığ	,1450091	,1055801	,816	-,1662752	,4562935
	İstanbul	,1001322	9,625E-02	,945	-,1836313	,3838957
	Diyarbakır	-2,8800E-02	,1006102	1,000	-,3254314	,2678313
	Samsun	,2282745	,1047801	,307	-8,0651E-02	,5372003
	İzmir	,7257786*	9,818E-02	,000	,4362997	1,0152575
Elazığ	Konya	,1418213	,1006629	,797	-,1549656	,4386083
	Antalya	-,1450091	,1055801	,816	-,4562935	,1662752
	İstanbul	-4,4877E-02	9,777E-02	,999	-,3331376	,2433838
	Diyarbakır	-,1738091	,1020703	,614	-,4747454	,1271272
	Samsun	8,3265E-02	,1061830	,987	-,2297964	,3963271
	İzmir	,5807695*	9,968E-02	,000	,2868808	,8746582
İstanbul	Konya	,1866982	9,082E-02	,380	-8,1082E-02	,4544785
	Antalya	-,1001322	9,625E-02	,945	-,3838957	,1836313
	Elazığ	4,4877E-02	9,777E-02	,999	-,2433838	,3331376
	Diyarbakır	-,1289322	9,238E-02	,804	-,4013041	,1434396
	Samsun	,1281423	9,691E-02	,842	-,1575698	,4138544
	İzmir	,6256464*	8,973E-02	,000	,3610820	,8902108
Diyarbakır	Konya	,3156305*	9,544E-02	,016	3,4250E-02	,5970104
	Antalya	2,8800E-02	,1006102	1,000	-,2678313	,3254314
	Elazığ	,1738091	,1020703	,614	-,1271272	,4747454
	İstanbul	,1289322	9,238E-02	,804	-,1434396	,4013041
	Samsun	,2570745	,1012426	,145	-4,1421E-02	,5555705
	İzmir	,7545786*	9,440E-02	,000	,4762573	1,0328999
Samsun	Konya	5,8556E-02	9,982E-02	,997	-,2357563	,3528682
	Antalya	-,2282745	,1047801	,307	-,5372003	8,0651E-02
	Elazığ	-8,3265E-02	,1061830	,987	-,3963271	,2297964
	İstanbul	-,1281423	9,691E-02	,842	-,4138544	,1575698
	Diyarbakır	-,2570745	,1012426	,145	-,5555705	4,1421E-02
	İzmir	,4975041*	9,883E-02	,000	,2061147	,7888934
İzmir	Konya	-,4389482*	9,288E-02	,000	-,7127776	-,1651187
	Antalya	-,7257786*	9,818E-02	,000	-1,0152575	-,4362997
	Elazığ	-,5807695*	9,968E-02	,000	-,8746582	-,2868808
	İstanbul	-,6256464*	8,973E-02	,000	-,8902108	-,3610820
	Diyarbakır	-,7545786*	9,440E-02	,000	-1,0328999	-,4762573
	Samsun	-,4975041*	9,883E-02	,000	-,7888934	-,2061147

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 9: Milliyetçilik Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması**Multiple Comparisons**

Dependent Variable: REGR factor score 5 for analysis 1
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	,1659410	7,652E-02	,132
	ihl	,3298456*	8,595E-02	,001
	meslek liseleri	-,1812824*	6,386E-02	,023
anadolu lisesi	normal lise	-,1659410	7,652E-02	,132
	ihl	,1639046	9,969E-02	,354
	meslek liseleri	-,3472234*	8,141E-02	,000
ihl	normal lise	-,3298456*	8,595E-02	,001
	anadolu lisesi	-,1639046	9,969E-02	,354
	meslek liseleri	-,5111280*	9,034E-02	,000
meslek liseleri	normal lise	,1812824*	6,386E-02	,023
	anadolu lisesi	,3472234*	8,141E-02	,000
	ihl	,5111280*	9,034E-02	,000

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 10: Milliyetçilik Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 5 for analysis 1

Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,2440080	9,989E-02	,181	-,5385296	5,0514E-02
	Elazığ	,1241419	,1013861	,885	-,1747771	,4230609
	İstanbul	,3144696*	9,148E-02	,011	4,4766E-02	,5841736
	Diyarbakır	,4144880*	9,612E-02	,000	,1310866	,6978894
	Samsun	-,1332204	,1005407	,840	-,4296469	,1632061
	İzmir	1,1496E-02	9,354E-02	1,000	-,2643007	,2872926
Antalya	Konya	,2440080	9,989E-02	,181	-5,0514E-02	,5385296
	Elazığ	,3681499*	,1063386	,010	5,4629E-02	,6816705
	İstanbul	,5584776*	9,694E-02	,000	,2726756	,8442796
	Diyarbakır	,6584960*	,1013329	,000	,3597337	,9572583
	Samsun	,1107876	,1055329	,942	-,2003575	,4219327
	İzmir	,2555039	9,889E-02	,131	-3,6055E-02	,5470624
Elazığ	Konya	-,1241419	,1013861	,885	-,4230609	,1747771
	Antalya	-,3681499*	,1063386	,010	-,6816705	-5,4629E-02
	İstanbul	,1903277	9,847E-02	,458	-,1000038	,4806592
	Diyarbakır	,2903461	,1028036	,071	-1,2752E-02	,5934443
	Samsun	-,2573623	,1069458	,196	-,5726731	5,7948E-02
	İzmir	-,1126460	,1003960	,922	-,4086459	,1833539
İstanbul	Konya	-,3144696*	9,148E-02	,011	-,5841736	-4,4766E-02
	Antalya	-,5584776*	9,694E-02	,000	-,8442796	-,2726756
	Elazığ	-,1903277	9,847E-02	,458	-,4806592	,1000038
	Diyarbakır	,1000184	9,305E-02	,936	-,1743102	,3743469
	Samsun	-,4476900*	9,760E-02	,000	-,7354547	-,1599254
	İzmir	-,3029737*	9,038E-02	,014	-,5694387	-3,6509E-02
Diyarbakır	Konya	-,4144880*	9,612E-02	,000	-,6978894	-,1310866
	Antalya	-,6584960*	,1013329	,000	-,9572583	-,3597337
	Elazığ	-,2903461	,1028036	,071	-,5934443	1,2752E-02
	İstanbul	-,1000184	9,305E-02	,936	-,3743469	,1743102
	Samsun	-,5477084*	,1019699	,000	-,8483488	-,2470681
	İzmir	-,4029921*	9,508E-02	,000	-,6833128	-,1226713
Samsun	Konya	,1332204	,1005407	,840	-,1632061	,4296469
	Antalya	-,1107876	,1055329	,942	-,4219327	,2003575
	Elazığ	,2573623	,1069458	,196	-5,7948E-02	,5726731
	İstanbul	,4476900*	9,760E-02	,000	,1599254	,7354547
	Diyarbakır	,5477084*	,1019699	,000	,2470681	,8483488
	İzmir	,1447163	9,954E-02	,772	-,1487663	,4381990
İzmir	Konya	-1,1496E-02	9,354E-02	1,000	-,2872926	,2643007
	Antalya	-,2555039	9,889E-02	,131	-,5470624	3,6055E-02
	Elazığ	,1126460	,1003960	,922	-,1833539	,4086459
	İstanbul	,3029737*	9,038E-02	,014	3,6509E-02	,5694387
	Diyarbakır	,4029921*	9,508E-02	,000	,1226713	,6833128
	Samsun	-,1447163	9,954E-02	,772	-,4381990	,1487663

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 11: Dürüstlük Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 6 for analysis 1

Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	6,0815E-02	,1000158	,997	-,2340641	,3556938
	Elazığ	,1922959	,1015091	,484	-,1069858	,4915776
	İstanbul	,2618583	9,159E-02	,064	-8,1729E-03	,5318895
	Diyarbakır	-,1457741	9,624E-02	,736	-,4295193	,1379712
	Samsun	-,1178726	,1006627	,905	-,4146587	,1789136
	İzmir	,4746679*	9,366E-02	,000	,1985366	,7507991
Antalya	Konya	-6,0815E-02	,1000158	,997	-,3556938	,2340641
	Elazığ	,1314811	,1064676	,881	-,1824199	,4453821
	İstanbul	,2010435	9,705E-02	,370	-8,5105E-02	,4871923
	Diyarbakır	-,2065889	,1014559	,392	-,5057137	9,2536E-02
	Samsun	-,1786874	,1056609	,622	-,4902100	,1328352
	İzmir	,4138530*	9,901E-02	,001	,1219408	,7057653
Elazığ	Konya	-,1922959	,1015091	,484	-,4915776	,1069858
	Antalya	-,1314811	,1064676	,881	-,4453821	,1824199
	İstanbul	6,9562E-02	9,859E-02	,992	-,2211214	,3602462
	Diyarbakır	-,3380700*	,1029283	,018	-,6415359	-3,4604E-02
	Samsun	-,3101685	,1070755	,058	-,6258618	5,5249E-03
	İzmir	,2823720	,1005178	,074	-1,3987E-02	,5787310
İstanbul	Konya	-,2618583	9,159E-02	,064	-,5318895	8,1729E-03
	Antalya	-,2010435	9,705E-02	,370	-,4871923	8,5105E-02
	Elazığ	-6,9562E-02	9,859E-02	,992	-,3602462	,2211214
	Diyarbakır	-,4076324*	9,316E-02	,000	-,6822938	-,1329710
	Samsun	-,3797309*	9,772E-02	,002	-,6678447	-9,1617E-02
	İzmir	,2128095	9,049E-02	,220	-5,3979E-02	,4795978
Diyarbakır	Konya	,1457741	9,624E-02	,736	-,1379712	,4295193
	Antalya	,2065889	,1014559	,392	-9,2536E-02	,5057137
	Elazığ	,3380700*	,1029283	,018	3,4604E-02	,6415359
	İstanbul	,4076324*	9,316E-02	,000	,1329710	,6822938
	Samsun	2,7902E-02	,1020936	1,000	-,2731036	,3289066
	İzmir	,6204419*	9,519E-02	,000	,3397810	,9011028
Samsun	Konya	,1178726	,1006627	,905	-,1789136	,4146587
	Antalya	,1786874	,1056609	,622	-,1328352	,4902100
	Elazığ	,3101685	,1070755	,058	-5,5249E-03	,6258618
	İstanbul	,3797309*	9,772E-02	,002	9,1617E-02	,6678447
	Diyarbakır	-2,7902E-02	,1020936	1,000	-,3289066	,2731036
	İzmir	,5925404*	9,966E-02	,000	,2987017	,8863792
İzmir	Konya	-,4746679*	9,366E-02	,000	-,7507991	-,1985366
	Antalya	-,4138530*	9,901E-02	,001	-,7057653	-,1219408
	Elazığ	-,2823720	,1005178	,074	-,5787310	1,3987E-02
	İstanbul	-,2128095	9,049E-02	,220	-,4795978	5,3979E-02
	Diyarbakır	-,6204419*	9,519E-02	,000	-,9011028	-,3397810
	Samsun	-,5925404*	9,966E-02	,000	-,8863792	-,2987017

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 12: Dürüslük Faktörünün SES ile Karşılaştırılması

Multiple comparisons

Dependent variable: REGR factor score 6 for analysis 1
Tukey HSD

(I) SES	(J) SES	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
en alt statü	alt statü	1,6398E-02	,1105147	1,000
	orta statü	8,1393E-02	,1018477	,931
	orta-üst statü	5,4072E-02	,1566173	,997
	üst statü	,7700473*	,2035664	,001
alt statü	en alt statü	-1,6398E-02	,1105147	1,000
	orta statü	6,4996E-02	6,607E-02	,863
	orta-üst statü	3,7674E-02	,1360917	,999
	üst statü	,7536495*	,1882319	,001
orta statü	en alt statü	-8,1393E-02	,1018477	,931
	alt statü	-6,4996E-02	6,607E-02	,863
	orta-üst statü	-2,7322E-02	,1291527	1,000
	üst statü	,6886539*	,1832777	,002
orta-üst statü	en alt statü	-5,4072E-02	,1566173	,997
	alt statü	-3,7674E-02	,1360917	,999
	orta statü	2,7322E-02	,1291527	1,000
	üst statü	,7159755*	,2185103	,009
üst statü	en alt statü	-,7700473*	,2035664	,001
	alt statü	-,7536495*	,1882319	,001
	orta statü	-,6886539*	,1832777	,002
	orta-üst statü	-,7159755*	,2185103	,009

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 13: Milliyetçilik Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 1 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-3,6212E-02	9,929E-02	1,000	-,3289389	,2565149
	Elazığ	,1190504	,1007683	,901	-,1780471	,4161479
	İstanbul	,3986630*	9,092E-02	,000	,1306026	,6667235
	Diyarbakır	,4815686*	9,554E-02	,000	,1998942	,7632430
	Samsun	-,1260179	9,993E-02	,870	-,4206381	,1686023
	İzmir	,4833102*	9,297E-02	,000	,2091942	,7574262
Antalya	Konya	3,6212E-02	9,929E-02	1,000	-,2565149	,3289389
	Elazığ	,1552624	,1056906	,763	-,1563477	,4668725
	İstanbul	,4348750*	9,635E-02	,000	,1508146	,7189354
	Diyarbakır	,5177805*	,1007154	,000	,2208388	,8147223
	Samsun	-8,9806E-02	,1048898	,979	-,3990549	,2194432
	İzmir	,5195222*	9,829E-02	,000	,2297403	,8093040
Elazığ	Konya	-,1190504	,1007683	,901	-,4161479	,1780471
	Antalya	-,1552624	,1056906	,763	-,4668725	,1563477
	İstanbul	,2796126	9,787E-02	,065	-8,9497E-03	,5681749
	Diyarbakır	,3625181*	,1021771	,007	6,1267E-02	,6637693
	Samsun	-,2450683	,1062941	,241	-,5584576	6,8321E-02
	İzmir	,3642597*	9,978E-02	,005	7,0064E-02	,6584559
İstanbul	Konya	-,3986630*	9,092E-02	,000	-,6667235	-,1306026
	Antalya	-,4348750*	9,635E-02	,000	-,7189354	-,1508146
	Elazığ	-,2796126	9,787E-02	,065	-,5681749	8,9497E-03
	Diyarbakır	8,2906E-02	9,248E-02	,973	-,1897513	,3555624
	Samsun	-,5246809*	9,701E-02	,000	-,8106920	-,2386698
	İzmir	8,4647E-02	8,983E-02	,966	-,1801941	,3494884
Diyarbakır	Konya	-,4815686*	9,554E-02	,000	-,7632430	-,1998942
	Antalya	-,5177805*	,1007154	,000	-,8147223	-,2208388
	Elazığ	-,3625181*	,1021771	,007	-,6637693	-6,1267E-02
	İstanbul	-8,2906E-02	9,248E-02	,973	-,3555624	,1897513
	Samsun	-,6075864*	,1013485	,000	-,9063948	-,3087781
	İzmir	1,7416E-03	9,450E-02	1,000	-,2768709	,2803542
Samsun	Konya	,1260179	9,993E-02	,870	-,1686023	,4206381
	Antalya	8,9806E-02	,1048898	,979	-,2194432	,3990549
	Elazığ	,2450683	,1062941	,241	-6,8321E-02	,5584576
	İstanbul	,5246809*	9,701E-02	,000	,2386698	,8106920
	Diyarbakır	,6075864*	,1013485	,000	,3087781	,9063948
	İzmir	,6093280*	9,894E-02	,000	,3176338	,9010223
İzmir	Konya	-,4833102*	9,297E-02	,000	-,7574262	-,2091942
	Antalya	-,5195222*	9,829E-02	,000	-,8093040	-,2297403
	Elazığ	-,3642597*	9,978E-02	,005	-,6584559	-7,0064E-02
	İstanbul	-8,4647E-02	8,983E-02	,966	-,3494884	,1801941
	Diyarbakır	-1,7416E-03	9,450E-02	1,000	-,2803542	,2768709
	Samsun	-,6093280*	9,894E-02	,000	-,9010223	-,3176338

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 14: Geleneksel-Dini Kurum Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent variable: REGR factor score 2 for analysis 4
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	-6,9205E-02	7,658E-02	,803
	ihl	-,5046182*	8,602E-02	,000
	meslek liseleri	-2,7610E-02	6,391E-02	,973
anadolu lisesi	normal lise	6,9205E-02	7,658E-02	,803
	ihl	-,4354133*	9,977E-02	,000
	meslek liseleri	4,1595E-02	8,148E-02	,957
ihl	normal lise	,5046182*	8,602E-02	,000
	anadolu lisesi	,4354133*	9,977E-02	,000
	meslek liseleri	,4770082*	9,041E-02	,000
meslek liseleri	normal lise	2,7610E-02	6,391E-02	,973
	anadolu lisesi	-4,1595E-02	8,148E-02	,957
	ihl	-,4770082*	9,041E-02	,000

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 15: Geleneksel-Dini Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 2 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	,5198736*	,1000063	,000	,2250227	,8147246
	Elazığ	-,1667532	,1014995	,654	-,4660065	,1325001
	İstanbul	,2394050	9,158E-02	,122	-3,0601E-02	,5094105
	Diyarbakır	7,1486E-03	9,623E-02	1,000	-,2765697	,2908669
	Samsun	-,1358570	,1006531	,828	-,4326150	,1609010
	İzmir	,1736514	9,365E-02	,511	-,1024536	,4497564
Antalya	Konya	-,5198736*	,1000063	,000	-,8147246	-,2250227
	Elazığ	-,6866268*	,1064575	,000	-1,0004980	-,3727557
	İstanbul	-,2804686	9,705E-02	,059	-,5665902	5,6530E-03
	Diyarbakır	-,5127250*	,1014462	,000	-,8118214	-,2136286
	Samsun	-,6557306*	,1056509	,000	-,9672236	-,3442376
	İzmir	-,3462222*	9,900E-02	,009	-,6381068	-5,4338E-02
Elazığ	Konya	,1667532	,1014995	,654	-,1325001	,4660065
	Antalya	,6866268*	,1064575	,000	,3727557	1,0004980
	İstanbul	,4061582*	9,858E-02	,001	,1155021	,6968144
	Diyarbakır	,1739018	,1029185	,623	-,1295353	,4773390
	Samsun	3,0896E-02	,1070653	1,000	-,2847671	,3465596
	İzmir	,3404046*	,1005083	,013	4,4074E-02	,6367356
İstanbul	Konya	-,2394050	9,158E-02	,122	-,5094105	3,0601E-02
	Antalya	,2804686	9,705E-02	,059	-5,6530E-03	,5665902
	Elazığ	-,4061582*	9,858E-02	,001	-,6968144	-,1155021
	Diyarbakır	-,2322564	9,315E-02	,162	-,5068917	4,2379E-02
	Samsun	-,3752620*	9,771E-02	,002	-,6633484	-8,7176E-02
	İzmir	-6,5754E-02	9,048E-02	,991	-,3325166	,2010094
Diyarbakır	Konya	-7,1486E-03	9,623E-02	1,000	-,2908669	,2765697
	Antalya	,5127250*	,1014462	,000	,2136286	,8118214
	Elazığ	-,1739018	,1029185	,623	-,4773390	,1295353
	İstanbul	,2322564	9,315E-02	,162	-4,2379E-02	,5068917
	Samsun	-,1430056	,1020839	,802	-,4439821	,1579710
	İzmir	,1665028	9,518E-02	,583	-,1141314	,4471370
Samsun	Konya	,1358570	,1006531	,828	-,1609010	,4326150
	Antalya	,6557306*	,1056509	,000	,3442376	,9672236
	Elazığ	-3,0896E-02	,1070653	1,000	-,3465596	,2847671
	İstanbul	,3752620*	9,771E-02	,002	8,7176E-02	,6633484
	Diyarbakır	,1430056	,1020839	,802	-,1579710	,4439821
	İzmir	,3095084*	9,965E-02	,031	1,5698E-02	,6033192
İzmir	Konya	-,1736514	9,365E-02	,511	-,4497564	,1024536
	Antalya	,3462222*	9,900E-02	,009	5,4338E-02	,6381068
	Elazığ	-,3404046*	,1005083	,013	-,6367356	-4,4074E-02
	İstanbul	6,5754E-02	9,048E-02	,991	-,2010094	,3325166
	Diyarbakır	-,1665028	9,518E-02	,583	-,4471370	,1141314
	Samsun	-,3095084*	9,965E-02	,031	-,6033192	-1,5698E-02

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 16: Hukuk Devleti Kurum Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması**Multiple Comparisons**

Dependent Variable: REGR factor score 3 for analysis 4
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	,2068288*	7,703E-02	,036
	ihl	,3419108*	8,653E-02	,000
	meslek liseleri	4,7478E-02	6,429E-02	,882
anadolu lisesi	normal lise	-,2068288*	7,703E-02	,036
	ihl	,1350819	,1003593	,534
	meslek liseleri	-,1593511	8,196E-02	,210
ihl	normal lise	-,3419108*	8,653E-02	,000
	anadolu lisesi	-,1350819	,1003593	,534
	meslek liseleri	-,2944330*	9,094E-02	,007
meslek liseleri	normal lise	-4,7478E-02	6,429E-02	,882
	anadolu lisesi	,1593511	8,196E-02	,210
	ihl	,2944330*	9,094E-02	,007

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 17: Hukuk Devleti Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent variable: REGR factor score 3 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,2474728	,1009890	,178	-,5452210	,5,0275E-02
	Elazığ	4,2131E-02	,1024968	1,000	-,2600632	,3443244
	İstanbul	1,2366E-02	9,248E-02	1,000	-,2602927	,2850246
	Diyarbakır	,1691896	9,718E-02	,588	-,1173165	,4556958
	Samsun	5,9029E-02	,1016421	,997	-,2406451	,3587029
	İzmir	-,3019348*	9,457E-02	,024	-,5807529	-2,3117E-02
Antalya	Konya	,2474728	,1009890	,178	-5,0275E-02	,5452210
	Elazığ	,2896034	,1075036	,100	-2,7352E-02	,6065587
	İstanbul	,2598387	9,800E-02	,111	-2,9094E-02	,5487718
	Diyarbakır	,4166624*	,1024431	,001	,1146270	,7186977
	Samsun	,3065017	,1066890	,062	-8,0521E-03	,6210554
	İzmir	-5,4462E-02	9,997E-02	,998	-,3492147	,2402906
Elazığ	Konya	-4,2131E-02	,1024968	1,000	-,3443244	,2600632
	Antalya	-,2896034	,1075036	,100	-,6065587	2,7352E-02
	İstanbul	-2,9765E-02	9,955E-02	1,000	-,3232768	,2637476
	Diyarbakır	,1270590	,1039298	,886	-,1793597	,4334778
	Samsun	1,6898E-02	,1081174	1,000	-,3018668	,3356634
	İzmir	-,3440654*	,1014959	,012	-,6433081	-4,4823E-02
İstanbul	Konya	-1,2366E-02	9,248E-02	1,000	-,2850246	,2602927
	Antalya	-,2598387	9,800E-02	,111	-,5487718	2,9094E-02
	Elazığ	2,9765E-02	9,955E-02	1,000	-,2637476	,3232768
	Diyarbakır	,1568237	9,406E-02	,638	-,1205102	,4341576
	Samsun	4,6663E-02	9,867E-02	,999	-,2442543	,3375802
	İzmir	-,3143007*	9,137E-02	,010	-,5836850	-4,4917E-02
Diyarbakır	Konya	-,1691896	9,718E-02	,588	-,4556958	,1173165
	Antalya	-,4166624*	,1024431	,001	-,7186977	-,1146270
	Elazığ	-,1270590	,1039298	,886	-,4334778	,1793597
	İstanbul	-,1568237	9,406E-02	,638	-,4341576	,1205102
	Samsun	-,1101607	,1030870	,937	-,4140947	,1937732
	İzmir	-,4711244*	9,612E-02	,000	-,7545162	-,1877327
Samsun	Konya	-5,9029E-02	,1016421	,997	-,3587029	,2406451
	Antalya	-,3065017	,1066890	,062	-,6210554	8,0521E-03
	Elazığ	-1,6898E-02	,1081174	1,000	-,3356634	,3018668
	İstanbul	-4,6663E-02	9,867E-02	,999	-,3375802	,2442543
	Diyarbakır	,1101607	,1030870	,937	-,1937732	,4140947
	İzmir	-,3609637*	,1006327	,006	-,6576615	-6,4266E-02
İzmir	Konya	,3019348*	9,457E-02	,024	2,3117E-02	,5807529
	Antalya	5,4462E-02	9,997E-02	,998	-,2402906	,3492147
	Elazığ	,3440654*	,1014959	,012	4,4823E-02	,6433081
	İstanbul	,3143007*	9,137E-02	,010	4,4917E-02	,5836850
	Diyarbakır	,4711244*	9,612E-02	,000	,1877327	,7545162
	Samsun	,3609637*	,1006327	,006	6,4266E-02	,6576615

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 18: Sosyal Aktiviteler Kurum Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması**Multiple comparisons**

Dependent variable: REGR factor score 4 for analysis 4
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	-7,7516E-02	7,681E-02	,744
	ihl	,4030333*	8,628E-02	,000
	meslek liseleri	-9,7748E-03	6,410E-02	,999
anadolu lisesi	normal lise	7,7516E-02	7,681E-02	,744
	ihl	,4805490*	,1000656	,000
	meslek liseleri	6,7741E-02	8,172E-02	,841
ihl	normal lise	-,4030333*	8,628E-02	,000
	anadolu lisesi	-,4805490*	,1000656	,000
	meslek liseleri	-,4128081*	9,068E-02	,000
meslek liseleri	normal lise	9,7748E-03	6,410E-02	,999
	anadolu lisesi	-6,7741E-02	8,172E-02	,841
	ihl	,4128081*	9,068E-02	,000

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 19: Sosyal Aktiviteler Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 4 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,3490030*	,1011418	,010	-,6472019	-5,0804E-02
	Elazığ	,1702174	,1026519	,644	-,1324338	,4728685
	İstanbul	-,2605006	9,262E-02	,073	-,5335719	1,2571E-02
	Diyarbakır	-,1226730	9,732E-02	,870	-,4096127	,1642668
	Samsun	-9,1289E-02	,1017960	,973	-,3914170	,2088381
	İzmir	-8,0727E-02	9,471E-02	,979	-,3599671	,1985131
Antalya	Konya	,3490030*	,1011418	,010	5,0804E-02	,6472019
	Elazığ	,5192204*	,1076662	,000	,2017854	,8366554
	İstanbul	8,8502E-02	9,815E-02	,972	-,2008679	,3778728
	Diyarbakır	,2263301	,1025981	,292	-7,6162E-02	,5288225
	Samsun	,2577136	,1068505	,193	-5,7316E-02	,5727434
	İzmir	,2682760	,1001242	,103	-2,6923E-02	,5634748
Elazığ	Konya	-,1702174	,1026519	,644	-,4728685	,1324338
	Antalya	-,5192204*	,1076662	,000	-,8366554	-,2017854
	İstanbul	-,4307180*	9,970E-02	,000	-,7246744	-,1367616
	Diyarbakır	-,2928903	,1040871	,073	-,5997728	1,3992E-02
	Samsun	-,2615068	,1082810	,192	-,5807543	5,7741E-02
	İzmir	-,2509444	,1016495	,171	-,5506400	4,8751E-02
İstanbul	Konya	,2605006	9,262E-02	,073	-1,2571E-02	,5335719
	Antalya	-8,8502E-02	9,815E-02	,972	-,3778728	,2008679
	Elazığ	,4307180*	9,970E-02	,000	,1367616	,7246744
	Diyarbakır	,1378277	9,421E-02	,767	-,1399260	,4155813
	Samsun	,1692112	9,882E-02	,608	-,1221463	,4605687
	İzmir	,1797736	9,151E-02	,437	-9,0018E-02	,4495655
Diyarbakır	Konya	,1226730	9,732E-02	,870	-,1642668	,4096127
	Antalya	-,2263301	,1025981	,292	-,5288225	7,6162E-02
	Elazığ	,2928903	,1040871	,073	-1,3992E-02	,5997728
	İstanbul	-,1378277	9,421E-02	,767	-,4155813	,1399260
	Samsun	3,1384E-02	,1032430	1,000	-,2730105	,3357775
	İzmir	4,1946E-02	9,627E-02	,999	-,2418747	,3257666
Samsun	Konya	9,1289E-02	,1017960	,973	-,2088381	,3914170
	Antalya	-,2577136	,1068505	,193	-,5727434	5,7316E-02
	Elazığ	,2615068	,1082810	,192	-5,7741E-02	,5807543
	İstanbul	-,1692112	9,882E-02	,608	-,4605687	,1221463
	Diyarbakır	-3,1384E-02	,1032430	1,000	-,3357775	,2730105
	İzmir	1,0562E-02	,1007850	1,000	-,2865844	,3077094
İzmir	Konya	8,0727E-02	9,471E-02	,979	-,1985131	,3599671
	Antalya	-,2682760	,1001242	,103	-,5634748	2,6923E-02
	Elazığ	,2509444	,1016495	,171	-4,8751E-02	,5506400
	İstanbul	-,1797736	9,151E-02	,437	-,4495655	9,0018E-02
	Diyarbakır	-4,1946E-02	9,627E-02	,999	-,3257666	,2418747
	Samsun	-1,0562E-02	,1007850	1,000	-,3077094	,2865844

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 20: Demokrasi Kurum Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 5 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-6,8990E-02	,1014702	,994	-,3681571	,2301768
	Elazığ	-,2894929	,1029852	,073	-,5931266	1,4141E-02
	İstanbul	2,5969E-02	9,292E-02	1,000	-,2479887	,2999269
	Diyarbakır	-,2995443*	9,764E-02	,035	-,5874156	-1,1673E-02
	Samsun	-1,4992E-02	,1021265	1,000	-,3160938	,2861100
	İzmir	-,1763112	9,502E-02	,510	-,4564578	,1038354
Antalya	Konya	6,8990E-02	,1014702	,994	-,2301768	,3681571
	Elazığ	-,2205027	,1080158	,388	-,5389683	9,7963E-02
	İstanbul	9,4959E-02	9,847E-02	,962	-,1953505	,3852691
	Diyarbakır	-,2305542	,1029312	,274	-,5340286	7,2920E-02
	Samsun	5,3998E-02	,1071974	,999	-,2620544	,3700508
	İzmir	-,1073210	,1004493	,937	-,4034781	,1888360
Elazığ	Konya	,2894929	,1029852	,073	-1,4141E-02	,5931266
	Antalya	,2205027	,1080158	,388	-9,7963E-02	,5389683
	İstanbul	,3154620*	,1000266	,027	2,0551E-02	,6103728
	Diyarbakır	-1,0051E-02	,1044250	1,000	-,3179302	,2978274
	Samsun	,2745010	,1086325	,150	-4,5783E-02	,5947849
	İzmir	,1131817	,1019795	,925	-,1874869	,4138503
İstanbul	Konya	-2,5969E-02	9,292E-02	1,000	-,2999269	,2479887
	Antalya	-9,4959E-02	9,847E-02	,962	-,3852691	,1953505
	Elazığ	-,3154620*	,1000266	,027	-,6103728	-2,0551E-02
	Diyarbakır	-,3255134*	9,451E-02	,010	-,6041688	-4,6858E-02
	Samsun	-4,0961E-02	9,914E-02	1,000	-,3332645	,2513423
	İzmir	-,2022803	9,180E-02	,293	-,4729481	6,8387E-02
Diyarbakır	Konya	,2995443*	9,764E-02	,035	1,1673E-02	,5874156
	Antalya	,2305542	,1029312	,274	-7,2920E-02	,5340286
	Elazığ	1,0051E-02	,1044250	1,000	-,2978274	,3179302
	İstanbul	,3255134*	9,451E-02	,010	4,6858E-02	,6041688
	Samsun	,2845524	,1035782	,087	-2,0830E-02	,5899346
	İzmir	,1232331	9,658E-02	,863	-,1615089	,4079752
Samsun	Konya	1,4992E-02	,1021265	1,000	-,2861100	,3160938
	Antalya	-5,3998E-02	,1071974	,999	-,3700508	,2620544
	Elazığ	-,2745010	,1086325	,150	-,5947849	4,5783E-02
	İstanbul	4,0961E-02	9,914E-02	1,000	-,2513423	,3332645
	Diyarbakır	-,2845524	,1035782	,087	-,5899346	2,0830E-02
	İzmir	-,1613193	,1011122	,685	-,4594308	,1367923
İzmir	Konya	,1763112	9,502E-02	,510	-,1038354	,4564578
	Antalya	,1073210	,1004493	,937	-,1888360	,4034781
	Elazığ	-,1131817	,1019795	,925	-,4138503	,1874869
	İstanbul	,2022803	9,180E-02	,293	-6,8387E-02	,4729481
	Diyarbakır	-,1232331	9,658E-02	,863	-,4079752	,1615089
	Samsun	,1613193	,1011122	,685	-,1367923	,4594308

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 21: Para ve Ekonomi Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 6 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-,2365816	,1011495	,225	-,5348032	6,1640E-02
	Elazığ	-,2077224	,1026598	,400	-,5103967	9,4952E-02
	İstanbul	-,1747415	9,263E-02	,489	-,4478337	9,8351E-02
	Diyarbakır	-,2736134	9,733E-02	,073	-,5605751	1,3348E-02
	Samsun	-,1538096	,1018038	,738	-,4539601	,1463409
	İzmir	,1694149	9,472E-02	,556	-,1098466	,4486763
Antalya	Konya	,2365816	,1011495	,225	-6,1640E-02	,5348032
	Elazığ	2,8859E-02	,1076745	1,000	-,2886002	,3463184
	İstanbul	6,1840E-02	9,815E-02	,996	-,2275524	,3512325
	Diyarbakır	-3,7032E-02	,1026060	1,000	-,3395475	,2654837
	Samsun	8,2772E-02	,1068587	,987	-,2322820	,3978259
	İzmir	,4059964*	,1001319	,001	,1107751	,7012177
Elazığ	Konya	,2077224	,1026598	,400	-9,4952E-02	,5103967
	Antalya	-2,8859E-02	,1076745	1,000	-,3463184	,2886002
	İstanbul	3,2981E-02	9,971E-02	1,000	-,2609980	,3269598
	Diyarbakır	-6,5891E-02	,1040951	,996	-,3727969	,2410150
	Samsun	5,3913E-02	,1082893	,999	-,2653591	,3731848
	İzmir	,3771373*	,1016573	,004	7,7419E-02	,6768558
İstanbul	Konya	,1747415	9,263E-02	,489	-9,8351E-02	,4478337
	Antalya	-6,1840E-02	9,815E-02	,996	-,3512325	,2275524
	Elazığ	-3,2981E-02	9,971E-02	1,000	-,3269598	,2609980
	Diyarbakır	-9,8872E-02	9,421E-02	,942	-,3766468	,1789030
	Samsun	2,0932E-02	9,883E-02	1,000	-,2704479	,3123117
	İzmir	,3441564*	9,151E-02	,003	7,4344E-02	,6139689
Diyarbakır	Konya	,2736134	9,733E-02	,073	-1,3348E-02	,5605751
	Antalya	3,7032E-02	,1026060	1,000	-,2654837	,3395475
	Elazığ	6,5891E-02	,1040951	,996	-,2410150	,3727969
	İstanbul	9,8872E-02	9,421E-02	,942	-,1789030	,3766468
	Samsun	,1198038	,1032509	,909	-,1846135	,4242210
	İzmir	,4430283*	9,627E-02	,000	,1591859	,7268706
Samsun	Konya	,1538096	,1018038	,738	-,1463409	,4539601
	Antalya	-8,2772E-02	,1068587	,987	-,3978259	,2322820
	Elazığ	-5,3913E-02	,1082893	,999	-,3731848	,2653591
	İstanbul	-2,0932E-02	9,883E-02	1,000	-,3123117	,2704479
	Diyarbakır	-,1198038	,1032509	,909	-,4242210	,1846135
	İzmir	,3232245*	,1007927	,023	2,6055E-02	,6203941
İzmir	Konya	-,1694149	9,472E-02	,556	-,4486763	,1098466
	Antalya	-,4059964*	,1001319	,001	-,7012177	-,1107751
	Elazığ	-,3771373*	,1016573	,004	-,6768558	-7,7419E-02
	İstanbul	-,3441564*	9,151E-02	,003	-,6139689	-7,4344E-02
	Diyarbakır	-,4430283*	9,627E-02	,000	-,7268706	-,1591859
	Samsun	-,3232245*	,1007927	,023	-,6203941	-2,6055E-02

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 22: Üretim ve Çalışma Kurum Faktörünün İllere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 8 for analysis 4
Tukey HSD

(I) Şehir	(J) Şehir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Konya	Antalya	-5,0450E-02	,1014055	,999	-,3494261	,2485263
	Elazığ	,2421401	,1029195	,219	-6,1300E-02	,5455803
	İstanbul	6,5883E-02	9,286E-02	,992	-,2078997	,3396667
	Diyarbakır	,1677641	9,758E-02	,603	-,1199237	,4554519
	Samsun	,1787441	,1020614	,581	-,1221659	,4796540
	İzmir	-,1633858	9,496E-02	,602	-,4433539	,1165822
Antalya	Konya	5,0450E-02	,1014055	,999	-,2485263	,3494261
	Elazığ	,2925900	,1079469	,096	-2,5673E-02	,6108526
	İstanbul	,1163334	9,840E-02	,901	-,1737913	,4064581
	Diyarbakır	,2182140	,1028656	,340	-8,5067E-02	,5214950
	Samsun	,2291940	,1071290	,329	-8,6657E-02	,5450451
	İzmir	-,1129359	,1003853	,921	-,4089042	,1830324
Elazığ	Konya	-,2421401	,1029195	,219	-,5455803	6,1300E-02
	Antalya	-,2925900	,1079469	,096	-,6108526	2,5673E-02
	İstanbul	-,1762566	9,996E-02	,573	-,4709794	,1184661
	Diyarbakır	-7,4376E-02	,1043584	,992	-,3820585	,2333065
	Samsun	-6,3396E-02	,1085633	,997	-,3834758	,2566838
	İzmir	-,4055259*	,1019145	,001	-,7060029	-,1050490
İstanbul	Konya	-6,5883E-02	9,286E-02	,992	-,3396667	,2078997
	Antalya	-,1163334	9,840E-02	,901	-,4064581	,1737913
	Elazığ	,1762566	9,996E-02	,573	-,1184661	,4709794
	Diyarbakır	,1018806	9,445E-02	,935	-,1765971	,3803583
	Samsun	,1128606	9,908E-02	,916	-,1792565	,4049777
	İzmir	-,2292693	9,175E-02	,159	-,4997646	4,1226E-02
Diyarbakır	Konya	-,1677641	9,758E-02	,603	-,4554519	,1199237
	Antalya	-,2182140	,1028656	,340	-,5214950	8,5067E-02
	Elazığ	7,4376E-02	,1043584	,992	-,2333065	,3820585
	İstanbul	-,1018806	9,445E-02	,935	-,3803583	,1765971
	Samsun	1,0980E-02	,1035122	1,000	-,2942075	,3161675
	İzmir	-,3311499*	9,652E-02	,011	-,6157105	-4,6589E-02
Samsun	Konya	-,1787441	,1020614	,581	-,4796540	,1221659
	Antalya	-,2291940	,1071290	,329	-,5450451	8,6657E-02
	Elazığ	6,3396E-02	,1085633	,997	-,2566838	,3834758
	İstanbul	-,1128606	9,908E-02	,916	-,4049777	,1792565
	Diyarbakır	-1,0980E-02	,1035122	1,000	-,3161675	,2942075
	İzmir	-,3421299*	,1010478	,013	-,6400515	-4,4208E-02
İzmir	Konya	,1633858	9,496E-02	,602	-,1165822	,4433539
	Antalya	,1129359	,1003853	,921	-,1830324	,4089042
	Elazığ	,4055259*	,1019145	,001	,1050490	,7060029
	İstanbul	,2292693	9,175E-02	,159	-4,1226E-02	,4997646
	Diyarbakır	,3311499*	9,652E-02	,011	4,6589E-02	,6157105
	Samsun	,3421299*	,1010478	,013	4,4208E-02	,6400515

*. The mean difference is significant at the .05 level.

TABLO 23: Sosyal Devletin Temel Kurumları Faktörünün Liselere Göre Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Dependent Variable: REGR factor score 9 for analysis 4
Tukey HSD

(I) lise türleri	(J) lise türleri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
normal lise	anadolu lisesi	-5,6744E-02	7,681E-02	,881
	ihl	-9,3487E-02	8,628E-02	,700
	meslek liseleri	,2723304*	6,410E-02	,000
anadolu lisesi	normal lise	5,6744E-02	7,681E-02	,881
	ihl	-3,6743E-02	,1000686	,983
	meslek liseleri	,3290745*	8,172E-02	,000
ihl	normal lise	9,3487E-02	8,628E-02	,700
	anadolu lisesi	3,6743E-02	,1000686	,983
	meslek liseleri	,3658174*	9,068E-02	,000
meslek liseleri	normal lise	-,2723304*	6,410E-02	,000
	anadolu lisesi	-,3290745*	8,172E-02	,000
	ihl	-,3658174*	9,068E-02	,000

*. The mean difference is significant at the .05 level.

EK-2**Anket Formu**

I. Aşağıdaki çizelgede verilen değer ifadelerine ne ölçüde katıldığınızı her değer için karşısındaki size uygun seçeneğe yuvarlak içine alarak işaretleyiniz. Lütfen bütün ifadeleri cevaplayınız. Her birinde size uygun seçenek vardır. Her ifade için tek cevap veriniz.

	DEĞERLER	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
1.	Aileyi önemsemek	5	4	3	2	1
2.	Alçak gönüllü olmak	5	4	3	2	1
3.	Alışverişte dürüst olmak	5	4	3	2	1
4.	Ana babaya itaat etmek	5	4	3	2	1
5.	Araştırmacı olmak	5	4	3	2	1
6.	Arkadaş canlısı olmak	5	4	3	2	1
7.	Arkadaşlıklarında samimi olmak	5	4	3	2	1
8.	Az vergi vermek için fazla masraf göstermek	5	4	3	2	1
9.	Bağımsız olmayı istemek	5	4	3	2	1
10.	Barış içinde bir dünya istemek	5	4	3	2	1
11.	Başarma isteği sahibi olmak	5	4	3	2	1
12.	Başkalarına borç para vermek	5	4	3	2	1
13.	Başkalarının haklarına saygılı olmak	5	4	3	2	1
14.	Başkalarının yaptıkları iyiliklerin altında kalmamak	5	4	3	2	1
15.	Bayramlarda akrabayı ziyaret etmek	5	4	3	2	1
16.	Bazı durumlarda yalana baş vurmamak	5	4	3	2	1
17.	Bilge olmak	5	4	3	2	1
18.	Bilgiye her şeyden çok değer vermek	5	4	3	2	1
19.	Bir kimse hakkında dedikodu yapmak	5	4	3	2	1
20.	Borçlarına sadık olmak	5	4	3	2	1

21.	Bütün gerçekleri bilmek istemek	5	4	3	2	1
22.	Bütün hayvanları sevmek	5	4	3	2	1
23.	Büyüklerin sözünü tutmak	5	4	3	2	1
24.	Cesur olmak	5	4	3	2	1
25.	Çevreyi temiz tutmak	5	4	3	2	1
26.	Demokratik bir yapıyı tercih etmek	5	4	3	2	1
27.	Dersten aldığı notları çok önemsemek	5	4	3	2	1
28.	Dış görünüme önem vermek	5	4	3	2	1
29.	Dindar olmak	5	4	3	2	1
30.	Dini ibadetleri yapmak	5	4	3	2	1
31.	Doğa ile uyum içinde olmak	5	4	3	2	1
32.	Doğayı sevmek	5	4	3	2	1
33.	Dostlarına güvenmek	5	4	3	2	1
34.	Ekonomik bağımsızlığı elde etmek	5	4	3	2	1
35.	Esprili olmak	5	4	3	2	1
36.	Estetik bir kaygı taşımak	5	4	3	2	1
37.	Eşitlikçi olmak	5	4	3	2	1
38.	Evlendiğinde de anne babasıyla yaşamayı istemek	5	4	3	2	1
39.	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmak	5	4	3	2	1
40.	Geniş görüşlü olmak	5	4	3	2	1
41.	Gerçek dostluklar edinmek	5	4	3	2	1
42.	Günahlardan arınmak	5	4	3	2	1
43.	Güzelliklerle dolu bir dünya istemek	5	4	3	2	1
44.	Haksızlıklar karşısında susmamak	5	4	3	2	1
45.	Hayatı anlamlı kılmak	5	4	3	2	1
46.	Hayatta sürekli değişikliği istemek	5	4	3	2	1
47.	Hayattan zevk almak	5	4	3	2	1
48.	Hayır hasenatta bulunmak	5	4	3	2	1
49.	Her şeyin başının para olduğuna inanmak	5	4	3	2	1
50.	Her şeyin ölçülü ve ahenkli olmasını istemek	5	4	3	2	1

51.	Her zaman dürüst olmak	5	4	3	2	1
52.	Heyecan verici bir yaşamı tercih etmek	5	4	3	2	1
53.	Hırslı olmak	5	4	3	2	1
54.	İç huzuru sağlamak	5	4	3	2	1
55.	İnsanlara hoşgörülü davranmak	5	4	3	2	1
56.	İnsanlarla alay etmek	5	4	3	2	1
57.	İnsanlarla yardımlaşma içinde olmak	5	4	3	2	1
58.	İtaatkar olmak	5	4	3	2	1
59.	Kaderine razı olmak	5	4	3	2	1
60.	Kanaatkâr olmak	5	4	3	2	1
61.	Kanunlara saygılı olmak	5	4	3	2	1
62.	Kendi kararlarını kendisi alabilmek	5	4	3	2	1
63.	Kendine saygı duymak	5	4	3	2	1
64.	Kendini bu toplumun üyesi olarak görmek	5	4	3	2	1
65.	Kendini kontrol edebilmek	5	4	3	2	1
66.	Kibar olmak	5	4	3	2	1
67.	Konforlu bir hayat istemek	5	4	3	2	1
68.	Mahkemede yalancı şahitlik yapmak	5	4	3	2	1
69.	Memleket sorunlarına üzülmeğe, kendi mutluluğu ile ilgilenmek	5	4	3	2	1
70.	Milliyetçi olmak	5	4	3	2	1
71.	Muhtaçlara yardım etmek	5	4	3	2	1
72.	Ne olursa olsun yalan söylememek	5	4	3	2	1
73.	Ne pahasına olursa olsun sınıfı geçmek	5	4	3	2	1
74.	Ne pahasına olursa olsun zengin olmak	5	4	3	2	1
75.	Neşeli olmak	5	4	3	2	1
76.	Okulda başarılı olmak	5	4	3	2	1
77.	Olaylar üzerinde etkili olmak	5	4	3	2	1
78.	Olgun bir kişi olmak	5	4	3	2	1
79.	Otoriter bir kişi olmak	5	4	3	2	1
80.	Öbür dünyayı bu dünyaya tercih etmek	5	4	3	2	1

81.	Refah içinde bir yaşam sağlamak	5	4	3	2	1
82.	Sevecen olmak	5	4	3	2	1
83.	Sık sık büyükleri ziyaret etmek	5	4	3	2	1
84.	Sorumluluk sahibi olmak	5	4	3	2	1
85.	Sosyal adaleti sağlamak	5	4	3	2	1
86.	Sosyal düzenin istikrarlı olmasını istemek	5	4	3	2	1
87.	Tarihi eserleri korumak	5	4	3	2	1
88.	Temel hakların ve hürriyetlerin korunmasını savunmak	5	4	3	2	1
89.	Toplumda itibar sahibi olmak	5	4	3	2	1
90.	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşmak	5	4	3	2	1
91.	Türk adaletine güvenmek	5	4	3	2	1
92.	Türk inanç ve değerlerine bağlı olmak	5	4	3	2	1
93.	Ulusal güvenliği önemsemek	5	4	3	2	1
94.	Üniversiteyi mutlaka kazanmak	5	4	3	2	1
95.	Vatan için ölümü göze almak	5	4	3	2	1
96.	Vatani her şeyden çok sevmek	5	4	3	2	1
97.	Vergisini düzenli vermek	5	4	3	2	1
98.	Vicdan huzuru duymak	5	4	3	2	1
99.	Yalansız bir dünya istemek	5	4	3	2	1
100.	Yaratıcı olmak	5	4	3	2	1
101.	Zengin olmak	5	4	3	2	1

II. Aşağıdaki çizelgede verilen kurumların sizin için ne ölçüde ÖNEMLİ olduğunu her kurumun karşısındaki seçeneğe yuvarlak içine alarak işaretleyiniz. Lütfen her bir kurum için tek cevap veriniz

	KURUMLAR	ÇOK ÖNEMLİ	ÖNEMLİ	FİKRİM YOK	ÖNEMSİZ	HİÇ ÖNEMSİZ
1.	Ahlak	5	4	3	2	1
2.	Aile	5	4	3	2	1
3.	Akraba	5	4	3	2	1
4.	Anayasa	5	4	3	2	1
5.	Arkadaş	5	4	3	2	1
6.	Banka	5	4	3	2	1
7.	Bayrak	5	4	3	2	1
8.	Belediye	5	4	3	2	1
9.	Borsa	5	4	3	2	1
10.	Bürokrasi	5	4	3	2	1
11.	Cami	5	4	3	2	1
12.	Devlet	5	4	3	2	1
13.	Din	5	4	3	2	1
14.	Eğitim	5	4	3	2	1
15.	Ekonomi	5	4	3	2	1
16.	Hukuk	5	4	3	2	1
17.	Hükümet	5	4	3	2	1
18.	Kahramanlık	5	4	3	2	1
19.	Kanun	5	4	3	2	1
20.	Kitap	5	4	3	2	1
21.	Medya	5	4	3	2	1
22.	Millet	5	4	3	2	1
23.	Milliyetçilik	5	4	3	2	1
24.	Müzik	5	4	3	2	1

25.	Okul	5	4	3	2	1
26.	Ordu	5	4	3	2	1
27.	Öğretmen	5	4	3	2	1
28.	Para	5	4	3	2	1
29.	Parlamento	5	4	3	2	1
30.	Partiler	5	4	3	2	1
31.	Polis	5	4	3	2	1
32.	Sağlık	5	4	3	2	1
33.	Sanayi	5	4	3	2	1
34.	Seçim	5	4	3	2	1
35.	Sendikalar	5	4	3	2	1
36.	Sinema	5	4	3	2	1
37.	Sosyal güvenlik kurumları [SSK, Emekli Sandığı]	5	4	3	2	1
38.	Spor	5	4	3	2	1
39.	Şehitlik	5	4	3	2	1
40.	Tarım	5	4	3	2	1
41.	Tiyatro	5	4	3	2	1
42.	Üniversite	5	4	3	2	1
43.	Vatan	5	4	3	2	1
44.	Vergi	5	4	3	2	1
45.	Yargı sistemi	5	4	3	2	1

KİŞİSEL BİLGİLER

1. ŞEHİR :
2. CİNSİYETİNİZ : 1 [] Erkek
2 [] Kız
3. YAŞINIZ :
4. SINIFINIZ :
5. OKUMAKTA OLDUĞUNUZ LİSE TÜRÜ
1 [] Normal Lise
2 [] Anadolu Lisesi
3 [] Meslek Lisesi
[Belirtiniz].....
4 [] Fen Lisesi

6. DOĞDUĞUNUZ YER

- 1 [] Köy
3 [] Şehir
2 [] Kasaba
4 [] Büyük Şehir

7. HAYATINIZIN ÇOĞUNU GEÇİRDİĞİNİZ YER

- 1 [] Köy
3 [] Şehir
2 [] Kasaba
4 [] Büyük Şehir

AİLE HAKKINDA BİLGİLER

A. BABANIZ :

- 1 [] Sağ 2 [] Vefat Etti

EĞER BABANIZ SAĞ İSE;

1. YAŞI :

2. MESLEĞİ

- 1 [] Devlet Memuru
3 [] Çiftçi
5 [] Büyük Tüccar
7 [] Serbest Meslek [doktor, avukat, vb]
9 [] Subay – Astsubay
11 [] İşsiz
2 [] Esnaf – Zanaatkar
4 [] Yüksek Bürokrat
6 [] Sanayici
8 [] Emekli
10 [] İşçi
12 [] Diğer.....
3. EĞİTİMİ [Babanın]
1 [] Okur - Yazar Değil
3 [] İlkokul Mezunu
5 [] Lise Mezunu
Okul Mezunu
7 [] Yüksek Lisans veya Doktora
2 [] Sadece Okuma Yazma Bilir
4 [] Orta Okul Mezunu
6 [] Üniversite veya Yüksek

B. ANNENİZ :

- 1 [] Sağ 2 [] Vefat Etti

EĞER ANNENİZ SAĞ İSE;

1. YAŞI :

2. MESLEĞİ

- 1 [] Devlet Memuru
avukat vb.]
3 [] Emekli
5 [] İşçi
[Belirtiniz].....
2 [] Serbest Meslek [doktor,
4 [] Ev Kadını
6 [] Diğer

3. EĞİTİMİ

- 1 [] Okur - Yazar Değil
3 [] İlkokul Mezunu
5 [] Lise Mezunu
Okul Mezunu
7 [] Yüksek Lisans veya Doktora
2 [] Sadece Okuma Yazma Bilir
4 [] Orta Okul Mezunu
6 [] Üniversite veya Yüksek

C. GENEL BİLGİLER

1. Kaç kardeşiniz? [Sizinle Beraber]:

2. Ailenizle birlikte anne babanız ve kardeşleriniz dışında sizinle yaşayan birileri var mı?

1 [] Evet

2 [] Hayır

3. Aileniz kaç kişiden oluşur?.....

4. Ailenizin toplam ortalama aylık geliri ne kadardır?

1 [] 100 milyondan az

2 [] 101 – 200 milyon

3 [] 201 – 300 milyon

4 [] 301 – 400 milyon

5 [] 401 – 500 milyon

6 [] 501 – 600 milyon

7 [] 601 – ve daha fazla

5. Şu anda oturduğunuz evin mülkiyeti kime aittir?

1 [] Kendimizin

2 [] Kira

3 [] Diğer.....

6. Şu anda oturduğunuz evin türü aşağıdakilerden hangisine girer?

1 [] Müstakil ev

2 [] Normal Apartman dairesi

3 [] Lüks Apartman dairesi

4 [] Villa

5 [] Gecekondu

7. Ailenize ait otomobiliniz var mı?

1 [] Evet var

2 [] Hayır yok

8. Eğer cevabınız evetse otomobilin marka ve modelini lütfen yazınız.

Marka.....

Model.....

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Bilecik-Bozüyük'te doğdu. İlk ve ortaokulu Bozüyük'te, liseyi Konya'da bitirdi. Yüksek öğrenimini S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde 1988'de tamamladı. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kentleşemeyen Ailelerin Sosyo-Ekonomik Kökenleri" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 1988-90 yılları arasında Karaman ve Konya'da çeşitli özel eğitim kurumlarında çalıştı. 1990 yılında Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'na uzman yardımcısı olarak girdi ve bu görevde beş yılı aşkın bir süre çalıştı. 1995 yılında S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak girdi. Halen aynı bölümde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

